

40

6899

<36619775490016

<36619775490016

S

Bayer. Staatsbibliothek

C. P. GALLERT

LEWIS N.

THE

NEW

YORK

LIBRARY

OF THE

CITY OF NEW YORK

AND

LIBERTY

AND

JUSTICE

OF THE

STATE OF NEW YORK

AND

LIBERTY

AND

JUSTICE

OF THE

STATE OF NEW YORK

AND

LIBERTY

AND

JUSTICE

OF THE

STATE OF NEW YORK

AND

LIBERTY

AND

JUSTICE

OF THE

STATE OF NEW YORK

AND

LIBERTY

^cC. F. GELLERT'S
L E V E N,

DOOR

J. A. C R A M E R:

NEVENS DE AFBEELDINGEN EN BE-
SCHRYVING DER GEDENKTE-
KENS, TER ZYNER EERE
OPGEREGT, ENZ.

UIT HET HOOGDUITSCH OVERGEZET.

Te A M S T E R D A M,
By PIETER MEIJER, op den Dam.
M D C C L X X I V.

Gr. 14428

COE GELLERT'S

DE E V E N

DOOR

J. A. C. R. A. M. E. R.

NEVENS DE AERBELDINGEN EN BE-
SCHRYVING DER GEDENKTE
KENS, TER ZYNER EERE
OPGEREET, ENZ.

UIT HET HOOGDUTSCH

TE A M S T E R D A M

BY PIETER MEIJER, op den Damm

MDCCLXXIV

BERICHT

VAN DEN NEDERDUITSCHEN

UITGEEVER.

Bezig zynde met het vervaardigen eener vertaaling in Nederduitsche vaerzen van GELLERTS FABELLEN EN VERTELSELS, werden ons zyne ZEDELESSEN toegezonden, met bericht van onzen geachten Correspondent, dat deezen eerlang stonden gevolgd te worden door eene LEVENSBESCHRYVING en eenige NAGELAATEN SCHRIFTEN van dien geliefden Autheur, nevens de AFBEELDINGEN EN BESCHRYVING DER GEDENKTEKENS, ter zynner eere opgeregt. Van het een en ander kondigden wy aan onzen Vaderlander een weluitgevoerde Vertaaling te zullen mededeelen. Wegens het eerste, de *Zedelessen* naamelyk, hebben wy in den voorleden jaare aan onze belofte voldaan, met zulk een' goeden uitslag, dat in weinige maanden de geheele druk van dit by uitstek nuttig Werk vertierd was, en thans door eene nieuwe uitgave gevolgd word: omtrent het tweede, de *Levensbeschryving* en *Gedenktekens* betreffende, doen wy heden ons woord gestand, gelyk wy wegens het derde, zyne *nagelaaten Schriften*, die in eene verzameling van Brieven bestaan, mede eerstdaags onze belofte denken te vervullen, en eindelyk met eene fraaije dichtkundige overzetting zynner *Liederen*, en een deeltje *Mengelschriften*, alles te besluiten, in hoo-

BERICHT VAN DEN NEDERDUITSCHEN UITGEEVER.

pe dat wy, door het uitvoeren deezer onderneming, zo wel de stichting als het verstandelyk vermaak onzer Landgenooten zullen bevorderd, en den naam van GELLRT ook by ons gezegend gemaakt hebben.

Voor wy eindigen, zy den Lezer nog verwittigd, dat men beter oordeelde de Dichtstukken, die men achter het oirsprongkelyke deezer Levensbeschryving geplaatst vond, in zuiver proze te vertaalen, dan dezelve door eene verhaaste overzetting in vaerzen te verminken, waardoor beiden, Schryver en Lezer, ongelyk zou gedaan worden.

NB. Den Binder zy bericht dat de Afbeelding van het Kerkelyk Gedenkteken geplaatst moet worden tegen over bladz. 191, en het ander e, dat een Zuil met kindertjes vertoont, tegen over bladz. 195.

H E T
L E E V E N
V A N
C. F. G E L L E R T.

Een der fraaiste graffschriften van den ouden tyd, is dat van den wysgeer Epicharmus van Cos : ZYNE LESSEN WAREN NUTTIG VOOR DE JEUGD EN TEN UITERSTE AANGENAAM. Men vindt te weinig byzonderheden van deezen Pythagorist aangetekend, om met genoegzaame zekerheid te kunnen oordeelen, welke verdiensten hem zulk een roemrugtig graffschrift waardig gemaakt hebben. Trouwens, een wysgeer, die, gelyk hy, tevens tooneeldigter was, die, door zyne blyspelen, de gewigtigste lessen der school van Pythagoras onder zyne medeburgers tragtte algemeen te maaken, om dus hunne gevoelens en zeden te louteren, verdiende dáármede alleen wel, dat men zyne gedagtenis vereeuwigde. 't Geringe overschot zyner gedigten bewyst, dat vlugheid, klaarheid en aangenaame nadruklykheid de kenmerken waren van zynen uitmuntenden denk- en schryftrant. Hy bezat daarenboven eene gelukkige begaafdheid tot schertsery. Sokrates leerde den styl der samenspraaken van hem, en zelfs Plato bootsde hem na. Epicharmus zelf voorspelde zynen werken een roemwaardig lot. Ik ben verzekerd, (zeide hy in een zyner gedigten,) dat myne

onderwyzingen ook niet vergeeten zullen worden. Daar zal met tertyd iemand na my komen, die myne gedigten, van de welluidendheid der maat ontkleed, in een nieuw gewaad, met veelverwig purper zal opsmukken, en dus, van anderen onoverwonnen, anderen gemakkelijk voorbyftreeven.

't Geluk van eenen Epicharmus te hebben is aan iedere natie niet gegeven. Onze Epicharmus is Gellert, die, zo onze tyden slechts een leevendig gevoel der verschuldigde dankbaarheid jegens hem behouden kunnen, onder onze nakomelingen nog algemeener bekend zal blyven, dan de Griek bleef, welke zyn graffchrift gewislyk niet beter verdiend kan hebben, dan de Duitfcher. Onze natie moet van haar eigen karakter afwyken, of Gellert's gedagtenis, die den ydelen galm van buitenspoorige lofredenen niet behoeft, heeft ook geenszins te vreezen voor de aanvallen van den bedilzieken en nydigen hoogmoed, welke zig verbeeldt, dat de on-dankbaare vernedering van onbetwistbaare verdienften een veilige weg is tot even grooten of nog grooteren roem. Een onvergangeljke naam komt hem regtmaatig toe. Schoon dit regt van eigendom niet gegrond is op buitengewoone daaden, alleen bekwaam om de inbeelding te verbaazen en eene bloote nieuwsgierigheid wakker te houden, hy blyft nogthans gedenkwaardig onder den rang van mannen, die door fraaie, nuttige, geestige werken, dog nog meer door de fchoonheid van hun hart en door de waardigheid van hun voorbeeld, den fmaak hunner tydgenooten en derzelve zeden verbeterd, en de jeugd, inzonderheid die van aanzien in de menschlyke maatschappy, tot godsdienst en deugd op-

opgeleid hebben. Gellert's voornaame eigenschappen waren deugden, die, gelyk zyne fchriften, aan al de wereld behaagen, die, zonder voor den lof der menfchen ongevoelig te zyn, zig voornaamlyk beyverden om van eenen hooger en regter niet verworpen te worden, en die ook daarom met een algemeenen eerbied beloond zyn.

CHRISTIAAN FÜRCHTEGOTT GELLERT, werd in 't jaar 1715 te Hainichen in Saxen geboren. Zyn godvrugtige vader, CHRISTIAAN GELLERT, tweede Predikant op die plaats, nam zyn beroep, vyftig jaaren, met ongemeene getrouwheid waar, en overleed, als eerste Predikant, in zyn vyfenzeventigfte jaar, nadat hy, van een middelmatig inkomen, dertien kinderen, met eene wyze fpaarzaamheid, die egter nooit naar gierigheid zweemde, opgevoed had. Zyne moeder, geboren SCHÜTZ, was eene getrouwe hulp voor haaren man en eene rechtgeaarte moeder, altoos yverende om haaren kinderen, reeds in de vroegfte jaaren, de gronden en gevoelens van ongeveinsde godzaligheid in te boezemen, en hun dezelve, zo wel door 't aantreklyke, altoos eigen aan moederlyke lesfen, als door de aanmoedigende kragt van haar ftigtend voorbeeld, aangenaam en fmaaklyk te maaken. Zy verwierf door goedheid en zagtzinnigheid, als eene dienstvaardige, medelydende en weldaadige menfchenvriendin, ter plaatfe, waar zy woonde, een onvergangklyken naam. De hooge ouderdom was haar niet lastig, naardien zy het genoegen had van haare drie oudfte zoonen geplaatst te zien in bedieningen of vooruitzigten, hoedanige eene moeder, die zelfs in de wenfchen

voor haare kinderen altyd bescheiden was, hoopen kon, om by haaren dood, welke in haar tagtigste jaar voorviel, de wereld met een gerust en verblyd gemoed te kunnen verlaten. De oudste zoon FREDERIK LEBRECHT, was Opper - postkommisfaris in Saxen, en overleefde flegts eene maand de fmert, waarin het verlies van zynen tweeden broeder hem gedompeld had. Haar tweede zoon is nog tegenwoordig, als Opzigter der Mynen en Bergraad, door diepe en uitgestrekte kundigheden in de bewerking der metaalen, zeer nuttig voor zyn vaderland. Haar derde zoon; CHRISTIAAN FÜRCHTEGOTT, had het geluk van onder zyne vrienden een edelmoedig man te vinden, die zyne waardige moeder de weldaaden bewees, welke hy voor hem geschikt had, om daardoor haaren ouderdom van bekommerende zorgen te ontheffen. In deeze zoonen vond zy troost en belooning voor haare vroomheid, als ziende ook haar geslagt een bewys, dat de wereld menigmaal de beste bevorderaars van 't welzyn der menschen niet zo zeer uit den schoot des overvloeds, als veelmeer uit eene deugdzaame middelmaatigheid ontvangt.

De openbaare schoolen zyn in de kleine Saxische steden derwyze ingerigt, dat 'er niet alleen de eerste en onontbeerlykste kundigheden van den godsdienst, maar ook de eerste beginfels der geleerde taalen onderwezen worden; een onderwys, welk altoos van groote waardy is, maar, waarby zelden in 't oog gehouden wordt, wat noodzaaklykst zy. De inkomsten der leeraaren, gemeenlyk gering zynde, ontheffen hen nauwlyks van de angstvalligste zorgen voor hun bestaan; en

en deeze zorgen beneemen hunnen geest, al hebben zy anders bekwaamheid om kinderen te onderwyzen, den moed en de vlugheid, noodig om hunne gaaven met lust te gebruiken, en op, hoop van betere bevordering, allengs te vermeerderen. Hun onderwys kan derhalven niet zeer volmaakt zyn, en zal 't ook nooit worden, zo lang 's lands Staaten de eerste vorming der jeugd niet voor een zo gewigtig oogmerk der regeering leeren houden als het inderdaad is. In zulk eene openbaare school ontving Gellert het eerste onderwys. Men kan zig gemaklyk verbeelden, dat de ontwikkeling der natuurlyke trckken, aan zyn verstand en hart eigen, aldaar niet sterk bevorderd is. Hy leerde 'er, 't geen byna alle jongens, door den eenvormigen en veelal verdrietigen leertrant, doorgaands met hardheid vergezeld, leeren moeten. Daarbenevens verkreeg hy 'er ook, (schoon niet zonder verlies van menig onschuldig vermaak, welk, behoudens den wasdom der ziele, by eene betere inrigting van 't gemeene onderwys, den kinderen toegestaan kon worden,) geduld, eene hebbelykheid om zig te onderwerpen, en, 't geen in 't leeven ten uiterste noodig is, de bekwaamheid om allerhande onaangenaamheden met koelen moede te verdraagen. De burgerlyke levenswyze in kleine steden is, onder anderen, hierin zeer te pryzen, dat geagte luiden, uit noodzaaklykheid, zorg draagen, hunne kinderen niet lui en lekker op te brengen, opdat zy zig in tyds mogen gewennen eenige kleine gerieflykheden te misfen, of door eigen vlyt zig daarvan te voorzien. Niet minder pryslyk is de moeite, die zy aanwenden, om de hunnen gevoelig te maaken voor 't ge-

luk van een onbevleeten naam , opdat zy alles , wat hieraan nadeelig is , zorgvuldig mogen vermyden ; eene bemoeijing , die voor 't gemeenebest zeer gelukkige gevolgen heeft , al wordt de eerste bron , waaruit ze voort vloeit , zelden ontdekt. Gellert leerde 't een zo wel als 't ander zeer vroeg. De diepe indrukfels , die zyne ziel daarvan kreeg , werden hoofdtrekken van zyn karakter. By deeze zyne eerste opvoeding kon zekerlyk dat geene , welk oorspronglyk flegts een vonkje is in alle zielen , door de natuur meer dan gemeen begunstigd , zo ras niet in een vlam veranderen , als by eenen Pope. Hy herinnerde zig egter het onderwys zyner eerste leermeesteren steeds met eene gevoelige dankbaarheid.

Niet zelden sprak hy met lof van den jongen geleerde , door wien zyn vader hem een tyd lang in huis had laten onderwyzen , om vervolgens tot hoogere scholen op te klimmen. Voornaamlyk prees hy de strengheid , waarmede dezelve hem verplicht had tot zekere verrigtingen , die men in een meer gevorderden leeftyd , wanneer de omstandigheden zulks gedoogen , doorgaands aan zyne bedienden overlaat , om hunne diensten te gebruiken als gerieflykheden , die men ligt voor behoeften houdt , maar die Gellert , in zyn geheele leeven , zelfs in zynen zeer zwakken en ziekelyken toestand , zonder 't minste ongemak kon ontbeeren. Op gelyke wyze herinnerde hy zig met genoegen en dankbaarheid , in zyn agtste jaar door een zyner bloedvrienden gebruikt te zyn tot verscheide kleine huislyke bezigheden , die tot de studie geene betrekking hadden. Ik heb , (zegt hy in eenige losse aantekeningen aangaande
zig

zig zelve, die men onder zyne papieren gevonden heeft,) daardoor ten minste leeren gehoorzaamen; eene treffelyke kunst! By zulk eene opvoeding groeit 's menschen geest langzaamer aan; maar hy word egter vroegtydig aan nuttige werkzaamheid gewoon. In zyn elfde jaar, of omtrent dien tyd, schreef hy, om zyne kleine uitgaaven goed te maaken, koopbrieven, bewyzen van eigendom en geregtlyke akten af. Hy plag daarom fomtyds boertende te zeggen, dat de wereld nooit in staat zou zyn zo veel vrugten van zynen geest, geduurende zynen ganschen levensloop voortgebragt, aan te wyzen, als zyne geboortestad werken zyner hand kon toonen in de koopbrieven en kontrakten, die hy in zyne jeugd had afgeschreeven. Dit hielp my, zeide hy, zo veel, dat de brieven, die ik uit de Vorstlyke school aan mynen vader schreef, zeer aartig in den kanselaarystyl opgesteld waren, en dat ik, om een nieuwen rok of iets dergelyks verzoekende, my van de zelfde taal bediende, waarin klaagers en aangeklaagden wederzyds by eene hoogere bank om regt verzoeken. 't Zou aangenaam zyn, indien men den natuurlyken lust en de neiging, die Gellert tot de digtkunst had, tot aan den eersten oorsprong en tot de vroegste ontluiking kon nagaan. Zo veel weten zyne vertrouwdfte vrienden, dat zyn vader ook veel van de poëzy hield, dat hy zelf fomtyds gedigten maakte en een te liefderyk vader was, om ooit eene natuurlyke begaafdheid en neiging zyner kinderen te verftikken. Zyn oudste broeder, de Opper-postkommisfaris, had ook veel neiging om een digter te worden, en beroemde zig dikwerf schertsender wyze tegen hem, dat hy hem

in de digtkunst onderregt had. Een jong aanleider tot de digtkunst ; want de leerling gevoelde de begeerte om 'er zig in te oefenen reeds in zyn dertiende jaar , eer hy op de school kwam, die hem tot de akademische studiën zou bereiden. Zyne eerste proeve was een gedigt op zyn vaders verjaardag. Deszelfs wooning was een bouwvallig huis, door veertien of vyftien stutten, tot voorkoming van het instorten, onderschraagd ; en juist zo groot was toen ook het getal van zyne kinderen en kindskinderen. Dit gaf aanleiding tot eene vry aartige vinding. Hy stelde naamlyk ieder derzelven als een steunpilaar van den vader en van zynen naam voor, en ieder steunpilaar wenschte hem geluk. Het gedigt, zeide hy, moet niet kwaad geweest zyn ; want zekere luiden hebben 't nog altyd van buiten kunnen opzeggen, en 'er, zo ik my niet bedriege, gunstiger over geoordeeld, dan over andere vrugten van mynen arbeid. Op de eerste proeve volgden wel dra andere. Hy wenschte zelf, dat hy ze niet altemaal aan de vlam opgeofferd had, om met eenige voorbeelden te kunnen bewyzen, hoe ligt een geest, dien 't van natuure niet aan poëtische drift ontbreekt, zonder door lesfen en regelen geleid te worden, en nog meer zonder meesterstukken gezien te hebben, voor eenige jaaren, en niet zelden voor altoos verlooren kan weezen. Dit gevaar is nog grooter, wanneer hy in 't eerst voorbeelden nabootst, die te verwerpen zyn. Eene verbeelding, die by haare eerste beweegingen, ongelukkig van 't spoor geraakt, zal bezwaarlyk wederom tot het gevoel van 't waare schoone geleid kunnen worden. Ik herinnere my niet, of Raphaël, by de eerste proeven van zyn

ta-

talent tot de fchilderkunst, Gothifche ftukken voor zig had, dan of zyn oog terftond alleen door de fchoone natuur getroffen wierd: maar zo hy, naar Gothifche voorbeelden werkende, evenwel een Raphaël geworden is, welk eene verwondering verdient hy dan niet! Gellert heeft dikwils gevreesd, dat hy nimmer een vasten fmaak gekreegen zou hebben, ware hy niet andermaal te Leipzig gekomen, en had hy zig niet in 't gezelfchap van vrienden, in fcherpere beoordeelingen geoefend, tot een beflisfend gevoel van 't waare fchoon gevormd. Hy oordeelde zekerlyk te vreesagtig van zigzelven, en gaf uit befcheidenheid zynen vrienden eenen voorrang, welken zy niet aannamen. Zyne eerfte proeven zelfs hadden fomtyds reeds iets fraais, dat hem eigen was; by voorbeeld het begin van een lied op het affcheid van eene vriendin:

*Toen ik affcheid van u nam,
Telkens ging en wederkwam; (*)*

een begin, welk eenigen zyner vrienden, wegens den fraaien fchilderagtigen trek in den tweeden regel, zig tegenwoordig nog met vermaak te binnen brengen. Gellert zou derhalven, zonder vrienden, ook wel een goeden fmaak gekreegen hebben. Dit blyft egter zeker, dat jongelingen, die elkanderen opregt en teder genoeg lief hebben, om in de proeven van elkanders

geest

(*) *Als ich von dir Abschied nam,
Immer gieng und wieder kam;*

geest geene fouten tegen de regels en gronden van den goeden smaak over 't hoofd te willen zien, door eene zo minzaame kritiek groote vorderingen moeten maaken.

Onder alle gestigten, aangelegd om de jeugd tot het verkrygen van rype, en voor 't gemeenebest nuttige geleerdheid bekwaam te maaken, zyn geene voortreflyker, dan de Vorstlyke schoolen in Saxen. Derzelver inrigting is over 't geheel altoos met haar oogmerk overeenkomstig geweest. De uren van 't onderwijs, en die, waarin de leerlingen zig ten deele tot de lessen hunner leermeesteren moeten voorbereiden, ten deele ook het reeds geleerde herhaalen of tragten zelf voor te stellen, vervangen elkander in zulk eene welgeschikte order, en de leerlingen hebben zo weinig tyd tot ledigheid en bederf hunner harten en zeden, dat, zo 'er de leeraars hunne pligten kennen en weeten te volbrengen, de universiteiten uit deeze eerste kweekschoolen der geleerdheid jonge aankomelingen moeten ontvangen, die ongemeen wel opgeleid zyn om voortaan een ryper onderwijs met vrugt te genieten. In eene van deeze schoolen, te Meissen naamlyk, was het, waar Gellert, benevens de taalen der Grieken en Romeinen, ook de beste eeuwige meesterstukken van welspreekendheid, van digtkunst, en van een gezonden, goeden smaak in alle soorten van schriften had moeten leeren kennen, zo niet toen in byna alle geleerdheidschoolen van Duitschland, en zelfs op de universiteiten, die verkeerde manier, van de ouden te verklaaren en de Latynsche en Grieksche taal te leeren, geheerscht had, welke Ernesti in 't leeven van

van Gesfner zo treffend afgeſchilderd heeft. Men liet de auteurs woord voor woord overzetten; de redenaars en digters eveneens als de hiftoriefchryvers, zonder de jongelingen te leeren aanmerken 't geen voornaamlyk oplettendheid verdient. De leerling verzamelde en leerde 'er ſpreekwyzen uit, om die wederom in taal oefeningen, welke den grootſchen naam van navolgingen droegen, te pas te brengen: dog men kreeg 'er geene of althans zeer ſchraale kennis van het ſchoone, waarin de Grieken en Romeinen uitmuntten, van de onderſcheidende karakters der ſchryveren, en van 't geen in hun de verwondering en nabootſing verdient, of hedendaags gevolgd kan worden. De leermeesters zelf moeten voortreffelyk onderregt zyn, zullen zy de jeugd, hun toevertrouwd, langs den aangenaamſten en tevens den kortſten weg, tot een onbedrieglyk gevoel van 't ſchoone en nuttige leiden. Men moet hierby voegen, dat het onder de toenmaalige geleerden, even als in de voorgaande eeuw, byna voor zonde gehouden werd, zig met zyne moedertaal te bemoeien, of, ('t geen nog tegenwoordig mannen, die evenwel zelf hunnen gezonden en goeden ſmaak aan 't leezen der ouden verſchuldigd zyn, niet kunnen of willen gelooven, dat mooglyk of nuttig zy,) ook in 't Duitsch wél overdagte zaaken nauwkeurig en aangenaam uit te drukken. 't Is daarom niet te verwonderen, dat Gellert, ſchoon Horatius, Virgilius, Homerus en andere Grieken en Romeinen hem verklaard werden, egter diestyds in Günther, wiens gedigten, thans vergeeten, toen nog niet door die van Haller en Hagedoorn

doorn verduisterd waren, en tevens in Neukirch en Hanke smaak vinden, en hen tot voorbeelden verkiezen kon. Men vindt hierover in zyne bovengemelde papieren, eene aanmerking, welke zyn hart tot eer verstrekt. Op de Vorstlyke school, zegt hy, heeft het leezen van Günther's gedigten mynen geest in eene vuurspuwende Etna veranderd, welke alle rondom gelegene gezonde oorden verwoestte, en de planten van vernuft, in myne ziel ontspruitende, tot asch verteerde. Ik kon, om die rede, naderhand, toen myn smaak gezuiverd was, Günther nooit, zonder walging, in de handen neemen. Neukirch met zyne hekeldigten, die Hanke, nevens zyne eigene werken, uitgegeeven heeft, had my tot den hoogsten top van volmaaktheid kunnen brengen; zo algemeen was de goedkeuring, waarmede hy in zyn tyd geleezen werd! Ik liep gevaar van in één en 't zelfde gedigt Günther, Neukirch en Hanke te gelyk te kopiëeren; maar tot myn geluk was hun roem van geen langen duur. 't Ware te wenschen, dat jongelingen, die lust hebben om te schryven, zig nooit, zonder den raad van kenneren te hooren, op de proef stelden, en, nimmer over zig zelve voldaan, de beoordeeling van kundige luiden nederig verzogten, om dezelve met gelyke nederigheid te volgen! Zulke nuttige bespiegelingen maakte Gellert over alles, wat hem nog van zyne jongelingschap heugde. Dog schoon hy 't gebrekkige van zyn toenmalig onderwys niet ontkende, sprak hy egter van zyne Meisfensche leermeesters altoos met dankbaarheid, en prees inzonderheid hunne zorg voor de vorming van zyn hart

hart en van zyne zeden. Ook werd zyn zagt, melancholiek oog altyd, byna tot glinsterens toe, helder, wanneer hy zig herinnerde in deeze school een makker geweest te zyn van Gärtner en Rabener, met welke beiden hy naderhand die trouwe en tedere vriendschap aanging, die zo veel tot hun onderling geluk toebragt.

De zieklykheid van zyn lighaam, welk, van de eerste kindsheid af, zwak en teder fchynt geweest te zyn, (fchoon nog zyne opvoeding, nog zyn eigen toedoen hem ooit tot laffe kleinzeerigheid gewende,) openbaarde zig nu en dan reeds te Meissen. Vyf jaaren had hy aldaar gestudeerd, wanneer hy naar zyn vaders huis wederkeerde, om zig aldaar nog eenigen tyd te oefenen, eer hy de akademie bezocht. Hy ging in 't jaar 1734 naar Leipzig. Hier hoorde hy Adolf Frederik Hofmann over de filozofie, Jöcher, Christ en Kappe over de litteratuur, en Klaußing en Weife over de godgeleerdheid, waaraan hy beflooten had zyn leeven te besteeden. Hofmann, een leerling van Rüdiger, was een fcherpzinnig filozoof; en hy zou 't met nog grooter roem en geluk geweest zyn, indien hy meer smaak in de filozofie der ouden, minder drift tegen Wolf, minder begeerte om het aanzien van deezen wysgeer in de wereld te verduisteren, en tevens meer bekwaamheid om natuurlijk en duidlyk te denken en te spreekten gehad had. Maar hy maakte dikwils geen onderscheid tusfchen dialektische spitsvondigheid en diepzinnigheid, en kwam te na aan 't gebrek der geenen, die meer tot het bedenken van nieuwe kunst-
woor-

woorden, dan tot het ontdekken van nieuwe waarheden geschikt zyn. Gellert hoorde egter zyne lesfen met groote begeerte, fchreef ze woordlyk op, en verwonderde zig, zeide hy, meermaalen over hem dan hy hem verftond, befcheiden genoeg zynde, om zulks toe te fchryven aan zyne onbekwaamheid tot de diepzinnige ontwikkeling van zwaare denkbeelden, fchoon hy menigmaal die dingen, waarvoor zyn verftand ftaan bleef, om geene andere rede niet begreep, dan omdat ze volftrekt onverftaanbaar waren; want het blykt uit alle werken van Gellert, dat zyne ziel het klaare in de uitdrukkingen even fterk beminde, als Hofmann het duistere fcheen te beminnen. Ondertusfchen vleide de leerling zig fteeds met de hoop van hem beter te leeren verftaan, als zyn verftand eens tot meerder rypheid kwam. Hy bewonderde hem derhalven ten zelfden tyde, toen Mosheim, de eerfte verbeteraar der Duitfche welfpreekendheid, tevens zyne verwondering wegdroeg. Na dat hy vier jaaren te Leipzig geftudeerd had, liet zyn vader hem t'huis komen, dewyl zyn vermogen niet groot genoeg was om zynen zoon langer op de univerfiteit te onderhouden, zonder dat de kosten hem merklyk bezwaarden. Gellert had het akademifch onderwys gaarne nog blyven genieten, om zynen geest nog verder te volmaaken: hy onderwierp zig egter, met kinderlyken eerbied, aan eene noodzaaklykheid, waardoor menig gelukkige geest midden op den weg naar de geleerdheid tegengehouden en in 't bereiken van 't beoogde doel gehinderd is. Na zyne wederkomst begon hy zig op den predikftoel te laaten hooren, hoewel met befchroomdheid, omdat

hy

hy niet zeer gelukkig geslaagd was, toen hy, nog leerling zynde, het de eerstemaal waagde, in 't openbaar te spreken. Deeze kleine, dog egter eenigzins merkwaardige gebeurtenis verdient, met 's mans eigene woorden, verhaald te worden, als behoorende mede tot de verre oorzaaken van den levensstand, waartoe hy eindelyk gekomen is. De eerste proef myner welsprekendheid, schryft hy (*), deed ik op myn geboorteplaats in myn vyftiende jaar. Zeker burger verzocht my, als getuige, by den doop van zyn kind, welk weinige dagen daarna overleed. Ik wilde 'er eene lykrede op houden, schoon myn vader 't ongaarne toestond. Het kind zou 's middags begraven worden: 's morgens om agt uur begon ik aan de redevoering te werken, kreeg dezelve laat af, verkwistte den overigen tyd aan een graffschrift, en hield geen vol uur over om 't opgestelde van buiten te leeren. Ik ging egter moedig in de kerk, hief myne redevoering zeer plegtig aan, en kwam omtrent tot aan den derden zin. Toen begaf my het geheugen eensklaps, en de redenaar geraakte in eene verlegenheid, waaruit hy zig nauwlyks kon redden. Eindelyk kreeg ik myn schrift, welk, even als eene akte, een geheel vel papier besloeg, voor den dag, rolde het voor 't oog myner niet min verschrikte toehoorderen langzaam open, las eenigen tyd, leide het in mynen hoed, en ging eindelyk nog vry onbedeesd weder voort.

Men verbeeldde zig, dat de droefheid my van 't stuk gebragt had. Waarlyk eene groote toegevendheid! Ondertusfchen heeft deeze jeugdige overhaasting my

veel

(*) In de bovengemelde aantekeningen.

veel gekost. Zy kwam my by iedere preek, die ik naderhand hield, te binnen, en bragt eene beschroomdheid te wege, die my nooit geheel verlaaten heeft. Leer uit myn voorbeeld voorzigtiger handelen, driftige jongeling! Ik was voorbarig; ik werd 'er voor gestraft, en ergerde my naderhand dikwils over myne dwaasheid. Wees daarom wyzer. Eene nuttige aanmerking, welke uit dien hoofde reeds van veel waardy is, schoon men ze nog hooger moet schatten, wegens het hart, waaruit ze voortkwam. Ware 't hem gelukt, zig wederom van deeze beschroomdheid te ontdoen; had hy daarby eene betere gezondheid, eene sterkere borst, een vaster en getrouwer geheugen gehad: hy zou, in zo verre men, uit het geen nog van zyne jeugdige proeven voor handen is, oordeelen kan, een voornaamen rang onder de geestlyke redenaars van Duitschland bekleed hebben. Hy zelf had slegts geringe gedagten van zyne gaaven tot den predikstoel, en hield zyne eerste predikaatsien voor niets dan een samenweeffsel van drooge filozofie, met bloemen van Mosheim opgesmukt. Over zyn geheugen had hy misfchien rede om dus te klaagen (*): Ik arme rede-naar! Agt dagen had ik werk, om ééne preek van buiten te leeren! Waarom heb ik niet liever akten geschreeven en de klok helpen luiden? Ik zou daarmede myne gezondheid niet benadeeld hebben; en had ik den kansel geene eer aangedaan, anderen hadden zulks met meer nut en roem kunnen doen. Zo bescheiden oordeelde hy van zig zelven, behoudens zyne groote begeerte en yverige pooging om de agting zyner mede-

men-

(*) In de gemelde aantekeningen.

menschen te verwerven. Zyne bescheidenheid ging somtyds zo verre, dat hy zyne eigene begaafdheden en deugden te kort deed. Als geestlyk redenaar, had hy, door de fraaie leiding zyner gedagten, die hem boven anderen eigen was; door de klaarheid zyner betoogingen; door eene gemaklyke, dog tevens zinryke schikking, bekwaam om de aandacht te trekken; door de duidlykheid, bevatlykheid en beknoptheid van zynen styl, geen geringen lof kunnen verdienen. Hy zou zekerlyk uitgemunt hebben in't geene men tegenwoordig, met een vreemd woord, het *populaire* noemt, en waarvan dikwils met veel ophef gesproken wordt, zonder dat men weet, waarin deeze kunst bestaa, en hoe zwaar het zy, zig door de menigte te doen verstaan, en tevens de gemoederen in te neemen; zig binnen den horizon van't gemeen te begeeven, en tevens het edelste en nuttigste te treffen, zonder dat de redevoeringen koel, droog en van de vereischte verhevenheid ontbloot worden. Men ziet reeds in de proeven van zyne jeugd die losheid, die Atheensche sierlykheid en bevalligheid, waarin hy, behalven de rypere nauwkeurigheid zyner gedagten, anderen te boven gaat; want ze verschillen van zyne laateren werken, ten aanzien van de uitdrukking, alleen hierin, dat hy naderhand aan zyne perioden meer uitgebreidheid en zwieriger afronding gaf. Tot staaving van dit oordeel, zal 't niet ongevoeglyk zyn, uit zyne eerste predikaatsien eenige plaatsen aan te haalen, dewyl Gellert daarin ongetwyfeld ook behaagen zal.

In eene leerrede over de woorden van Christus :

zo iemand den wil des geenen, die my gezonden heeft, wil doen, die zal van deeze leere bekennen, of zy uit God is, dan of ik van my zelyen spreek, beschryft hy vooraf hoe gemaklyk het zo veelen menschen valle, den godsdienst aan te neemen.

Men beschouwt ze, zegt de jonge redenaar, als eene zaak, die men zonder nadeel kan gelooven, maar die geen verdere invloed heeft op onze omstandigheden. Men verstoet de middelen des heils wel niet met voeten; maar men bekommert 'er zig ook niet veel om; men gelooft de leer van Jesus uit gewoonte, uit volglust, uit luiheid, om zig schielyk af te maaken van eene daad, welke men volstrekt t'eeniger tyd moet doen, om aan 't einde des leevens zalig te worden. Men besluit in een oogenblik, aan hemel en hel, aan den dood, aan 't godlyk oordeel, aan 't eeuwige leven, aan God en Jesus Christus te gelooven, opdat men zig maar eensklaps ontslaa van de lastige moeite, noodig om deeze waarheden te leeren en te kunnen belyden. Men wordt in één oogenblik een standvastig belyder van Jesus, een heilig yveraar, een Apostel, en is zelfs gereed om een martelaar te worden. Zo plotseling werd Paulus, die evenwel een voorbeeld van eene buitengewoone bekeering was, niet verligt. Hy moest eerst onderweezen, overtuigd en in 't geloof gesterkt worden: wy daarentegen hebben dit in onze dagen niet noodig. Wy komen speelender wyze in den hemel, kunnen ons in eene minuut bekeeren, en, aan 't einde van ons leven, in eene minuut geloovig en godzalig worden. Maar beschouwt deeze Kristenen van eene minuut eens!

eens! Waar is hun geloof, wanneer men hun toeroept: „toont my het geloof door uwe werken?” Dan hoe kan 't anders zyn? Wy zyn slegts goede Kristenen in onze gedagten, en in de gevoelens aangaande het kristendom. 't Geen ons behaagt, neemen wy uit de geboden van Christus aan; de een dit, de ander dat. Wy deelen zyne bevelen, gelyk de krygsknegten zyne kleederen! Maar ach dwaazen! Deeze ordening des heils staat niet in de Schrift, maar alleen in onze kwaalyk gestelde hersenen. Waarom vreezen wy zodanig voor het kruis van Christus? Waarom behaagen zyne doornen ons niet? Waarom willen wy niet uit zynen beker drinken? Waarom wilt gy niet zagtmoedig, niet kuisch, niet maatig leeven? Wy beminnen het tydlyke vermaak der zonde. Maar verlangen wy dan niet naar den hemel? Waarom niet? Wy willen derhalven zalig worden; maar tevens doen, 't geen ons belet zalig te worden. Dit is een nieuwe godsdienst! Zo onzinig was zelfs die der heidenen niet! Kan 't derhalven mooglyk zyn, dat zo veele menschen het geloof en eene waare overtuiging van hunnen godsdienst hebben, voor wiens waarheid zy hun leeven wel zouden willen opofferen? Die niet wil gelooven, om te doen 't geen hy moet gelooven, is niet geloovig. Wy zyn te traag en onwillig om de geboden van Jesus te onderhouden; ze schynen ons te moeilyk. Wy willen over ons zelve heerschen en geene onderdaanen zyn. Wat dan gedaan? De bybel is 'er. Gods woord kwelt zulke menschen heimelyk. Zy willen anders leeven, dan zy volgens de leer van Jesus verpligt zyn; zy beproeven het derhalven geheel niet, luisteren naar geene lessen en

fluimeren al voort in hunne zonden; of zy beginnen God en den bybel te lochenen; of gelooven aan eenen God, maar aan geen godsdienst, 't welk dwaasheid is; of gelooven aan eenen God, en maaken een byzonderen godsdienst voor zig, 't welk snoodheid is.

Veeeln gelooven, dat 'er een God is, maar vormen zig een valsch denkbeeld van hunnen Schepper: zy willen eenen God hebben naar hunnen bedorven' wil. Hy moet alleen goed, genadig en barmhartig; maar niet regtvaardig zyn. „Ja,” zegt de spotter, „ik „kan niet begrypen, dat Christus God en tevens „mensch is.” Gy zult dit nimmer begrypen; maar gy moet het gelooven. Zo gy de ordening des heils kost begrypen, wat behoefde gy dan te gelooven? De wetten van uw verstand zouden u dwingen dat geene, welk gy begreept, voor waar te houden, en dan was het geloof geen geloof. Men zegt: „wan- „neer ik den bybel geloof, moet ik duizend soorten „van vermaak ontbeeren. Ik moet my wagten, dat „ik-myn naasten niet beleedige; ik mag my zelven niet „wreeken; ik moet my in de strengste kuisheid en „matigheid oefenen.”

Maar zeg my, wilt gy, dat iemand u beleedige, haate, vervolge en doode? Zulk een dwaas is in de wereld nog niet geweest. Wilt gy dan, dat een ander uwen goeden naam, uwe vrouw, uwe dogter, uwe goederen en rykdommen schende, roove, onteere en ontvreemde? Zulk een dwaas, die dit zou kunnen wenschen, heeft 'er nog nooit geleefd. Zeg my dan, waarom wilt gy anderen doen, 't geen gy wilt dat anderen u niet doen? Waarom wilt gy hunne verge-
noegd.

noegdheid flooren? Bedenkt, myne broeders, indien wy allen elkanderen in de wereld uit liefde dienden; indien de een den ander nimmer beleedigde; indien wy allen arbeidden; indien 'er geene vyandschap, geen haat, geen bedrog ware: hoe gerust, hoe gelukkig, hoe hemelsch ons leeven dan zou weezen! De wereld zou de zetel van vergenoegdheid, een paradys, een halve hemel zyn! En dus wil God dat de wereld zy; dit zyn de bevelen en regten des Allerhoogsten; dit staat in de Schrift. Kan 'er wel een weezen zyn, welk ons iets beters zou kunnen beveelen? — — —

De godloozen bekommeren zig niet om het toekomende; zy zien alleen op 't geen voor hunne oogen is, zorgen niet voor hunne ziel, en beeven niet voor den dood. Zy verkoopen de waarheid van de onsterfelijkheid der ziele om eene nietige tegenwerping; om eene valsche sluitrede; zy gelooven, dat ze sterfelyk is, om in hunne ongeregeldheden door geene vreeze voor eeuwige straf gekweld te worden. Zy verwerpen de leer van Christus, zonder ze ooit onderzocht of getoetst te hebben; de geschiedenis onzes Heilands, zonder te kunnen aantoonen, waarom zy ze voor verdigt houden. Zy hebben niets dan belagchelyke leerstelsels. Zoudt gy 't niet voor bespotlyk houden, als iemand zeide: „ Daar is geen Luther geweest, die eene hervorming onzer kerke heeft ondernomen; want ik heb „ hem niet gezien. Ik heb in dien tyd niet geleefd; „ de historien kunnen ons bedriegen. Eén éénig „ mensch kan zo veele steden en landen, zo veele „ le duizend zielen door zyne pen niet bedwingen.”

Gaan de ongeloovigen met de geschiedenis van Jesus

anders te werk? Hebben zy 'er betere gronden tegen, dan deeze? Zyn hunne bewyzen fterker, of zyn ze even onzinnig als die tegen Luther? Ik weet nog niet regt, of zulke ongelukkige menfchen meer te beklagen dan te wederleggen, meer te befporten dan te beftryden zyn.

Dergelyke pafagien, die niet zeldzaam zyn, bewyzen, dat 'er in de toenmaalige gedagten van Gelert vuur en leeven was; dat hy, op dien voet voortgaande, mettert tyd de traagfte toehoorders uit hunne flaaperigheid zou hebben kunnen wekken. En egter waren zyne toepasfingen nog vuuriger en nadruklyker. Dus zegt hy in deeze zelfde leerrede: Wanneer gy bekeerd zyt, zo befluit eer te fterven, dan wederom te zondigen. Hebt gy de zonde verlaaten, begin dan dezelve te vervloeken. Bied den Satan weêrftand, en hy zal voor u vlieden. Mistrouw u zelven, dog beproef egter uwe eigene kragten en gebruik alle midelen! Ontgaa de gelegenheid, zoek de eenzaamheid, laat den engel u uit Sodom voeren. Bid, worstel met God! Blyf onvermoeid! Welaan! moedig gewaagd! gy uitverkooren, ftrydt, worstelt, ziet daar de opene poort, ziet daar de haven, ziet daar den krans!

Ik kon nog veel meer pafagien aanhaalen tot bewys der leevendigheid, die zyne gedagten bezielde; maar eenige weinige zullen tot dit oogmerk genoeg zyn. In eene zyner leerredenen wil hy toonen, dat het dwaas is te arbeiden in de verbeelding van zig door zynen arbeid alleen te kunnen onderhouden. 't Is dwaas, zegt hy, zig zelf te willen voeden; dit is eene aanmaatiging van iets, dat ons niet toekomt.

Vee-

Veele menſchen handelen , als of zy God altoos in zyne regeering moesten byſtaan. 't Geen zy hebben, ſchryven zy aan hunne eigene noestheid toe. Zien zy een vroegen of laaten regen , vrugtbaare tyden ; zien zy het gras en allerhande vrugten uitspruiten ; druppen de voetſtappen des Heeren van vettigheid ; zyn de akkers zwanger van zaad ; ſtroomen de kelders van most : het lust hun niet de eerſte oorzaak hiervan in hunne gedagten na te ſpeuren ; liever merken zy dit alles aan als eene noodwendigheid in de natuur ; zy blyven by 't geſchapene , zonder tot den Schep- per te willen opklimmen. Zy merken , dat ſommige gewaſen , zonder hunnen arbeid niet gedyen ; en uit dien hoofde willen zy niet begrypen , waarom zy iets , waaraan zy medegewerkt hebben , Gode alleen zouden toefchryven. Zy zien niet , dat God , om zo te ſpreken , alleen zekere gaapingen in de ſchepping heeft opengelaaten , opdat het den menſchen niet zou ontbreken aan eene nuttige oefening hunner vermo- gens. Maar 't is onmooglyk , zonder zynen byſtand , zig zelve te onderhouden. De Heer behoeft flegts de bronnen des hemels te ſluiten , den grond te ver- harden , de landen te overſtroomen , de fikkels in zwaarden te veranderen , de zonne meer vuur te gee- ven ; God kan in ééne minuut alles bederven , waar- aan wy jaaren gebouwd en tien jaaren verzameld heb- ben. Of hangt 'er geen vuur in de donderende wol- ken ? Vriezen 'er geene yskegels in de lugt , die ons koorngewas kunnen verpletteren ? Hebben wy nooit van duuren tyd , van misgewas , van andere plaagen gehoord , waarmede God de landen bezoekt ? Ge-

neer u in zulke tyden met uwen arbeid! Eet, verzadig u, wanneer 'er niets is om uwen honger te stillen.

Men kan zig ligt voorstellen, dat alle gedagten in deeze proeven niet even ryp en nauwkeurig zyn. Om deeze rede heeft hy ze ook tot de vergeetelheid veroordeeld. Men weet nogthans van goeder hand, dat hy op zyne geboorteplaats veel genoeg gaf, en dat de gemeente hem altoos met de zelfde graagte hoorde. Dit kon niet anders zyn; want het was in dien tyd overal iets nieuws, de godlyke waarheden, in eene duidlyke, dog tevens edele taal, en met een treffenden nadruk, te hooren voorstellen. De jongeling beloofde veel; men moest noodwendig van den man nog meer verwagten.

Zyne omftandigheden gedoogden niet, dat hy zig met de verdere voltooiing en verryking van zyn eigen geest alleen bezig hield. De aanpryzing van Valentin Ernst Löfcher, deed hem, in 't jaar 1739, het opzigt over twee jonge Heeren van Littichau, niet verre van Dresden, voor een jaar aanvaarden. Naderhand onderwees hy, geduurende een jaar, den zoon van zyne zuster, om denzelven tot de akademiſche ſtudien bekwaam te maaken, en daarby nog een van zyne broeders, die op de ſchool te Freyberg overleed (*). Dit jaar telde hy onder de gezondſte, gelukkigſte en aangenaamſte jaaren zyns leevens, en bragt zig telkens met vuurige dankbaarheid den vrolyken en verblyden geest te binnen, met welken hy toen zyne pligten behartigd had. Hy onderwees de
zy-

(*) Volgens de aangehaalde papieren.

zyne met eenen uitmuntenden yver, bad naarstig en met lust, was streng in zyne zelfbeproeving, vol begeerte naar de deugd, en leevendig in zynen haat tegen de ondeugd; keurig in zyne vermaaken, en vol blyde dankbaarheid jegens de Voorzienigheid. Een weinig Meisfener wyn, zegt hy zelf, met wat brood, verkwikte my 's avonds, wanneer myn onderwys geëindigd was, dermaate, dat ik dikwils myne dankbaare traanen niet kon weêrhouden. Hy was reeds in dien tyd, omtrent de oefening van den godsdienst, zo teder van geweeten, dat hy op den zondag, welken hy, in zyn geheel leeven, altoos, overeenkomstig met de godlyke verordening, zegt door te brengen, zonder de uiterste noodzaaklykheid, zelfs geen brief geschreeven zou hebben. 't Was hem reeds onaangenaam, wanneer hy hoorde, dat men op deezen dag een bo- de van de eene plaats naar de andere wilde afvaardigen; eene nauwgezetheid, die geen mensch zou zeggen dat te verre getrokken was, indien men de agting voor waare godvrugt verder uitstrekke, dan gemeenlyk geschiedt. Zyne godvrugtige gedagten over de nuttigheid van deezen dag stiptelyk te vieren, verdienen hier geplaatst te worden. Wy gaan, zegt hy (*), te los met den zondag te werk, en ik ben overtuigd, dat een godvrugtiger gebruik van denzelven onontbeerlyk, en tevens ten hoogste aanleidlyk is tot bevordering van vroomheid en godzaligheid. Door zig op deezen dag aan alle wereldsche bezigheden te onttrekken, in zig zelven te treden, zyn hart he-

(*) In de aangehaalde papieren.

hemelwaards te verheffen en met de waarheden des geloofs te voeden en te sterken, sterkt men zig voor de geheele week, en bereidt zig tot de deugdzame oefening zyner pligten. Hoe kan hy, die den zondag op eene betaamlyke wyze viert, de overige dagen onbetaamlyk doorbrengen? En hoe kan hy, die denzelven slegt besteedt, gelooven aan den pligt om de overige dagen goed te besteeden? Hoor my, wie gy ook zyt, die dit leest. Op het gebruik van den zondag rust het gebruik der geheele week. Vergeet op deezen dag de kleinigheden der wereld! Wees geheel en al aan den godsdienst en aan den hemel toegewyd! Voel de weldaaden van God, het nut van godvrugtige vrienden en van hunne gesprekken, de vreugd, die de natuur en haare wonderen u schenken. Bid, dank, onderzoek uw hart, uwe goede hoedanigheden, uwe zwakheden, en bemerk de hindernissen uwer deugd. Erken, dat God alleen u de krachten tot uwe waare welvaart geeven kan. Smeek ze hem demoedig af, en wees dankbaar voor die, welke gy ontvangt. Wy vergeeten ligtelyk onze zwakheid en onze onwaardigheid, onder 't gewoel, aan onze bezigheden verknogt, ten zy wy een vasten tyd bepaalen, om ons onvermogen en de magt en goedheid van God, onze geringheid en zyne grootheid te erkennen. Hiertoe behoorde de zondag gebruikt te worden. 't Is de dag des gebeds en der rust, waarin de ziel haar éénig weezenlyk geluk vindt. Al zyt gy nog zo wélgezind; al behartigt gy uwe pligten met den grootsten yver; hoe meer gy zulks doet, en hoe meer gy van uwe vordering in het goede fchynt

fchynt verzekerd te zyn, des te ligter kan een geestlyke hoogmoed u verrasfen. Oefen u derhalven op den dag des Heeren in die demoedigheid, welke ons zo lastig valt, en zig dikwerf van ons verwydert, naarmate wy nader aan de overige deugden fchynten te komen. Geef u aan eene diepe aandagt over, en bedenk dat uw bestaan, uw onderhoud, uw geluk en ongeluk, de kragt van uw geloof en uwe vroome gevoelens enkel en alleen van de almachtige en genadige hand des Vaders aller fchepfelen afhangen. Gevoel, hoe weldaadig het Opperweezen is, hoe magtloos gy zonder deszelfs byftand zyt! Denk niet alleen, dat uw wereldsch vermogen eene weldaad van God is: zulke gedagten kunnen fomtyds voortkomen uit hovaardy, die voor demoedigheid gehouden wil zyn. Gy kunt het Gode toefchryven, en nogthans den hoogmoed in uw hart koesteren, door u te verbeelden, dat gy 't verdient, dat gy 't misfchien boven anderen verdient, wegens het goede gebruik, welk gy 'er van maakt. Tragt deeze verwaandheid der deugd op den dag des Heeren uit te roeien, en bid! Vier denzelven, gelyk het betaamt, en fchroom de overwinning niet, welke gy aan uw heil fchuldig zyt. De geringe wereldfche vermaaken, die gy opoffert, zullen u vergolden worden door de oneindig verheven geneugten der godvrugt en door die hemelfcherust, welke nimmer in uw hart komt, ten zy gy u van 't aardfche gewoel hebt leeren aftrekken. Wat zyn 'er niet al voortreflyke boeken, die een kristen ter zyner ftigtinge kan leezen! Zal hy daardoor zyne kennis der godlyke waarheden niet vermeederen? Zal hy

hy 'er zig niet door bevestigen in de overtuiging van derzelver egtheid en voortreflykheid? En zal hy 'er niet door aangespoord worden om steeds naar groo-
re volmaaktheid te streeven? Doorzoek derhalven op deezen dag de Schrift; lees 'er eene goede omschry-
ving en verklaring van; lees de geschiedenis van den godsdienst? Kies uit de groote menigte van leerrede-
nen, die, welke uw hart meest treffen, Saurin, Mos-
heim, Jerusaleem, van Acken, Cramer (*), Schlegel
en anderen, die hun zoeken gelyk te worden, zyn re-
denaars voor alle kristenen, voor sterken en voor
zwakken.

Toen Gellert zynen neef tot het nuttig gebruik der
akademische onderwyzingen bekwaam genoeg oordeel-
de, vergezelde hy hem in 't jaar 1741 naar Leipzig,
zo wel om 't opzigt over hem te houden, als om zig
zelven nog meer bekwaamheid te verschaffen, zon-
der dat hy andere uitzigten had, dan die zyn ver-
trouwen op de Voorzienigheid, en zyne begeerte, om
nuttig voor de maatschappy te worden, hem aanwee-
zen. Ik had weinig, zegt hy zelf, toen ik Leipzig an-
dermaal bezocht; maar God heeft my geen dag, aan
't noodwendige, gebrek laten lyden. Ik herinner my,
gewenscht te hebben, toen ik deeze geliefde stad in 't
gezicht kreeg, dat God, zo 't hem behaagde, my
aldaar myne dagen liet flyten. Deeze wensch is ver-
hoord, schoon myne hoop zig diestyds niet verder uit-
strekke, dan om te Leipzig te kunnen studeeren. Gel-
lert

(*) De pligt van een historieschryver verbiedt my hier my-
nen naam weg te laten, waartoe anders slegts eene middel-
maatige bescheidenheid noodig zou zyn.

lert was van zins de lesfen van Hofmann nog eens te hooren, zo groot was zyne agting voor deezen wysgeer; maar dezelve overleed eenige maanden na zyne aankomst. Van deezen tyd af hield hy zig bezig met eenige edellieden afzonderlyk te onderwyzen; dog bovenal tragtte hy zyn eigen geest te verfieren en zyne kundigheden te vermeerderen, waarby hy zig ook aan zyne natuurlyke neiging tot de digtkunst overgaf. Naar weidsche en uitgestrekte geleerdheid streefde hy niet; want daartoe was zyne gezondheid niet sterk genoeg: ook kon hy, wegens de hypochonderziekte, waartoe zyn lighaamsgestel zeer overhelde, het zitten by aanhoudendheid niet verdraagen. Had ik, zeide hy, geleerd willen weezen, dan zou ik gaarne een Mosheim of een Ernesti geworden zyn. Ernesti is, myns dunkens, voor jonge luiden eene geheele akademie, en munt boven den gemeenen hoop van letterkundigen zo verre uit, als Mosheim boven andere redenaars. Myn Latyn heb ik geleerd uit Cicero, dien ik dikwils geleezen, dikwils overluid geleezen, en hier en daar uitgeschreeven heb. Het Fransch is my meest door leezen en vertaalen eigen geworden. Geene taal heeft my minder moeite gekost, dan de Engelsche, welke ik laater leerde, dan de overigen, waarvan ik eenige kennis heb. De rede was, omdat de vriendlyke Ebert 'er my in onderwees.

Dewyl Gellert voelde, dat het zynen smaak aan rypheid mangelde, zegt hy 'er die aan te geven, om des te nuttiger te kunnen worden. Zyne vrienden, vraagende, waardoor hy zyn smaak meest verbeterd had, kreegen tot antwoord: door

't leezen van Cicero's werken; van den *Spectator*; van de manier om de vrye kunsten te beoefenen door Rollin; en vervolgens door den omgang met Gärtner en met myne overige vrienden, de schryvers der *Bremensche Bydraagen*; door hunne beoordeelingen, hunne berisping en hunnen lof. De goede Rollin! Ik houde zeer veel van hem. Behalven deeze oude en laate re schryvers, las ik de *Rhetorica* van Quintilianus en de *Digtkunst* van Horatius. Hoe zeer ik my over den losfen digttrant van Ovidius verwonderde, ik kon eger nooit van my verkrygen, dat ik hem geheel las. Hy is fraai, maar evenwel onryp. Ik houde het leezen der ouden voor noodzaaklyk om smaak te krygen; en de waare geleerdheid kan dit hulpmiddel niet ontbeeren. Maar het leezen der oude wysgeeren komt my gevaarlyk voor, omdat het ons ligter verwaand, dan wys en deugdzaam kan maaken. Hunne zedelesfen zyn overheerlyk, maar brengen het hart in de verbeelding, dat het van zelf voortreflyk worden kan, 't Verstand verheugt zig over de deugd, die de mensch zig zelven kan geeven; maar 't geweeten wederlegt het trotsche stelsel, zo dra het hart beproeft, of het door zyne eigene kragt in staat is vroom te worden. Seneca heeft op byzondere plaatsfen dikwils myne verwondering weggedraagen. Las ik hem in den samenhang, dan behaagde hy my doorgaands minder; en las ik 'er eenige uren agtereen in, dan walgde hy my. Des onaangezien, was Seneca een groote geest; maar wegens de eenvormigheid van zyn buitenspoorig vernuft, en de al te groote najaaging van het zinryke, valt hy fomtyds sterk af. Men behoorde

de

de ouden voornaamlyk te pryzen, wegens hunne meesteragtige bekwaamheid om fraai te denken en te fchryven; maar met den lof, dien men hunne zedeleer geeft, mogt men wel wat fpaarzaamer of voorzigtiger zyn. Zonder dat men 't merkt, vernederen zy, by jonge luiden, de zedeleer van den godsdienst, wiens oefening wy doorgaans van jongs af gering agten, omdat wy 'er te flauw en te flaaperig in onderweezen worden. Wy nemen het uiterlyke van 't kristendom aan, zonder dat onze daaden uit kristelyke beginfelen voortvloeien. Ook blyft het godlyke deezer beginfelen ons dikwerf onbekend, wanneer wy 'er te fterk over filozofeeren, en wy verbeelden ons, gelyk wy door onze eigene kragten het ftelfel kunnen begrypen, eveneens door onze eigene kragten, de pligten, ons door den godsdienst opgelegd, te kunnen betragten. Dus weêrftaan wy de kragt, die ons moet veranderen, alleen daárdoor, dat wy 'er op geene betaamlyke wyze over redeneeren, en de godsdienst, die ons nederig moest maaken, ftrekt, uit verkeerdheid, onzen hoogmoed tot voedsel. Waarom zyn 'er zo veele jongelingen, welgezinde jongelingen, die het bidden verzuimen, indien zy niet heimlyk gelooven, dat zy uit zig zelven genoeg in staat zyn om een deugdzaam leeven te leiden? 't Is eene jammerlyke fchaamte, wanneer men zig fchaamt van van eene hoogere hulp gebruik te maaken. Zy gunnen Gods geest, die ons hart moet veranderen en heilig maaken, deeze eer niet, opdat zy ze zelf mogen verdienen. Zy ftigten in zig het ryk eener ydele vergenoegdheid, waanen, dat zy zig zelven kunnen beheerfchen, vervallen in eene verkeerde gerust-

rustheid, en uit dezelve in ondeugden, die vóór de jeugd ten uiterste gevaarlyk zyn. Gave God, dat men ons, in de vroege jaaren des leevens, den godsdienst niet als een handwerk leerde, dat men ons tot deszelfs godlykheid en beminlykheid opleidde, en ons onder 't oog bragt, hoe wy, naarmaate ons verstand aangroeit, ons meer en meer moeten oefenen, om bestendig een diepen indruk van de godlyke waarheden te hebben, ons hart te verbeteren, en, zonder gehoorzaamheid aan Gods wil, op geene waare rust te hopen. Dan zou het licht van de godsdiensts ons verstand, by alle voorvallen des leevens, doen zien, wat onze **pligt en ons geluk** zy. Wy zouden beseffen, dat dit **leeven** eene voorbereiding tot de eeuwigheid weezen moet, dat het, zonder eeuwigheid, een raadsel, eene nietige zaak is; wy zouden het geloof aan eenen godlyken Verlosfer als de grootste verhevendheid des harten, als de geheele som der menschlyke gelukzaligheid, en als de wysheid des hemels aanmerken: **wy** zouden zien, dat hy, die niet wil gelooven, genoodzaakt is het verstand te verlochenen, waarop hy zo gaarne hoogmoedig zou willen weezen. Hadden deeze gevoelens en gewaarwordingen diepe wortels in de ziel geschooten, eer wy ons op de geleerdheid uitleiden: nimmer zouden de ouden, die den geest zo zeer verfielen, ons nadeelig kunnen zyn; wy zouden 'er niet dan nut uit trekken; de goede smaak, dien wy hun te danken hadden, de geleerdheid, die ons uit deeze bronnen toevloede, zou eene eerbiedige dienaares van godsdienst en deugd zyn, en, onaangezien haare geneigdheid om den hoogmoed van 's menschen verstand

stand te voeden , nimmer tot derzelver nadeel misbruikt worden.

Zonder bedenkingen over bedenkingen te maaken , ziet men klaar , dat Gellert niet alleen op het beschaaven van zyn verstand en van zyne begrippen , maar , 't geen de voornaamste zorg van ieder mensch behoorde te zyn , even yverig op de verbetering van zyn hart dagt. Zyn oog was onbeweeglyk op den godsdienst gevestigd , en vandaar komt het , dat alle zyne werken de bevordering van godvrugt en deugd min of meer bedoelen , staande dus niet bloot voor het verwyf , welk veele geesten , met de edelste en fraaiste talenten begaafd , wegens derzelver misbruik , van hunne leezers en van zig zelve , vroeg of laat te wagen hebben.

Gellert was omtrent wederom een jaar te Leipzig geweest , toen de *Belustigungen des Verstandes und Witzes* (*) uitkwamen. De smaak is thans in Duitschland algemeener en fyner dan diestyds. Men oordeele derhalven tegenwoordig over de waardy van dit tydschrift , zo als men wil , 't blyft nogthans zeker , dat het een onverwagt en tevens nuttig verschynfel was , waardoor de aandacht alom opgewekt , en de lust tot het leezen van aangenaame en nuttige schriften bevorderd en verder uitgebreid werd. Gellert liet zig overhaalen om 'er mede aan te werken , en versierde het met eenige fabels , vertelsels , zedeleerende gedigten , en verscheidene vertoogen in proza. In 't begin maakte dit werk zeer grooten opgang ;

(*) Verlustigingen van 't verstand en vernuft.

gang; maar kort daarna onderging het, wegens eenige ftrydschriften, die men 'er in vond, beoordeelingen, welke misfchien niet altemaal verkeerd, dog zekerlyk te hard en te onvriendlyk waren.

Gellert's vrienden weten, hoe streng hy de eerste openbaare proeven van zynen geest beoordeelde. Daar zyn 'er, die hy 't verbeteren zelfs niet waardig agtte, hoewel deeze loflyke strengheid tegen zyn eigen werk hem ook onvriendlyke aanmerkingen heeft op den hals gehaald. Onaangezien alle gebreken, waren 'er egter zo veele merkwaardige fraaiheden in, dat hy de aandacht trok, zo dra hy onder Duitschland's digters ten voorschyn kwam. In ieder nieuw uitkomend stukje zegt men allereerst, of 'er ook eene fabel of vertelling van Gellert in stond. Deeze las en herlas men overal, totdat men ze van buiten kon. De natuurlyke losse trant van vertellen, waarin niets verre gezogt, niets bestudeerd fcheen, de zagte, eenvoudige, menschlieyende toon van eenen jongen digter, die het behaaglyke, het aangenaame, en tevens het nuttige in 't oog hield, die nooit op eene beleedigende wyze fchertste, en van wien men nooit eenige fchampere spotternyen, maar altoos flegts medelydende of liefderyke lagchjes vernam, was zo aantreklyk, dat de lof, dien hy daardoor verwierf, zig van maand tot maand verder uitbreidde. Geen wonder dan, dat hy van fraaije gedigten, die, federt aloude tyden, voor de aangenaamste taal der wysheid gehouden zyn, een des te grooter liefhebber werd, naar maate hy meer hoop kreeg van 'er wél in te flaagen, en zig daardoor nuttig voor het vaderland te maaken.

Om-

Omtrent deezen tyd ging hy met Johann Elias Schlegel, wiens oudsten broeder hy te Meissen gekend had, eene nauwe en tedere vriendschap aan, gegrond op de talenten en zedelyke voortreflykheden van deezen digter, die de kunst van treurfpelen te maaken eerst in Duitschland ten voorschyn bragt. Zo lang dezelve te Leipzig woonde, ging hy geduurig met Gellert om, en verwierf niet minder zyne verwondering dan zyne liefde. Want deeze kon, niet tegenstaande zyne eigene begeerte naar hoogagting, de gaa-ven en verdiensten van anderen, zonder nyd, boven de zynen verheven zien; of liever, hy hield ze altoos voor grooter dan die, waarin hy zelf uitblonk. De schets van zynen geliefden vriend en van deszelfs broederen, door hem ontworpen, kan tot een bewys van deeze denkwyze verstrekken. Zo dra ik, zegt hy (*), aan Johann Elias Schlegel kennis kreeg, waren wy vrienden. Hy overtrof my, zo wel toen als naderhand, in geleerdheid, oordeelkunde en geest. Hy was een man van zeldzaame talenten, zag'er zeer bevallig uit, en had onvermoeiden lust om te werken. De fraaie wetenschappen waren zyn vermaak en bezigheid. Om egter aan de begeerte van zynen waardigen vader te voldoen, was hy verplicht zig in de regtsgeleerdheid te oefenen, en zig tot het doorstaan van eene openbaare proeve bekwaam te maaken, om Doctor in de regten te kunnen worden. Hy was schier een haater van de *Pandekten*, en had slegts ter loops in de regten gestudeerd: om nogthans zyn vader te gehoor-

(*) In de meêrge melde aantekeningen.

zaamen, dwong hy zig omtrent drie maanden agter-
een, lei 'er zig met yver op uit, even als of hy een
tweede Cujacius had willen worden, onderging een
openbaar *examen*, en voldeed daarin zo wél, dat Rechen-
berg, toenmaalige Dekanus, verwonderd over zyne kun-
digheden, hem, onder zyne voorzitting, in 't openbaar
wilde laten redetwisten, tot verkryging van de hoog-
ste waardigheid in de regten. Zo zeker is 't, dat een
man, die de oude taalen verstaat, en geest heeft, bin-
nen korten tyd, door zynen yver, meer dan gelooflyk
fchynt, in de hoogere wetenschappen kan uitvoeren.
De Grieken en Romeinen had hy, reeds op de school,
met groote vlyt geleezen, en las hen nog. Hy was
daarenboven de Fransche, de Italiaansche en de En-
gelsche taal magtig, kende de beste schryvers in iede-
re derzelven, en had deeze kennis zig zelven byna al-
leen te danken. Dewyl hy by zynen neef, Spener,
Saxischen gezant aan 't Deensche hof, als Sekretaris
van 't gezantschap gebruikt zou worden, en tot dit
einde zo wel goed Fransch moest kunnen spreken als
schryven, ging hy eenige maanden by den Heer Mau-
villon, en werd in beide deeze oefeningen zo bedree-
ven, dat dezelve op hem plag te roemen als den be-
kwaamsten zyner leerlingen. Hy kon gansche dagen,
zonder tusfchenpoozing, werken; maar dit gedaan
hebbende, nam hy doorgaands een dag tot uitspanning,
staakte, voor dien tyd, zyne bezigheden, en vermaak-
te zig in gezelschappen. Wanneer men zyne gedigten
berispte, verdedigde hy met moedig, en ging he-
nen met de fierheid van een digter, die zig verbeeldt
beter te kunnen voelen, wat goed is, dan zyn beoor-
deel.

deelaar: maar binnen eenige uren kwam hy nederig weêrom, en dan waren alle de plaatsen, waarvoor hy te vooren zo driftig gestreeden had, gelukkig veranderd. In zyne treurspelen kon hy geheele bedryven verschikken, zonder dat hy 'er over klaagde. Een ontwerp tot een treurspel was voor hem eene zeer aangename bezigheid, en hy plag het, gelyk Racine, byna geheel in proza op te schryven. Ik weet niemand, wiens onderwys deezen man zo verre gebragt heeft; hy had alles aan zyn eigen vernuft en aan 't leezen te danken. 't Spyt my, dat wy geen afbeeldsel van hem hebben. Hy was blond. Een paar lichtblauwe oogen die 'er peinzend, half vrolyk en half droevig, somtyds boertig en somtyds ernstig uitzagen, lag diep in zyn breed en hoog voorhoofd. Zyn mond, zyne bovenlip, die eenigzins opsprong, en zyn omgeboogen neus gaven zyn gelaat een edel aanzien, gelyk zyn sprekend oog hetzelfde aangenaam maakte. Zyne vrienden kuste hy byna telkens, wanneer hy hen zag, met uitgelaatene vreugd. Voor de schoone kunne had hy veel agting; en egter weet ik niet, dat hy ooit verliefd geweest is. Was hy 't geweest, en had zyne beminde tegenzin gehad in zyne neiging om voor het tooneel te digten, hy zou aan deeze liefhebbery de voorkeuze gegeven hebben boven zyne genegenheid jegens haar, hoe bekoorlyk zy ook zyn mogt. Hy las zyne verzen gaarne voor, om te hooren, wat hy 'er van te hoopen had, maar zeide ze niet zeer wel op. Ik wandelde, in zyn gezelschap, zynen broeder, Johann Adolph, wanneer hy uit Pforte naar Leipzig kwam, tot aan Lindenau, te gemoet. Deeze behaagde my toen

geheel niet : zyn voorkomen gaf ook zulk een hart niet te kennen als hy had ; en evenwel is deeze Schlegel een vriend van my geworden, dien ik, tot in 't graf, met de tederste liefde , hoogagting en verwondering zal eeren. Zyn oudste broeder , wiens vriendschap ik te Leipzig niet lang genoot , overleed in Soroe , nadat hy aldaar het ampt van openbaar leeraar aan de Ridder-akademie met veel roem bekleed had. Eer hem 6 jonge nakomelingschap , en leer van hem ; want hy leerde van de ouden ! De vierde Schlegel Johann Hendrik , die te Kopenhagen aan de universiteit is , zou , in goedhartigheid , zyne broeders overtreffen , zo 't mooglyk ware , dat een mensch hen daarin overtrof. Zyne godvrugt en zyne beminlyke zeden strekken hem niet minder tot roem , dan zyne geleerdheid en groote vlyt. De jongste der broederen is thans een yverig en welspreekend leeraar der godlyke waarheden , en doet , gelyk de overigen , zyn geslagt eer aan. Zyn hart , welk dikwils onder een ernstig voorkomen verborgen ligt , en , uit dien hoofde , de gemoederen niet terstond inneemt , is nogthans ten uiterste gevoelig en met een nauw geweeten begaafd. Hy wilde , gelyk alle myne vrienden , over zyne werken en zeden , volstrekt berispt zyn ; eene treflyke eigenschap van eenen jongeling ! Hy troostte my menigmaal in myne hypochondrieke uren ! Alle deeze vyf Schlegels hebben te Pforte , Meissen en Leipzig gestudeerd , en vier van hun zyn inzonderheid eene ongemeene eer voor deeze scholen. Want schoon de oudste , die zig alleen aan de regtsgeleerdheid toegewyd had , zeer ag-

tens-

tenswaardig was om zyne kundigheden, en zyn hart, bezat hy egter de talenten zyner broederen niet. Uit één huis vier zo voortreflyke geesten! Bloei steeds ó geslagt der Schlegels! Nimmer ontbreeke het u aan mannen, bekwaam om de menschen wys en gelukkig te maaken! nimmer aan bevorderaars van smaak en deugd! De zegen van een regtgeaart, geleerd, dog ongelukkig vader ruste steeds op zyne nakomelingen, gelyk dezelve zo zichtbaarlyk op zyne zoonen rust!

Zo vol was Gellert's hart van zyne vrienden, zo treffend was de tederheid met welke hy hen beminde. Zyne ziel stortte zig in hunnen lof uit, wanneer hy van hun sprak, in zyne brieven, in zyne gezelschappen, in zyne lesfen. Altoos wenschte hy te zien, dat anderen hun de zelfde agting en liefde toedroegen, die hy hun toedroeg, en hy agtte en beminde hen voornaamlyk, wegens hunne zedelyke deugden. Waar hy deeze ontdekte, of meende te ontdekken, daar werd zyn hart terstond met vuurige liefde vervuld. Zyne neiging tot de vriendschap was niet slegts eene hoedanigheid, aan zyn temperament eigen, maar sproot uit waare en ongeveinsde liefde tot deugd en godvrugt. Hy had een leevendig gevoel van de voordeelen der deugd, als alleen bekwaam om een mensch beminnenswaardig en gelukkig te maaken. Telkens, wanneer hy kennis kreeg aan menschen, die, by gebrek van deugd, ongelukkig waren, verwekte zulks in hem eene sterke bekommernis, met innerlyk medelyden gepaard. Dit gevoel bewoog hem om alles aan te wenden, wat in zyn vermogen was, om hen te verbeteren en dus gelukkig te maaken. Eenige

jaaren na zyne tweede komst te Leipzig werd hem eene ongelukkig van deeze foort bekend. 't Was iemand, die den naam had van in den aart niet kwaad van inborst te zyn: ondertusfchen was hy door den wel-lust tot vrygeestery verleid, en vervolgens tot een losbandig leeven vervallen, welk hem zo wel van zyne gezondheid als van zyne goederen beroofd had. 't Ontbrak hem, by zyne niet min smertlyke dan vuile ziekte, zo wel aan gemoedsrust en troost, als aan mid-delen om zyn lyden ten minste uiterlyk te verzagten. De hoop van opkomst, de éénige bron, waaruit den veragteren van den godsdienst fomtyds nog een weinig gelaatenheid, zelfs voor hun lighaam noodig, toe-vloeit, had hem reeds begeeven. Ongeduld en wan-hoop vermeerderden zyne kwaal, en egter waren 'er geene zo strafbaare vloeken en verwenschingen, die hy in zynen hoop- en troostloozen staat niet uitbraak-te. Gellert, getroffen door de yslyke smerten zyns lighaams, en nog meer door de elende zyner ziele, wenschte een werktuig tot zyn behoud te worden. Met dit oogmerk tragtte hy zig eerst van zyne liefde te verzekeren, en hem te overtuigen, dat hy met op-regt en ernstig medelyden over zyne lighaamlyke elen-de vervuld was. Hy begreep, dat het vertrouwen van den lyder, die, uit haat tegen de godvrugt, haare hulp alleen niet begeerde, maar zelfs ontweek, best te winnen zou zyn, indien hy alleen by hem schein te komen om zyne smerten te verzagten en 't gevoel zyner ziek-te draaglyker te maaken. Hiertoe stelde hy alles te werk, wat hy in zyne omstandigheden kon bybrengen, en deed, niet zonder des lyders eer uiterlyk, zo veel doenlyk, te

spaa-

spaaren, eene kollekte by zyne vrienden, om hem by te staan met alle verkwikkingen, die zyne ziel tot rust en tot bedaarde, ernstige overdenkingen konden brengen. Hy was, niettegenstaande het onaangenaame, aan de ziekte verknogt, gestadig by hem, en verschaftte, door eene getrouwe oppassing, allerhande kleine gemaklykheden tot vermindering van smert. Zyn ge-
laat gaf geduurig dat aangenaame en treurende medelyden te kennen, welk de ongelukkigen zo ligt gewaar worden, en welk in niemands oog duidlyker, dan in 't zyne, te leezen was. Het hart van den lyder werd allengs verweekt, maatigde, uit agting voor eenen zo dienstvaardigen en medelydenden vriend, de onstuimige hevigheid van zyn ongeduld, om Gellert's droefheid te spaaren, en na dat het zig eerst had begonnen te openen voor de vriendschap van een liefderyk mensch, werd het ook meer en meer vatbaar voor die hoogere liefde, op welke Gellert, met eene tedere voorzigtigheid en behoedzaamheid, hem opmerkzaam zocht te maaken. De lyder kwam eenigzins tot stilte, van stilte tot overdenking, van overdenking tot berouw, van berouw tot eene ernstige pooging om zyne wanhoop te maatigen, zyne lippen te bedwingen, en zig te onthouden van de yslyke vervloeking, die by hem reeds in eene gewoonte veranderd waren. Eindelyk liet hy niet alleen toe, dat zyn vriend hem vermaande, wanneer hy gevaar liep door de pyn zig te vergeeten, maar bad hem zelfs om deeze zo noodige hulp. Zyne zorg om, ware 't mooglyk, nog gered te worden, herleefde, en zyne begeerte daarnaar werd steeds vuuriger. Te vooren had hy de leeraars der Godly-
C 5 ke

ke waarheden bespot: thans verlangde hy naar hunne onderregting en vertroosting. Zyne gelaatenheid en zyn geduld vermeerderden met zyne smerten: de dood naderde hem egter met geene rasfe schreden, en somwylen scheen hy zelfs verligting te krygen, die hem met eenige hoop op geneezing kon vleien. Gellert wilde het genoegen hebben van zyne beterschap nog meer te zien toeneemen. Hy verliet hem zo weinig, als zyne overige pligten gedoogden, en bevlytigde zig even zeer om hem het gevoel zyner onwaardigheid en een ernstig berouw over zyn verleeden gedrag, als de hoop op genade te doen behouden. De lyder was ondertuschen nader aan zyn einde gekomen, dan de getrouwe vriend, die zulke uitneemende zorg voor zyne ziel droeg, gevreesd had. Op zekeren dag, wanneer hy, geheel alleen, met den lyder bad, geraakte deeze eensklaps in een verval van kragten, greep de hand van zynen vriend, bedankte hem, bad, en gaf den geest. Gellert, ontroerd door zulk een schielijken en gerusten dood, kon nauwlyks gelooven 't geen hy zag. Hy riep om bystand; dog ziende, dat zyne hulp aldaar niet meer noodig was, ging hy, beevende en verblyd, ten huize uit, vol dankbaarheid voor de hoop van iets tot behoud van eene onsterflyke ziel toegebracht te hebben.

Men ziet uit deeze gebeurtenis, hoe yverig hy tot bevordering van de waare en eeuwige gelukzaligheid der menschen gearbeid zou hebben, indien de staat zyner gezondheid hem toegelaaten had, volgens zynen wensch, eene kerk- of schoolbediening te aanvaar-

waarden. Schoon hy tot nog toe niet over ziekte te klaagen had, was hy egter ook niet volkomen gezond naar zyne jaaren. Dewyl nu de openbaare bedieningen, waaraan, volgens de wetten, een bepaalde arbeid vast is, niet overeenkomstig met het oogmerk, waargenomen kunnen worden, dan door luiden van eene sterke en bestendige gezondheid, besloot hy zig aan 't onderwyzen der akademische jeugd te begeeven. Hy verkoos tot zyne lesfen een tak van studie, die wel niet onmiddellyk aan de godgeleerdheid en zedekunde gehegt is, maar welke hy egter in eene nauwe verwantschap met dezelve hoopte te brengen, op dat hy den menschen ook nut mogt verschaffen, door het geene waarmede een edele geest, naar waare onsterfelykheid streevende, zig liefst nuttig wil maaken. Daar zyn ook voor de vroomheid en deugd gelukkige omwegen om in 's menschen hart te dringen. Langs dit spoor wilde Gellert ze 'er in brengen, of haare heerschappy, die ze reeds over eenige jonge gemoederen hadden, bevestigen, hoewel dit zyn voornaamst oogmerk niet scheen te zyn. Hy was voorneemens den smaak der jongelingen te vormen, dog op zulk eene wyze, dat zy de godvrugt leerden aanmerken als iets verhevens, welk de vermaaken van een fynen smaak veredelde. Met dit oogmerk hoorde men hem op de akademie, in de jaaren 1744 en 1745, in 't openbaar onderwyzen, nadat hy daartoe vryheid bekoomen had door 't aanneemen van de hoogste waardigheid in de vrye kunsten, volgens 't gebruik der universiteiten, en door 't verdedigen van eene geleerde verhandeling over de poëzy der fabelen

en

en over de voornaamste fabeldigters. De bekwaamheid en de kunst van onderwyzen bezat hy reeds. Hy werd 'er ook daaglyks volmaakter in, fchoon hy die foort van vrymoedigheid op den leeraarsstoel nooit verkreeg, welke den naam van onbescheidenheid of onbeschaamheid niet wil draagen, maar egter gemeenlyk tot geen ander einde aangenomen wordt, dan om 't gebrek aan doorzicht en bekwaamheid voor 't oog der jeugd te verbergen, hoewel zy dit gebrek veel minder verbergt, dan eene fchroomagtige bescheidenheid hetzelfde doet vermoeden.

Ondertusfchen wilde Gellert niet alleen door akademifche lesfen, maar tevens door fchriften nuttig worden. Naardien hy de fabels te regt voor die foort van poëzy hield, waarin hy fterkst was, werkte hy, in 't jaar 1745, toen de eerfte ftukken der *Bremensche Bydraagen* uitkwamen, in ftilte aan de zynen, om 'er zyne vrienden op eene aangenaame wyze mede te verrassfen. Zyne eerfte proeven van fabelen en vertellingen, in de *Belustigungen* geplaatst, hadden veel opgang gemaakt. Hierdoor was hy egter niet verleid tot het gebrek van over zig zelve voldaan te zyn; een gebrek, welk veele fchryvers belet heeft die volmaaktheid aan hunne werken te geeven, die zy 'er aan hadden kunnen geeven, zo zy, door 't wantrouwen van zig zelve aangefpoord, meer zorg en vlyt aan de befchaving te koste gelegd hadden. Gellert kende en voelde de noodzaaklykheid en de voordeelen van zulk een zeldzaam wantrouwen. Hy las zyne fabels eerst zynen vriend Gärtner, en vervolgens het geheele gezelschap zyner overige vrienden voor. Dit gebeurde niet lang

lang na de eerste inrukking der Pruisfische troepen in Saxen. Hy had zyne vrienden verzogt om eene nauwkeurige en strenge beoordeeling van zyn werk. In deeze bezigheid lieten zy zig zelfs niet stooren door eenige Pruisfische Officiers, die, juist toen zy in zyn huis, met dit vreedzaam oogmerk, vergaderd waren, hetzelfde kwamen doorzoeken, om te zien, of de Generaal Sibylsky daar ook verftoken was.

Hy fchreef in dien tyd, onder anderen, het byzonder merkwaardige vertelfel, *de Fyne* (*). Dit bragt hem op de gedagten, om zyn vernuft ook tot hervorming des tooneels aan te wenden, en deeze foort van openbaare verlustigingen meer zedeleerend, en dus nuttiger te maaken. Want fchoon Johann Elias Schlegel zynen *steeds bezigen Ledigganger* (†) en zyne *Pragt van Landheim* (§) tot dit einde gemaakt had, waren egter deeze beide ftukken nog niet gedrukt. Gellert fchreef derhalven zyn blyfpel *de Vroome Vrouw* (§§), en ftond zynen vrienden op hun verzoek toe, dat zy het in de *Bremensche Bydraagen* plaatften. Dit gefchied zynde, twyfelde hy in 't eerst, of het vertelfel, welk tot het blyfpel aanleiding gegeven had, nu niet behoorde gefmoord te worden. Hy liet zyne vrienden dit befliffen; en zy waren van gevoelen, dat het eene zo wel als het andere verdiende in 't licht te komen. Dit ftuk werd met goedkeuring opgenomen, dog ver-

(*) *Die Betschwester.*

(†) *Der gefchäftige Müßiggänger.*

(§) *Die Pracht van Landheim.*

(§§) *Die Betschwester.*

veroorzaakte hem naderhand veel moeilykheid. Men kan aan sommige woorden betekenisfen hegten, waardoor eene zaak, by luiden, die wat teêr denken, wel eens haatlyk gemaakt wordt, schoon zy 'er niets aanstootlyks in zouden vinden, indien die zelfde zaak slegts op eene andere manier uitgedrukt of geschilderd was. Den zulken zou mischien, (in zo verre hunne teêrheid onschuldig, en geen voortbrengsel of soort van schynheiligheid was,) de naam van *schynheilige Vrouw* in deeze komedie minder tegen de borst gestooten hebben. Al wie immers opregte agting voor godvrugt en vroomheid heeft, zal hen, die den eerbied jegens het Opperwezen en de godzaligheid alleen in 't uiterlyke, of in eene buitenspoorige nabootsing van 't uiterlyke van den godsdienst zoeken, gaarne aan ernstige beschimping en veragting overgegeeven zien. Gellert had zekerlyk geen ander oogmerk. Men behoeft, om hiervan overtuigd te zyn, slegts zyne verklaring daarover in de voorrede voor zyne tooneelspelen te leezzen. 't Staat hier niet te onderzoeken, wat men aangaande de zedelykheid van het tooneel te denken hebbe, en in hoe verre dit openbaar vermaak, welk aan hoven en in groote steden byna noodzaaklyk geworden is, nuttig of schadelyk zy. Verscheidene heden-daagsche wysgeeren, als Rousseau en Alembert, en ook godgeleerden van de tegenwoordige eeuw, zeggen, zo wel voor als tegen het tooneel, vry was onzekers, waardoor de beslissing van 't geschil niet gemaklyker, maar in tegendeel moeilyker wordt. Men zou derhalven al te verre moeten uitweiden, wilde men de vraagen, tot dit stuk betreklyk, in een nieuw dag-

dagligt stellen. 't Schynt zwaar te beflisen, hoedanige indrukfels eene getrouwe afbeelding van goede en kwaade, beminlyke en haatlyke, verhevene en laage karakters op de aanschouwers of leezers kan maaken, wanneer men, by dit onderzoek, hunne verschillende gemoedsgesteltenis in overweeging neemt. 't Schynt insgelyks zwaar, uit deeze kennis de regels af te leiden, welke een digter in agt moet neemen, indien hy niet alleen vermaak, maar tevens nut wil verschaffen. Ook laat het zig niet gemaklyk bepaalen, in hoe verre de aandoening van 't vermaak, waarmede men door de kunst van nabootsing, door de fraaiheid der schildering en door de aanvalligheid van 't voorstel gestreeld wordt, hinderlyk of behulpzaam zy aan den indruk, welken eene juiste aanwyzing van 't kwaade, van 't haatlyke, van 't verfoeilyke, van 't strafbaare en van 't belagchelyke altoos behoorde te maaken, tot bevordering van waare liefde en agting jegens al wat edel, schoon en beminnenswaardig is. Men kan daarenboven door geen stokregel uit de filozofie of godgeleerdheid bepaalen, hoedanige uitwerksels het tooneel, door de schuld der digteren, of zonder dezelve, op de harts-togten der menschen te wege brengen, en welke nieuwe gedaanten of veranderingen het 'er aan geeven kan. Dit is egter zeker, dat zo wel de godgeleerde, als anderen, die kristenen zyn, of willen zyn, het regt om over deeze zaak te vonnisen zig niet moeten aanmaatigen, eer zy nauwkeurig onderzocht hebben, of zy alle kundigheden, tot dit regterschap noodig, bezitten; want het is vry netelig, op een beflisfenden toon te oordeelen over het zedelyke van vermaaken, welker

ker fchuldloosheid, onder eenige voorwaarden, en volgens zekere denkbeeldige fchets, door hun zelve erkend wordt. Heeft men 'er geen genoegzaam doorzicht in, dan kunnen dergelyke vonniffen zeer ligt kwaalyk uitvallen, en tot even verkeerde en aanftootlyke tegenbeoordeelingen aanleiding geeven. Maar kunnen de zulken zig wel met dit gefchil bemoeien, die, al zyn zy in de zedekunde juist niet onkundig, egter geene voldoende kennis hebben van de werken van fmaak, van derzelver uitwerking op 's menfchen ziel, van 't verband waarin ze met de leerftukken van den godsdienst gebragt kunnen worden, van de regelen deezer verbin-tenis, en van de harmonie eener fchuldellooze verlustiging des vernufts met de deugd? Ontbreekt, het hun hieraan, zy zullen veiligft handelen, zo zy hunnen medemenfchen flegts in 't algemeen raaden, ook in hunne vermaaken alles te onderzoeken, het beste te kiezen, en by 't genot derzelven zorg te draagen, dat hunne eigene onfchuld bewaard blyve, en dat zy niet befmet worden met zedellooze onverschilligheid omtrent zaaken, die hun niet onverschillig mogen wezen. Dus zullen zy geen gevaar loopen, door hunne onbekwaamheid tot eene bepaalde en genoegzaam zekere beoordeeling, hunne zedekundige ftellingen, die op betere gronden fteunen, infgelyks verdagt te maaken. Gellert zelf had zekerlyk het oogmerk om, door zyne tooneelftukken, afkeerigheid tegen de ondeugd en tegenzin in de gebreken en dwaasheden te verwekken, terwyl hy, aan den anderen kant, goede en beminlyke karakters, door eene bevallige voorftelling, zegt aan te pryzen en den menfchen aan-ge-

genaam te maaken. Hy wilde niet minder aan 't goede hart dan aan 't vernuft behaagen : men kan dus, zonder moedwil of onkunde, zyne tooneelspelen niet aanstootelyk vinden, hoe gemaklyk het ook moge zyn, vooral in de *Vroome Vrouw*, eenige trekken, waar nauwdenkende luiden iets tegen kunnen hebben, behoudens het fraaie, uit te wischen. Had hy slechts de minste aanstootlykheid vermoed, hy zou zekerlyk, niet tegenstaande zyne liefde jegens zyn eigen werk, dit stuk even gewillig, eer 't in druk kwam, gesmoord hebben, als hy een fraai berymd vertelsel uit de wereld maakte, omdat Gärtner 'er op aanmerkte, dat het sommigen der leezers te vry zou voorkomen, en dus aan 't zedelyk nut zyner fabelen nadeelig kon weezen. Dog deeze gevoelens van zyn hart kunnen niet onbekend zyn. In de laattere jaaren van zyn leeven kwamen 'er egter mannen op, die, met een goed oogmerk, maar zekerlyk ook uit onbedreevenheid in dit slag van zaken, hem door brieven hierover lastig vielen. Gellert kon over dergelyke voorgeevingen ligt bekommerd worden. Dewyl hy 't op zyn eigen geweeten alleen niet wilde laten aankomen, vraagde hy luiden van doorzigt en godvrugt om hun oordeel, of hy zig, wegens zyne *Vroome Vrouw*, ook iets te verwyten had; en hoewel deezen hem, op zeer goede gronden, poogden gerust te stellen, wenschte hy egter weezenlyk met grooten ernst, dat dit blyspel nooit uit zyne pen gevloeid was. Hy zou 't zelfs, ware 't in zyn vermogen geweest, gaarne nog vernietigd hebben. Voor 't overige moet men, om over dit en alle zyne overige tooneelspelen, als werken van smaak beschouwd, een

regtmatig oordeel te vellen, aanmerken, dat ze zo zeer niet voor de groote wereld, als voor den middelbaaren kring van 't burgerlyk leeven geschikt waren, dat, daarenboven, niet de klasfe, waartoe het onderwerp behoort, maar de gelukkige bewerking van hetzelfde, de waardy van een ftuk bepaalt. Dit is dan het vaste punt, waaruit ze beoordeeld moeten worden; want de hoven hadden toen, zo min als tegenwoordig, een Duitsch tooneel. De karakters zyner blyfpelen zyn niet uit een vreemd gewest in den Duitschen grond verplant; geene tafereelen, waaraan des digters verbeelding meer deel heeft dan de waarheid, maar getrouwe afbeeldfels der natuur. Dewyl de gewoone zeden en karakters, welke zig aan de algemeene befchouwing niet kunnen onttrekken, en welke dus ieder een meent gezien te hebben, ons zo ligt niet treffen, als die, waarmede eene leevendige verbeelding het nieuwe en zonderlinge vermengd heeft, om ons gemaklyker te behaagen en onze gedagten langer bezig te houden: begrypt men van zelf, dat het eene meesterlyke hand moest weezen, die ze zo afbeelden en in zulk een ligt plaatfen kon, dat de leezers en aanfchouwers 'er even veel bezigheid voor hunnen geest in vonden, als of zy ze de eerftemaal zagen en opmerkten, te meer, daar zyne uitdrukking geen agterhoudend aanzien heeft, waarby meer gedagt moet worden, dan hy zegt, dewyl hy zelf meer daarby gedagt had. De famenspraaken konden, in zyne blyfpelen, korter van ftyl zyn: maar 't is misfchien geen grooter gebrek de zinnen eenigzins uit te breiden, ('t welk met de taal eener gemeenzaame verkeerling niet fchynt overeen te ko-

komen,) dan in eene onmaatige kortheid en afgebrokenheid te vervallen. Het eigenlyke komieke wint by 't eene gebrek zo min als by 't andere.

Nadat zyn eerste blyspel gedrukt was, gaf hy 't eerste deel van zyne fabelen en vertelselen insgelyks uit. Men ontving ze, met eene algemeene goedkeuring, niet alleen in Duitschland, welk toen eerst aan een beteren smaak begon te gewennen; maar ook onder natien, die aan 't gevoel van 't waare schoone in deeze gedigten reeds gewoon waren, en 'er dus met meer grond over konden oordeelen. Ze werden buitenslands bekend door verscheidene vertaalingen, waarin de vreemden, schoon ze verre beneden het origineel bleeven, nogthans den geest des Duitschen dichters eerden met eenen lof, die des te meer betekende, dewyl zy ten allen tyde zeer spaarzaam geweest zyn met de goedkeuring, die zy onze natie gaven. Deeze gedigten hebben zulke onbetwistbaare en klaarblyklyke fraaiheden, dat men ze, indien 't geoorloofd is thans zulk een oordeel te vellen, altoos onder de klasfische werken onzer natie zal rekenen. Nog steeds behooren ze tot de aangenaamste verlustingen van jonge luiden, die zig een goed hart en een zuiveren smaak eigen willen maaken; nog steeds behouden ze de goedkeuring van eene kunne, die nader by de natuur blyft, en daarom ook, volgens haar gevoel, zekerder over 't waare schoone oordeelt, dan de onze volgens bespiegelingen. Nog steeds verhalen goede moeders deeze fabelen aan haare dogters, die zig aan een goeden smaak gewennen: nog steeds zou de knorrigste filozoof zig schaamen, 'er

met onverschilligheid of veragting van te spreken. De keuze en vinding van den inhoud, het oogmerk, de uitvoering, de manier, alles behaagt; alles doet het verstand, het hart en den geest des digters eer aan. Hy verheft zig nooit zo hoog, dat hy alleen van 't fcherpzinnigste en geleerdste gedeelte der menfchen geleezen kan worden, en kruipt ook nooit zo laag langs den grond, dat hy van hun verdient over 't hoofd gezien te worden. In de optooijing zyner vertelfelen heerscht eene wyze en wél overleide maatigheid, eene fchoonheid, welke behaagt, zonder lang voor den fpiegel gezeten te hebben, altyd befcheiden, fomtyds ook, op eene aangename wyze, onachtfaam; komende deeze onachtfaamheid niet voort uit verliefdheid en vertrouwen op haare eigene bekoorlykheden, maar uit een verborgen en by haar zelve onbekend gevoel, dat zy geene groote zorgvuldigheid in haaren opfchik noodig heeft. Daar zyn, onder andere natien, en misfchien ook onder de onze, kunstbeoordeelaars, (ten minfte willen zy daarvoor gehouden worden,) die voor de grootheid van iederen geest eenen maatftok hebben, en ieder werk van vernuft, nevens en onder andere werken, eenen rang, door hunne begrippen en hartstogten bepaald, aanwyzende, met eene zo beflifsende houding, als of deeze post hun door den fmaak zelve opgedraagen was. Ondertusfchen bestaat het gansche geheim hierin, dat men deeze en geene pasfagien uit het werk van eenen digter vergelykt met het geen andere digters omtrent op eenerlei wyze gezegd hebben, tot na-deel van den eenen of van den anderen, naar dat
men

men zulks verkiest; dat men zig vervolgens op den drievoet plaatst en zyn vonnis uitspreekt; eene kunst, die met Circe's tovery veel onvereenkomst fchynt te hebben; want volgens zulke orakels zou 't niet moeilyk zyn Homerus nevens Chapelain en Phaedrus nevens Stoppe te plaatsfen. Over 't geheel zyn zulke vonnisfen, inzonderheid wanneer ze tot iemands lof uitgeweezen worden, niet veel beter, dan 't oordeel der Hollandfche bloemisten, die eene tulp of anjelier voor een wonder van fchoonheid verklaaren, alleen omdat 'er een streepje doorloopt, welk in andere bloemen, die in haare foort even fraai zyn, niet gevonden wordt.

Hoe veel Gellert zig aan de berisping van zulke kritieken gestoord zou hebben, kan men tegenwoordig niet weten: hunne goedkeuring zou egter zyn doel nooit geweest zyn. Myn grootfte eerzugt, zegt hy in een brief aan een vriend in Silesie, bestaat hierin, dat ik den verftandigen wil behaagen en dienen, maar niet den geleerden, die men in den nauwften zin dus noemt. Eene verftandige Dame geldt by my meer, dan een letterkundig nieuwspapier, en de geringfte man, zo hy een gezond verftand bezit, is my waardig genoeg, om zyne aandagt te zoeken, zyn vermaak te bevorderen, en hem, in ligt bevatlyke uitdrukkingen, goede waarheden te zeggen, en edele aandoeningen in zyne ziel te verwekken. Zulk een menschlievend digter kon zig te regt verheugen, toen een boer in Saxen, in 't begin van den winter, uit dankbaarheid voor 't genoegen, welk zyne fabels hem verfchaft hadden, met een wagen vol brandhout voor

zyn huis kwam ryden, hem vraagde, of hy die Heer was, die zulke mooie fabels maakte, en hem, met oogen vol vreugd, en met veele ontschuldigingen van zyne vrypostigheid, verzocht, dit voer brandhout, als een teken zyner erkentenis, aan te neemen. Daar zyn fraaiheden, die iedereen kan voelen, zonder Aristoteles bestudeerd te hebben; en eene goedkeuring, waaraan 't opregte hart zo veel deel had, moest natuurlyker wyze eenen digter treffen, die meer rede had om zig daarover te verheugen, dan om zig te flooren aan 't verwyf van La Fontaine tot model genomen te hebben. Men wil, zegt hy (*), dat ik La Fontaine nagevolgd heb; maar ik zeg, neen. Ik kende hem zekerlyk toen ik aan 't eerste deel myner fabelen werkte: myne akademische proeve bewyst zulks. Ik had te vooren eenige fabels van hem, niet zonder moeite, geleezen; maar ik had ze niet geleezen om hem na te volgen. Ook was ik in dien tyd de Fransche taal niet magtig genoeg, om al het fraaie in zulk een fynen digter aan te merken. Ik ben geen La Fontaine; juist daarom houd ik 't voor een geluk, dat ik hem niet geleezen heb, eer myn smaak in 't vertellen gevormd was. Als kopy was ik zekerlyk beneden hem gebleeven; dit wist ik; en ik heb my ook nooit geveleid, hem, als origineel, te evenaaren. Myne kunst van vertellen was geluk, natuur, en, zo ik deeze grootfche uitdrukking mag gebruiken, eene foort van poëtische inblaazing. Ik kende het gebrekkige in 't verhaalen

meer

(*) In zyne losse Aantekeningen.

meer door gevoel, dan volgens regels; inzonderheid was in 't begin myn gevoel het éénige rigtsnoer, welk ik volgde. Ik voelde het schoone, zonder dat ik een kunstkenner was, en, (hierin had Gellert zig met het voorbeeld van La Fontaine kunnen troosten;) somtyds voelde ik het, zonder te weten, dat het het waare schoone was. Dit is myne kunst geweest. Ik had tot myn geluk, oordeelkundige vrienden; ik zwigtte voor hun oordeel; want zy overtuigden my. Ik bleef steeds gewillig om 't geen ik geschreeven had te verbeteren; ik was verstandig genoeg om alleen voor verstandigen te willen schryven; hierin bestond myne geheele wysheid. Ik heb nooit anderen kunnen nabootsen, en ik geloof, dat myne schriften dit bewyzen; ze zouden, beken ik, hier en daar beter zyn, had ik my bevlytigd om van myne voorgangers meer gebruik te maaken.

Nog vóór de uitgaaf van 't eerste deel zyner fabelen had hy reeds, in 't jaar 1746, zyn tweede blyspel, het *Lot in de Lotery* (*), 't poëtisch herderspel *Sylvia*, en het *Orakel* gemaakt. Dit was egter voor zynen yver nog niet genoeg. De Duitschers hadden nog geen origineel van een goeden zedeleerenden Roman. De Franschen bezitten wel een overvloed van verdigte geschiedenissen, welke niet alleen gelukkig uitgedagt, maar tevens bevallig genoeg verhaald zyn, om den leezeren, in leedige uren, een aangenaam tydverdryf te verschaffen. Dog een groot
deel

(*) *Das Loos in der Lotterie.*

deel derzelven strekt alleen om, door middel van 't vermaak, dat uit de verdigtſelen ſpruit, wanneer zo 't aanzien van waare geſchiedeniſſen hebben, de harts-
 togten niet te verbeteren, maar veelmeer gaande te houden. Daar zyn maar al te veel ſchryvers, die den geest der doolende ridderſchap en zekere taal van galanterie, ten uiterſte gevaarlyk voor 't hart, zig niet kunnen ontwennen. De zulken vinden ligt eenen vertaaler en boekverkooper, en hun invloed op de natie, die hen leest, moet, natuurlyker wyze, groot zyn, naar maate zy algemeen en met graagte geleezen worden. Gellert wilde derhalven beproeven, of hy aan deeze zo aantreklyke werken van ſmaak niet meer ernst, meer waardigheid en tevens meer nuttigheid kon geeven, en ſchreef, met dit oogmerk, in 't jaar 1746, zyne *Zweedsche Graavin* (*). Zyne keuze viel in dit verdigtſel op gevallen, waarin, zonder het wonderbaare, veel duisters verborgen ligt; en indien men hem niet kende aan zekeren trant van zig uit te drukken en aan de manier van vertellen, zou men nauwlyks kunnen gelooven, dat zyne fabels en de *Zweedsche Graavin* werken van den zelfden auteur waren. De begeerte, om door 't vermaak nu te doen, is de ſtempel van alles wat hy geſchreeven heeft, en kan ook hier niet in twyffel getrokken worden: eene billyke kritiek zal derhalven de eerſte origineele proeve in deeze ſoort van werken van vernuft met beſcheidenheid beoordeelen, ſchoon dezelve van anderen verdonkerd wordt, die 'er na zynen tyd beroemd en onſterflyk door geworden zyn.

Om-

(*) *Die Schwedische Gräfin.*

Omtrent deezen tyd stond Gellert reeds veele harde aanvallen der hypochondrie uit, welke hem, zo lang hy leefde, veel heeft doen lyden. Hoe voorzigtig hy ook was in 't vermyden van spyzen of dranken, die de kwaal konden voeden; hoe zeer hy zig in 't werken maatigde; hoe zorgvuldig hy zig wagtte, de noodige lighaamsbeweeging en de verlustigingen van den geest, die hem heilzaam waren, niet te verzuimen, zyne gezondheid werd nogthans in de manlyke jaaren niet beter. Veele dagen van zyn nuttig leeven waren voor hem dagen van lyden. Deugd en godvrugt gaven hem de noodige sterkte, om de eerste smertlyke gewaarwordingen van zyn ongemak met gelaatenheid te verdraagen en niet, onder de vreeze voor een zieklyk leeven te bezwyken. Om zig op te wekken en te troosten, nam hy zyne toevlugt tot den godsdienst, poogde den troost, waardoor zy een smertlyk leeven draaglyk kan maaken, te voelen, en zyn menschlievend hart, zo aandoenlyk voor den nood zyns naasten, bewoog hem in 't jaar 1747 het troostende, welk hy uit deeze bron gehaald had, in zyne *Troostreden* tegen een zieklyk leeven (*), ook aan anderen mede te deelen. Dit werkje werd, even gelyk zyne overige schriften, met goedkeuring ontvangen en in verscheidene taalen overgezet. Formey te Berlyn breidde het in zyne taal uit tot eene uitvoerige verhandeling. 't Karakter van Mentor, zo als 't in dit geschrift voorkomt, is eene schildery, wier meeste trekken hy van
 zig

(*) *Trostgründen wider ein siches Leben.*

zig zelven ontleend heeft; en dit treft den leezer te sterker, omdat de smerten, waarmede hy byna daaglyks worstelde, daarin getrouwlyk afgemaald zyn. Hoe groot ze ook waren, men zag 'er de naarstigheit, met welke hy het welzyn der akademische jeugd, door zyn onderwys en omgang, bevorderde, geenzins door verflaauwen. Hy wist zig van ieder vrolyk oogenblik te bedienen, om de wereld door zyn vernuft goed te doen. Telkens, wanneer eene wandeling in 't open veld of in de aangenaame bosfschaadje van 't Roozendal hem een weinig verkwikt had, was hy, tot haar nut en vermaak, aan zynen lesfenaar bezig met het vermeederen en verbeteren van zyne too-neelspelen, die in 't jaar 1747, by elkanderen, in éénen bondel werden uitgegeeven. In 't jaar 1748 zag men het tweede deel zyner *Fabelen en Vertelselen* in 't licht komen. In de voorrede geeft hy, met bescheidenen openhartigheit, zyn genoegen te kennen over de gunst, waarmede 't eerste deel by 't publiek was opgenomen. Ik weet niet, zegt hy, hoe ik voor de goedkeuring van kenners dankbaarder zyn kan, dan door myne blydschap daarover openhartig te bekennen. Men moet de hoogmoedige begeerte om den verstandigen te behaagen, met ongerustheit, voelen; men moet dikwils bevreesd geweest zyn deeze eere niet te verdienen; men moet van alle moeite, waardoor men zynen schriften 't leeven gaf, van alle veranderingen en verbeteringen, welke menigmaal zwaarder vallen dan 't geheele werk, en tevens van alle pasfagien en gedagten, die men, uit vreeze dat ze voor de wereld niet fraai genoeg mogten weezen, met

met eene onwillige hand doorstreek, bewust zyn, indien men wil weten, hoe zeer een digter zig door de goedkeuring van verstandige leezers beloond agte, en welk een lof'er reeds voor hem opgeslooten zy in de vergenoegde weezenstrekken, waarmede een kenner by deeze of geene paslagie staan blyft, dewyl zulks bewyst, dat de natuur gelukkig getroffen is, en dat de leevendigheid der uitdrukking niet tegen de betaamlykheid en eerbaarheid aanloopt. Maar, (dus vervolgt hy,) zal dit tweede deel my laten behouden, 't geen ik door 't eerste deel won? Men houde dit niet voor eene trotsche nederigheid; maar men besluite uit myne beschrroomdheid ook niet, dat ik een kwaad geweeten heb. Ik heb aan myne nieuwe fabels even veel moeite besteed als aan myne eersten, en men zal zelden slordig arbeiden, wanneer men eerbied genoeg voor de wereld heeft. Na deeze bekentenis van 't geen zyn hart gevoelde, openbaart hy de oorzaken zyner vraage, of hy de eer, die het eerste deel hem deed verwerven, behouden zal? op zulk eene wyze, dat de digters en kunstbeoordeelaars veel daaruit kunnen leeren. De wereld heeft geoordeeld, en de nakomelingschap zal dit oordeel bevestigen, dat de fabels en vertelsels van het tweede deel, in fraaiheid van vinding en uitvoering, voor die van 't eerste deel geenzins behoeven te wyken, maar dat ze dezelve nog overtreffen in dien zwier, welken een ryper oordeel en een nauwkeuriger arbeid aan de schoonheden der natuur kunnen geeven. Mooglyk schynt in dit oordeel de stem der vriendschap en hoogagting te spreken.

ken. Maar over werken van geest, welke in 't geheel fraai en baarblyklyk geschikt zyn om de menschen tevens te verlustigen en te verbeteren, moet ieder billyk regter dus spreekken, al waren 't werken van zynen vyand. Om 'er anders over te spreekken, om ze van hunnen roem te willen berooven, en zig daar iets op in te beelden, of eene kritieke grootheid daarin te vinden, wordt, dunkt my, een karakter vereischt, dat ieder regtgeaart mensch, over de ziel, die het bezit, moet doen bloozen, maar waarover niemand meer behoorde te bloozen, dan die zig daaraan schuldig kent. De beste werken hebben hunne zwakke plaatsfen, hunne vlekken; hiervoor moet men een ander waarfchouwen; hierover opgetoogen te zyn ware eene foort van vergoding, welke iederen vryen geest verlaagt. De gebreken der grootste geesten verdienen geene hoogagting; maar hunne gaaven en het goede gebruik derzelven verdienen ze met des te meer regt. Als men dit uit het oog verliest vergeet men den eerbied dien men het menschdom zelf schuldig is, waarvan niemand grooter vriend kon zyn, dan Gellert was.

Omtrent zeven jaaren leefde hy met zyne vertrouwde vrienden, de schryvers der *Bydraagen*, in eene verbintenis, die, zo wel wegens de gelykheid hunner gevoelens, gaaven, oogmerken en liefhebberyen, als wegens de bestendige tederheid hunner onderlinge vriendschap, voor zeer zeldzaam gehouden mag worden. Thans waren zy byna allen van elkanderen gescheiden. Zacharia, Giseke en Klopstok hadden Leipzig verlaaten: Coenraad Arnold Schmidt

werdt

werd naar Luneburg, Gärtner en Ebert naar Brunswys, Cramer naar Cröllwitz, en Johann Adolf Schlegel naar Pforta beroepen. Rabener alleen bleef nog eenige jaaren in zyn vriends gezelschap. Deeze algemeene verstrooijing zyner vrienden smertte hem te fterker, omdat hy gewoon was, onder 't gevoel van zyn aanhoudend ongemak, zig door den omgang, dien hy met hun had, merklyk te vervrolyken. De aanvallen zyner kwaale werden menigvuldiger en heviger, zonder dat zyne naarftigheid daardoor in 't minst verflaauwde. Hy hield zyne lesfen getrouw, hoe treurig zyne dagen ook waren. De gelukkigfte uren, die hem overbleeven, besteedde hy, door Rabener daartoe bewoogen, ten deele aan eene verzameling van *Brieven*, en ten deele aan 't maaken van *Zedeleerende Gedigten* (*), waaronder de *Hoogmoed* (†) het oudste fchynt te zyn.

Rabener had reeds langen tyd gewenscht, dat de Duitschers aan een losfer en ongedwongener fchryftrant in hunne brieven gewenden. Hy, die, over allerhande zaaken en omftandigheden, zeer veele brieven ontving, en ook verplicht was om 'er zeer veele te fchryven, merkte, boven anderen, de noodzaaklykheid hiervan, en oordeelde te regt, dat niemand bekwaamer kon weezen om eene algemeene hervorming te wege te brengen, en den langdraadigen kanselaaryftyl, die hem geheel niet fmaakte, te verbannen, dan een auteur als Gellert, op wien het oog der geheele natie, met agting en verwonde-

(*) *Lehrergedichte.* (†) *Der Stolz.*

dering, gevestigd was. Maar dewyl hy wist, dat zyn vriend geen lust had tot nieuwe geleerde werken, zegt hy hem, door eene vriendschapslist, tot deeze onderneeming meer te verleiden dan over te haalen (*). Hy stelde Gellert voor, met en benevens hem, brieven zonder naamen uit te geeven, en daartoe ook andere vrienden om hunne medehulp te verzoeken. Onder deeze voorwaarde liet zyn vriend, die 'er eerst in 't geheel niet toe besluiten kon, zig beweegen, dat hy uit de brieven, waarvan hy aan zekere vriendin, op haar verzoek, afschriften gegeven had, zulke uitzogt, als hy oordeelde dat tot dit oogmerk best geschikt waren. Rabener, zeer voldaan over zynen Duitschen Plinius, tekende de brieven, die, naar zyne gedagten, niet gedrukt moesten worden, en begon vervolgens hem aan te zetten tot het schryven van eene verhandeling over den goeden smaak in brieven, en over de gebreken, die men daarin te vermyden had. Gellert, die niet in staat was zynen vrienden iets te weigeren, daar zy hem ernstig om verzogten, liet zig ook tot deezen arbeid overhaalen; en voorts hield Rabener zo lang by hem aan, totdat hy de uitgaaf zyner verhandeling en der brieven, die hy goedgekeurd had, verkreeg. Om over deeze verzameling een regtmatig oordeel te vellen, moet men in overweeging neemen, 't geen 'er in de voorrede van gezegd wordt. 't Zou eene zeer kritieke onbillykheid zyn, van Gellert, in de omstandigheden, waarin hy zig bevond, zulke brieven te verlangen,

(*) Losse aantekeningen.

gen, als Cicero, Plinius of Sevigné gefchreeven hebben. Brieven van eenen Romeinfchen Confal, van eenen Stadhouder van Bithynie, van eene Dame, die met een hof, hoedanig dat van Lodewyk den veertien- den was, in eene nauwe verbintenis ftaat, moeten natuurlyker wyze, door hunnen inhoud, de aandacht fterker trekken, dan die van een akademifch geleerde. 't Is waar, de kennres meeten de verdienfte van eenen kunftenaar niet zo zeer af naar de grootheid, gewigtigheid en innerlyke waardy der ftoffe, als wel naar de bearbeiding, en naar den geest, die 'er in doorftraalt: maar 't is egter, ten aanzien van de deugd zyner kunftukken, niet onverschillig, hoedanig de ftof zy, welke hy te bewerken heeft. Zyn 'er derhalven fraaiere brieven, dan die van Gellert, 't is egter geen gevolg, dat Duitschland zig over dezelve te fchaamen hebbe. Ook kan men niet zeggen, dat andere brieven beter zyn dan de zynen, omdat derzelver opftellers meer moeite doen om zinryk te fchryven, en den leezer door onverwagte, door hoofche of fneedige invallen te verraffen. Hy gaf zyne brieven, op verzoek van eenen vriend, uit, om de noodwendigheid eener natuurlyke en gevallen uitdrukking anderen aan te pryzen, maar niet om ze tot een algemeen model voor alle brieven te doen ftrekken. Van deezen kant befchouwd, zullen ze altoos hunne waardy behouden, vooral by de zulken, die, in de werken der geleerden, niet alleen den geestigen en fcherpzinnigen, maar tevens den braaven man wenfchen te zien; want deezen vinden zy zelfs in die brieven, welke de ftrengfte beoordeelaars onder zyne vrienden misfchien liever hadden

den dat niet uitgegeeven waren, dewyl de wereld gemeenlyk meer geneigd is om te berispen, dan om te pryzen. Hy zelf was verre van 't gebrekkige zyner brieven te ontkennen. Hy had ze ook gaarne verbeterd, indien de staat zyner gezondheid het toegelaaten had. Toen zyne werken, in 't jaar 1768, byeen gedrukt werden, schreef hy aan Schlegel: Aan weezenlyke verbeteringen van den tekst is niet te denken, myn waardste Schlegel; en egter zou ik, inzonderheid in de blyspelen en in de brieven, veele plaatsfen gaarne anders willen hebben. Ik heb 't hart nog niet gehad om ze aan te zien. Maar ik verzeker u, dat ik volstrekt onbekwaam ben om zelfs kleine verbeteringen te onderneemen, en ik wenschte met al myn hart, dat 'er by myn leeven geene uitgaaf van alle myne werken geschiedde, maar dat een myner vrienden ze na myn overlyden by elkanderen vergaderde, verbeterde, en een groot gedeelte daarvan verwierp. — Die voor 't gevoel van billykheid vatbaar is, oordeele nu, of het voor geoorloofd gehouden kan worden, zig tegen een man van zulke denkbeelden dus aan te kanten, dat men zyne werken niet alleen op eene harde en onvriendlyke, maar zelfs schimpende wyze beoordeelt.

Op de uitgaaf van zyne *Brieven* volgden in 't jaar 1754 zyne *Zedeleerende Gedigten* en eenige Vertelsels, die hy, reeds eenige jaaren geleeden, opgesteld had. De Duitschers hadden sinds eenigen tyd begonnen, byna in alle soorten van gedigten, vuuriger aandoenlykheid, leevendiger geestvervoering en een sterker koloriet te begeeren, dan in Gellert's zedeleerende gedig-

digten heerscht. 't Is derhalven niet te verwonderen, dat men ze met zulk eene leevendige toejuiching niet ontving als zyne fabels en vertelsels. Schoon hy dit wist, was hy 'er egter niet minder over voldaan dan over de vrugten van zyne jeugd; en zulks kwam niet voort uit de neiging, waarmede de digters somtyds hunne mislukte werken tederer liefhebben dan hunne grootste meesterstukken, om niet tevens door de wereld en door zig zelven vernederd te worden; maar alleen uit zekere verwagting van nuttigheid voor hen, die een gedigt met genoeg leezen, zo zy 'er slegts stigting in vinden; schoon geene verwaandheid hem deeze verwagting deed opvatten. Hy zou, indien men 'er hem naar gevraagd had, gaarne beleden hebben, dat hy die bloeiende verbeeldingskracht, en dat geestig vuur, welk men mischien liefst in alle gedigten zou verlangen, niet meer bezat: maar al had hy deeze begaafdheden, als voorheen, gehad, hy zou zich evenwel, volgens zyn oogmerk, noch van de eene noch aan de andere bediend hebben, schoon 't wel zyn kon, dat zyn werk 'er, zonder opzet, meer glans door gekreegen had. Hy wilde de lesfen, daarin aangepreezen, niet opsmukken; hy wilde ze alleen klaar en aandoenlyk uitdrukken, dewyl hy wenschte, dat het hart der leezereu zo zeer niet op de fierlykheid der woorden zou letten, als veelmeer op de waarheid der zaaken, welke gewislyk in een eenvoudig gewaad behaagen moesten, schoon ze in een kostbaarder en glansryker kleed den smaak meer vermaaken konden. Deeze uitwerksels zullen ze al-

toos hebben. 't Is onmooglyk zynen *Kristen* (*) te leezen, zonder gesterkt te worden in den wensch en in 't voorneemen om een *Kristen* te zyn. De schildery is wel juist niet sterk en glinsterend van koloriet, maar heeft egter, by haare zagte kleuren, eene stille schoonheid, welke al meer en meer behaagt, hoe langer men ze bezieet. 't Gevoel verheft zig niet tot eene geestvervoering, niet tot het hartstogtelyke der vroomheid: 't heeft meer de warmte van eenen voorjaarsmorgen, dan de hitte van een zomerschen dag. Deeze kan een driftiger omloop des bloeds te wege brengen, en, tot zekeren graad toe, zeer aangenaam zyn: maar ze kan ook zeer ligt volstrekt ondraaglyk worden. Uit dit oogpunt moeten Gellert's zedeleerende gedigten beschouwd worden. Elk zal 'er een zagt en bezadigd, dog egter weezenlyk gevoel der deugd in waarneemen. Hy schreef den *Kristen* inzonderheid met veel aandoening over de groote voorregten des kristendoms, en voleindigde dit gedigt, by zyne akademische bezigheden, in elf dagen. „Mogt „ik dit gedigt, (dus wenschte hy, toen hy 't voltooid had,) tot myn eigen nut gemaakt hebben! „Och of de gedagten daarin vervat, my in treurige „uuren opbeurden! O God, laat het myne ziel slegts „tot voordeel strekken! (†) ”

Met een even edel en vroom oogmerk arbeidde hy reeds federt eenigen tyd aan geestlyke liederen. Dit was voor zyn hart het plegtigste en gewigtigste werk, dat

(*) *Der Christ.*

(†) Dagregister van 't jaar 1754.

dat hy in zyn geheel leeven ondernomen had. Nooit begaf hy 'er zig aan, zonder zig vooraf met alle mogelyke zorg, tot eene ernstige ingespannenheid zyner ziele te bereiden, opdat hy de waarheid, der aandoeningen, die daarin spreekten moesten, aan zyn eigen hart mogt gewaar worden. Hy koos 'er die oogenblikken toe, waarin zyn geest meest opgewekt was, en verpoosde zig somwylen in deezen arbeid, om de gevoelens, welke hy zynen medekristenen wilde inboezemen, in zyne eigene ziel sterker te laten worden. Nu zal ik eenigen tyd ophouden, schryft hy in zyn dagregister; mischien geeft God my nog betere aandoeningen. Wanneer hem dacht, dat hy ze zeer leevendig voelde, bevlytigde hy zig om ze zo uit te drukken, als de meeste kristenen, volgens zyne kennis van 't menschlyk hart, dergelyke aandoeningen kunnen hebben. Hy schikte zig, om 't nut zyner liederen algemeener te maaken, meer naar de gemeene maat van hun begrip, van hunne verstandelyke vermogens, en van hunne aandoenlykheid, dan naar de zulken, die eene minder gewoone en grootschere uitdrukking van liefde jegens 't Opperweezen en van aandagt in 't gebed zonder moeite kunnen volgen, en zulks met genoegen doen; zonder nogthans ongevoelig te blyven by gezangen, welke naar hoogere bekwaamheden ingerigt zyn. Hy besteedde wel veel yver en zorg aan zyne liederen, maar wilde ze nogthans niet uitgeeven, zonder alvorens het oordeel zyner vrienden daarover ingenomen, en ze, ingevolge van hunne aanmerkingen, op nieuw nagezien en verbeterd te hebben. Zyne vrienden in Zerbst, Koppenhagen, Berlyn en Brunswyk,

welken hy ze toezond, deelden hem verscheidene bedenkingen mede, volgens welke hy veele plaatsen veranderde, eer ze in druk kwamen. Hy sprak van hunne aanmerkingen, met eene dankbaarheid, welke duidlyk bewyst, hoe zeer hy gewenscht hebbe zynen liederen alle mooglyke volmaaktheid te geeven. Onder myne vrienden, schryft hy in zekeren brief, heb ik Profesfor Schlegel in Zerbst en mynen waarden Heyer 't meeste te danken. De eerste heeft ze meer dan driemaal moeten leezen, beoordeelen en herleezen, en hy heeft zig hiervan met eene onverbidlyke strengheid en met byzondere oplettendheid gekweeten. Wanneer kan ik hem hiervoor dankbaar genoeg zyn! De laatste heeft my opgebeurd, wanneer myn moed onder 't verbeteren byna bezweek. Een treflyk man! Hy was nu eens myn beoordeelaar, dan eens myn helper in 't afschryven. God geeve, dat deeze liederen aan 't oogmerk voldoen, zelfs wanneer ik niet meer onder de leevenden zal zyn! — 't Is onnoodig over de voorname waardy deezer liederen in 't breede uit te weiden, of ze te zuiveren van de blaam der geenen, die ze als bewyzen van 's mans gebrek aan genie aangemerkt willen hebben. De algemeene stigting, welke ze, gelyk tot hier toe, ook in vervolg van tyd zullen te wege brengen, is genoeg in staat om hen te beschaamen en te wederleggen. Men vindt 'er 't geheele karakter van den schryver in uitgedrukt. Men ziet 'er zyne gevoelige denkwyze in aangaande 't werkdaadige van den godsdienst, welk hy zelfs in deszelfs verborgheden zo gemaklyk wist te vinden; zyne redelyke begeerte om zo goed te zyn, als deeze hemelsche leermees-

meesteres de menschen behoort te maaken; zyne ongeveinsde nederigheid; zyne maatigheid in 't wenschen; zyne tedere menschlievendheid, en zyn even ernstig verlangen, om alle zyne broeders, onder de weldaadige heerschappy van deugd en godzaligheid, gelukkig te zien. Overal komt 'er de taal der Schrift in voor, maar voornaamlyk die, welke, zonder ingespannenheid van gedagten, verstaanbaar is, de verbeelding niet met te veel bekoorlyke schilderingen bezig houdt, en nogthans regtstreeks op 't hart werkt. Deeze eigenschap hebben zelfs zyne zedeleerende gedigten, welke of ernstige alleen spraaken en vermaaningen aan zig zelve zyn, of meer naar den toon van een vaderlyk en vriendlyk onderwys zweemen, dan naar de beweeglyke uitdrukking der gewaarwording. De geleerde aankondigingen van Göttingen gaven 'er een bericht van, welks opsteller zig Gellert's manier van denken en voelen geheel niet voorgesteld, of een denkbeeldig modél van geestlyke liederen voor oogen gehad had, waarnaar geen digter zig zal rigten, die de algemeene stigting zoekt te bevorderen. Het uitgebreide nut van Gellert's liederen bewyst het onregtmatige van dit oordeel. Ondertusfchen heeft de digter 't niet verborgen, dat dit oordeel hem onaangenaam was. Hy vreesde, dat het de heilzaame indrukfels, die hy wenschte dat zyne liederen mogten te wege brengen, verhinderen of verzwakken zou. Deeze vrees moest egter zelfs by hem verdwynen, omdat dit het eenigste oordeel van deeze soort bleef. Zyne liederen verschaften blydschap aan alle waarde vrienden van den godsdienst; en dit moest hem gerust stellen. Men kan de vreugd niet sterker

voelen en uitdrukken, dan zyn vriend Rabener deed in eenen brief, welke hier geheel verdient geplaatst te worden, dewyl dezelve zo wel 't karakter van zyn hart als den liederen van zynen vriend tot eere strekt. „Wat zyt gy bescheiden, myn waardste Gellert, schryft hy, dat gy myne goedkeuring als een gedeelte der belooning voor uwe vroome gedigten wilt aanmerken! Gy hebt ze geheel: 't is eene goedkeuring, die niemand uwer leezers u zal weigeren, of hy moest het ongeluk hebben een vyand te zyn van godsdienst en vernuft. Tot nog toe heb ik u, als mynen besten vriend, opregt en teder bemind; ik heb niet geloofd, dat myne agting voor u nog hooger kon klimmen dan zy was, maar zy heeft inderdaad eenen nog vry hooger trap bereikt. Ik heb u altoos voor beminnenswaardig gehouden; maar thans vind ik u ook eerwaardig. Ik neem deezen titel in den uitgestrekten en luisterryken zin, dien dezelve had, eer men hem te onregt gaf aan veele gekken, die niets verhevens boven het gemeen hebben, behalven hun gewaad. Gy behoeft geen oogenblik in twyfel te staan, of gy door deeze godvrugtige gedigten stigten zult. De stigting zal dubbel weezen, dewyl de wereld u reeds van zulk eene voordeelige zyde kent. Door uw vernuft hebt gy de regtmaatige vooroordeelen van 't publiek gewonnen, welk niets dan wat leerryk, deugdzzaam en doorwrogt is, van u verwacht, zo dra 't uwen naam in 't oog krygt. Hoe voordeelig zal nu dit vertrouwen der wereld voor onzen heiligen godsdienst weezen! Door uwe fabels en zedeleerende gedigten zyn de leezers voorbereid tot de verhevene gedagten, die zy thans in in uwe geestlyke liederen vinden. De
-307
hoog.

hoogagters van den godsdienst zullen met deeze gedigten de lichtzinnigheid derzulken beschaamd maaken, die zig verbeeld hebben, dat het vernuft alleen goed zy tot een ydele verlustiging. En deeze lichtzinnigen moeten liefde voor den godsdienst opvatten, nu ze hun in zulk een aangenaam en bekoorlyk tooisel wordt voorgesteld. Zo gelukkig zyn de gevolgen, myn opregte Gellert, by hen, die uwe schriften leezen, zonder u van nader by te kennen; wat zullen ze niet al uitwerken by allen, die uw goed hart kennen! Voor deezen zyn uwe waarheden des te overtuigender, omdat zy weeten, uit hoe zuiver eene bron, uit hoe oprecht een hart alle deeze waarheden voortvloeien. Ik heb 't u zo menigmaal bekend, dat ik uw regtschapen hart nog hooger waardeer, dan uw vernuft: en had ik u dit nog nooit bekend, gy zoudt my thans door uwe liederen gewislyk deeze bekentenis aspersen. Onmooglyk hadt gy zo goed en zo leerzaam kunnen schryven, indien gy deeze heilige waarheden niet uit eene innerlyke overtuiging geschreeven hadt. Scherpziende oogen, geloof ik, ontdekken den fynsten huichelaar altoos onder 't vroomme masker, waaragter hy wenscht verborgen te blyven. Voltaire kan ons goudene zedelesfen verkondigen, deugd en menschlievendheid in zyne verzen vergooden, en de Godvrugt in een *tragiquen* luister ten tooneele voeren. Hy zal behaagen, maar nimmer zal die Voltaire stigten, wiens godverzaakende losheid, wiens morsige geestigheid, wiens liefdelooze baatzugt ons zyne zedelesfen, zyne gedigten over deugd en menschlievendheid, en zynen godsdienst verdagt maaken. Men moet hem haaten, zodra

men zyne edele fchriften leest , en tevens zyne laage manier van denken kent. Hoe ernstig hebt gy my gemaakt, myn waarde Gellert! en egter word ik by alle deeze ernsthaftigheid eene foort van genoegengewaar , welk ik nauwlyks ondervond , wanneer ik boertend en spottend aan u fchreef. Wat zyt gy een voortreflyk vriend! Ik voel thans de gansche waardy uwer vriendschap. U durf ik dingen zeggen , die ik geen ander zou mogen zeggen , omdat ze te veel naar vleiery gelyken : maar gy , goede Gellert , gy kent uwen Rabener , die ongaarne beleedigt , dog nog minder vleit. En zo ik u zeg , dat gy myne goedkeuring hebt , dat gy de wereld gewislyk zult ftigten , en dat gy alle uwe leezers van uw goed hart overtuigt; zeg ik u eene waarheid , die myne vriendschap en myn fmaak aan u verschuldigd zyn. Of ik uw besluit om niets meer te fchryven goedkeur ? Daarover wil ik my nog niet verklaaren : maar ik beken te hoopen , dat uw tegenwoordige wensch , om het overige van uw leeven op het land in een goed huisgezin te kunnen doorbrengen , flegts een losse inval moge geweest zyn. Verlaat uwe bediening niet , zo lang gy nog kragten hebt , om den fmaak en het hart der jeugd te vormen. Aan uw noodwendig onderhoud zal 't u nimmer ontbreken ; en wanneer God onzen vaderlande de rust wedergeeft , zullen zig by de univerfiteit zekerlyk omftandigheden opdoen , die u een ruimer bestaan verschaffen. Duizendmaal heb ik Schlegel in gedagten omhelsd , dat hy u , onder 't bewerken van uwe liederen , door zyne kritiek zo vriendlyk in toom gehouden heeft. Hoe grootmoedig oordeelt gy over deeze dienften ;
maar

maar gy hebt 'er ook voorzeker by gewonnen ! Om mynen brief met het zelfde genoegen en met de zelfde kalmte van gemoed te eindigen , waarmede ik begon te fchryven , zal ik niets melden van de omftandigheden , waarin wy ons hier bevinden . Wanneer zullen wy malkander wederzien ? Wanneer zullen wy in rust met malkander kunnen fpreken ? Vaarwel , myn geestige , myn menschlievende , myn vroome Gellert ! Ik omhels u , en dank God , dat hy my u tot vriend gegeven heeft .

Dit waren de indrukfels , welke Gellert's liederen op zynen vriend gemaakt hadden . Dergelyke aandoeningen verwekten ze by alle hoogagters vanden godsdienst en wel in beide protestantsche kerken . Terftond na de uitgaaf voegde men ze by de nieuwe verzamelingen van liederen , welke toen in Zelle , Hanover en Koppenhagen voor den openbaaren godsdienst gemaakt werden . De hervormde gemeenten te Leipzig en Bremen deden het zelfde , en federt hebben meer gemeenten van beide kerken zig naar deeze voorbeelden gedraagen . Zelfs waren 'er onder de Rooms-katholieke geestlyken verfcheidenen , die ze naar de weezenlyke waarde wisten te fchatten . Diep in Bohemen , waar men geene leezers der beste Duitfche werken zou verwagten , was een vroom geestlyke op het land zodanig door deeze liederen getroffen , dat hy zulks den auteur niet alleen fchriftelyk betuigde , maar hem ook zeer ernftig tot het omhelzen van den Roomfchen godsdienst zocht te beweegen , dewyl hy zig verbeeldde , dat een man , die zulke liederen maakte , zekerlyk over de noodwendigheit der goede wer-

ken beter denken moest dan Luther, wiens leer hy alleen uit zynen Bellarmin of andere foortgelyke *Controversisten* schein te kennen. Dit gaf onzen vroomen digter gelegenheid om eenen redelyken man tot juistere denkbeelden van onze leer te leiden, zonder zig voor een bekeerder te willen uitgeeven. Zelfs kreeg hy uit een groot en magtig huis in Mayland, door een geestlyke, die minder aan vooroordeelen gehegt was dan de Boheemsche, zeer treffende verzekeringen van de stigting, die zyne liederen verwekten, en van de dankbaar genenheid, die men hem, voor alle zyne schriften, dog voornaamlyk voor zyne geestlyke liederen, toedroeg. Vermids de waare vroomheid en deugd in geen land gevaarlyk kunnen weezen, hoedanige uiterlyke instellingen en wetten 'er ook ten voordeele van den openbaaren en heerschenden godsdienst gemaakt zyn, waren zyne schriften in katholieke landen niet begrepen onder het verbod tegen 't leezen van onkatholieke schryvers. In Weenen, waar men in dien tyd nog zeer streng volgens dit gebod te werk ging, vond men Gellert's geestlyke liederen by een jong Heer, die ze tot zyne stigting op reis had medegenomen. Hy was bedugt, dat het hem niet vergund zou worden dit boek te behouden. Maar de Baron van Swieten, wien men in dit stuk geene al te groote zagtheid en toegeevendheid kan te last leggen, stelde den reiziger, die hem zyne verlegenheid openbaarde, wegens deeze vrees gerust, en antwoordde hem: Deeze schriften behooren niet tot ons verbod; wy zyn allen verwonderaars van Gellert's werken.

Ten zelfden tyde, wanneer Gellert meest aan
zy-

zyne geestlyke liederen werkte, naamlyk in 't jaar 1756, was hy tevens bezig aan 't verzamelen van zyne *Mengelwerken* (*). Deeze arbeid werd hem opgedrongen door de onbillykheid en baatzugt van eenen boekverkooper, die verscheidene van zyne fabels uit de *Belustigungen*, voor langen tyd door den auteur afgekeurd, benevens eenige verhandelingen in proza uit het zelfde tydschrift, op zyn naam wilde uitgeeven, en vast by dit voorneemen bleef, in weêrwil van de goede woorden, en nadruklyke voorstellingen, waardoor Gellert reeds eenige billykere boekverkoopers van zulk eene onderneeming had afgehouden. Om nu het nadeel te voorkomen, welk de gebrekkige werken zyner jeugd aan den smaak konden toebrengen, wanneer hy ze schein goed te keuren, besloot hy, op raad van een zyner vrienden, die, welke hy 't verbeteren waardig agtte onder de vyl te neemen, aan eenige, welke geheel verdienden afgekeurd te worden, door eene strenge kritiek de verwerping te regtvaardigen, etlyke nieuwe fabels en vertelsels in derzelver plaats te stellen, en voor de afgekeurde vertoogen in proza insgelyks beter werk te leveren. Hy besteedde 'er, schoon niet zonder tegenzin, veel moeite aan, om zynen leezers eene aangenaame en nuttige bezigheid voor den geest te verschaffen. Dat hy zig gevoelig toonde over den dwang, die hem tot deezen arbeid noopte, was niet zonder rede; en hy had billyk over zulk eene gewelddadigheid der baatzugt te klaagen

(*) *Vermischte Schriften.*

gen. Men moest ondertusfchen dit kwaad, dat menigmaal onvermydlyk is, ten goede duiden, indien eene zo ftoute onbillykheid altoos zulke gelukkige en aangename gevolgen kon hebben.

Onder deezen verfcheidenen letterarbeid waren, federt hy zig aan 't onderwyzen der akademifche jeugd begeeven had, omtrent twaalf jaaren van zyn roemwaardig en werkzaam leeven verloopen. Zyne fchriften, hoe nuttig ook voor de Duitschers, waren egter flegts bezigheden, die hy in fnipperuuren by de hand nam; want het grootfte gedeelte van zyn tyd befteedde hy ten nutte der ftudenten. Hy leidde hen tot de fraaie wetenfchappen op, verklaarde hun de wetten der digtkunst en welfpreekendheid, oefende hen in 't gebruik der regelen, en gewende hen aan een gezonden en zuiveren fmaak in 't fchryven, aan eene neiging tot het natuurlyke en aan eenen duidlyken en losfen ftyl. Zyne lesfen hadden inzonderheid by den adel, die uit verfcheidene landen te Leipzig kwam ftudeeren, zo veel ingang, dat dezelve met jongelingen van andere geboorte ftreed, om den roem der grootfte oplettendheid by zyne onderwyzingen. Gellert had geene openbaare bediening willen zoeken. Eensdeels verbeeldde hy zig, wegens zyn zwak geftel, geene genoegzaame kragt en leevendigheid van geest daartoe te hebben; anderendeels dagt hy uit befcheidenheid, dat het hof geene rede had om hem boven anderen te bedenken. Maar fchoon de openbaare belooningen de verdienfte zelden te gemoet komen en haar nog zeldzaamer opzoeken, dewyl 't de hovaardy om kliënten en de eigenbaat om afhangelingen te doen

is,

is, en Gellert noch lust had om 't eene noch kans om 't andere te worden; werd egter het hof door zynen uitgebreiden roem genoodzaakt, de verpligting, die de akademie aan hem had, in aanmerking te neemen. De regeering zelve begeerde, dat hy om 't ampt van buitengewoon leeraar der filozofie zou verzoeken, en hy liet zig voornaamlyk door zyne vertrouwdste vrienden, Rabener en Wagner, daartoe overhaalen. Hy kreeg het in 't jaar 1751, met een pensioen, en hield sedert ook openbaare lesfen over de digtkunst en welspreekendheid voor talryke vergaderingen van toehoorders. Deeze lesfen fcheenen wel inzonderheid de opheldering en versiering van hun verstand te bedoelen; nogthans ging hy daarin, en in zynen omgang met de studenten dus te werk, dat hy niet minder tot verbetering hunner harten en zeden toebragt, dan tot bevordering van nutte kundigheden. Alle jongelingen, die hem hoorden en kenden, (want de toegang tot hem was steeds voor allen open,) beminden hem wegens de zichtbaare en bestendige vlyt, met welke hy hen niet alleen wyzer, maar tevens beter tragtte te maaken. Zy wenschten zyne agting te winnen, en deeze wensch kon hen van losheid en buitenspoorigheid weêrhouden. Hunne harten werden gewaar, dat hy zig beyverde om zo wel hun opregte vriend en getrouwe raadgever, als hun zorgvuldige en gemoedlyke leermeester te zyn. Zulk een leeraar moest natuurlyker wyze veel vermogen op hen hebben; want terwyl hy hun, met een zagten en liefderyken ernst, de vroomheid en deugd, als de veiligste wegen tot gelukzaligheid, aanprees, zegt hy zyne vermaaningen de aangenaamste be-

bevalligheid en den sterksten nadruk te geeven door de voortreflykheid en strengheid van zyn eigen voorbeeld. Gellert hield geene zyner lesfen, hoe vast de inhoud hem ook aankleefde, zonder zyne gedagten vooraf in eene geregelde order te fchikken; want niemand kan een edeler wantrouwen in zyn geheugen ftellen dan hy deed. Al wat hy voorneemens was te zeggen, ontwierp hy, niet alleen ten aanzien van de ftof maar ook ten aanzien van de uitdrukking, en was onvermoeid in zynen yver om 't in beide opzigten, ten nutte der toehoorderen, fteeds verder te brengen, zo wel door herhaalde overdenking, als door oplettendheid op zaaken, waaraan hy, naar zyne begrippen, meer klaarheid, nauwkeurigheid en uitgebreidheid kon geeven. Hy las egter weinig van 't papier, en fprak met eene zo losfe als aangenaame fierlykheid. Een duidelyke ftyl, eene wél gefchikte order, en een bevallige nadruk, gevoegd by eene ongemeene zorg om 't ftylve en onnatuurlyke te vermyden, heerschten bovenal in de manier, op welke hy zyne gedagten uitte. Hy ging zig even min te buiten in onnoodige uitweidingen als in zwetfende aanpryzingen van zyn onderwys, en haatte alle die laage kunstenaaryen, waardoor sommige akademieleeraars aandagt en lof zoeken te verwerven. Hierdoor werden zyne lesfen niet alleen eene fchool van kennis, welke de denkbeelden opheldert, maar ook van deugd, welke den wil verbetert, en van befcheidenheid, welke zo wel de kennis als de deugd tot fieraad ftrekt, en haar beiden aangenaamer maakt. Hy wist de ftudenten, die zig onder zyn opzicht in 't fchryven oefenden, door eene gepaste maatiging van lof en berisping, zo voor-

zig-

zigtig te leiden, dat hy de zwakke verftanden niet, door al te groote ftrengheid, van de noodige moeite om volmaakter te worden affchrikte, noch de gelukkiger geesten, door onbezonnen en onmaatigen lof, tot een ydel vertrouwen op zig zelven en tot verwaarloozing hunner begaafdheden verleidde. Naar maate zy meer kundigheid en bekwaamheid kreegen, wist hy meer van hun te vorderen, tragtende hen tevens altoos in eene nutte twyfeling aan hunne talenten te doen volharden. Hy zeide hun daarom dikwils, dat veel van zyn eigen werk hem niet meer behaagde, waarover hy eertyds wél voldaan geweest was. Hy bewees dit ook door nauwkeurige beoordeelingen van 't geen hy voor gebrekkig erkende, om zyne leerlingen, door deeze ftrengheid jegens zig zelven, voor alle ydele hoogagting hunner eigene werken te behoeden.

Dat in deeze beschryving van Gellert's akademifchen arbeid geen vooroordeel van vriendschap, maar de zuivere waarheid zig laat hooren; dat dezelve zodanig was, als best met het oogmerk overeenkwam, weeten zy, die 's mans onderwys genooten hebben; en het doel, welk hy beoogde, blykt uit de aanspraaken aan zyne toehoorders, waarmede hy zyne lesfen plag aan te vangen of te befluiten. Hoe noodig de regels der welfpreekendheid en digtkunst zyn, (zegt hy in zulk eene vooraffpraak voor zyne lesfen over beide deeze kunsten,) 't is nogthans zeker, dat ze ons het vermoegen om wél te denken en wél te fchryven niet geeven. 't Zyn wetten tot het algemeene best van den fchryftrant gemaakt; wetten, die men moet weeten; maar tevens wetten, die eene wyze en voorzigtige toepas-
sing

ſing vereiſchen, en die, even gelyk de burgerlyke wetten, ſomtyds nauwer bepaald, ſomtyds verder uitgebreid, en in veele gevallen geheel ingetrokken moeten worden, opdat de ſtaat van 't ſchoone en goede 'er niet nu en dan by lyde. Men kan de regels der welſpreekendheid, zo wel in digt als proza, niet alleen met het geheugen, maar ook met het verſtand begreepen hebben, zig in 't ſchryven daarnaar rigten, en evenwel, ondanks alle goede regelen, ſlegt ſchryven, ja zelfs dikwils des te ſlegter, hoe nauwkeuriger men den regel meent te volgen. 't Blyft naamlyk, by al 't gebruik der regelen, telkens de vraag, of 't oogmerk des werks, het fraaie en goede, het nuttige en aangename, het nadruklyke en treffende, bereikt zy. Dit te beſliſſen behoort niet tot den regterſtoel der regelen, maar tot dien van 't oordeel en van 't gevoel, en 't is juist ook de geest van oordeel en gevoel, die in onze werken moet denken en ſpreken, indien 'er de welſpreekendheid in uitblinken zal. De oefening hierin is inzonderheid een pligt onzer eerſte jaaren, zo wy begeerig zyn gelukkig te leeren ſchryven: myn pligt is, Mynheeren, u tot deeze oefening aan te moedigen en te geleiden. Ik bied u tot dat einde in deeze openbaare leſſen myne kritiek aan, en beloof u, de ſchriften, die gy my zult overgeeven, zorgvuldig, opregt en beſcheiden te beoordeelen. Indien gy my tot vertrouwde en tot regter over uwe werken wilt kiezen, 't zy gy u in digt of proza, in brieven, karakters, vertoogen, kleine of grootere redevoeringen, kleine of grootere gedigten oefent, zal ik, met u goedvinden, dezelve openlyk voorlezen, en over 't
fraaie

fraaie of gebrekkige der fchikking en uitvoering aanmerkingen maaken, dog nooit den naam des opstellers, zonder zyne bewilliging, noemen. Is het werk niet gelukkig genoeg uitgevallen om voorgelezen te worden, zal ik den fchryver myn gevoelen in 't geheim zeggen; want myn oogmerk is niet iemand te beſchaamen, maar raad te geeven. Vrolyke en boertige ſtukken zal ik dulden; want ik hoop 'er geene te krygen, die al te los of zedeloos zyn. — Nu en dan denk ik ook een fraai ſtuk van eenen ouden of heden-daagſchen ſchryver met u te verhandelen; want het aanmerken van 't meesteragtige ſchoone is de beſte oefening voor 't verſtand en den ſmaak: ook zal ik, om u het ſlegte wanſmaaklyk te doen worden, ſomtyds een ſlegt geſchrift beoordeelen. Denkt egter niet, Mynheeren, dat ik u wil verleiden om ſchryvers te worden. De auteur moet genie, een ryp verſtand en geleerde kundigheden hebben: die deeze eigenschappen bezit, heeft geen leidsman noodig; en die ze niet bezit, zal nooit een groot auteur worden. Het digten is eene gemeene ziekte onzer eerſte jaaren. Om middelmaatige geniën daarvan te geneezen, zal ik u zeggen, wat Ariſtoteles, Horatius, Vida en Boileau van een voortreflyk gedigt eifchen. Wanneer gy dit kent en voelt, zult gy geen lust kunnen hebben om ſlegts middelmaatige digters te worden.

Eene andere redevoering, waarmede hy zyne leſſen over de regels der digtkunſt beſloot, doet het verſtand en het hart des leeraars even groote eer aan. Hoe gelukkig, zeide hy, zal ik my agten, zo myne poogingen niet geheel nutloos geweest zyn, en ik u ten

minste beweezen heb , hoe gaarne ik u , Mynheeren , en den goeden smaak in de digtkunst dienst wilde doen. Ik heb u willen toonen , wat de digtkunst zy ; ik heb u de bestekken en plans , het koloriet en den toon van verscheidenerhande gedigten getragt aan te wyzen ; kortom , ik heb u de poëzy der zaaken en de poëzy der schryfwyze , door regelen en modellen , willen onder 't oog brengen. 't Is waar , deeze regels kunnen u geene digters doen worden ; maar voorondersteld zynde , dat de natuur u genie daartoe gegeven heeft , zo zullen deeze regels u niet onnut zyn : de regels der kunst zullen dit vermogen hooger opleiden , en de voorbeelden zullen het nog meer verleevendigen. De zulken , over wien 't geluk of 't ongeluk , (ik weet niet hoe 't best te noemen zy ,) van digters te worden niet beschooren is , kunnen op eene andere wyze uit ons onderwys nut trekken. Zy zullen kenners , regters , gelukkiger leezers der digteren worden , zonder dat zy zelven kunnen digten. 't Is onwaar , dat men niet mag oordeelen of berispen , als men zelf niet in staat is eene zaak beter te maaken. De kennis onzer regelen , of de kennis der digtkunst zal ontwyfelbaar nut in de welspreekendheid verschaffen. De verwantschap deezer beide kunsten is ongemeen groot. Ik heb in 't byzonder getragt , de loflyke en groote begeerte , om beoordeeld en berispt te worden , u eigen te maaken. Ik heb zelf deeze oefening in 't werk gesteld , en dikwils op myne kosten. Leest de beste oude en latere digters met aandacht en met gevoel. Weest niet te haastig met uw eigen werk. Weegt uwe eigene vermogens nauwkeurig. Bestiert

uw

uw vernuft, uwe vuurige verbeeldingskragt, door stren-
gen ernst des verstands. Laat kenners uwe werken
leezen en toetsen, en verbetert ze zorgvuldig. Ont-
schuldigt geene van uwe fouten, en denkt steeds,
om u in deezen arbeid te sterken, aan de belooning
des digters, aan de hoogagting van meer dan ééne
eeuw; eene belooning, te groot om door flordige
proeven verkreegen te kunnen worden. Wy behaagen
de wereld, wanneer wy de denkbeelden der men-
schen verbeteren en verder uitbreiden; wanneer wy on-
derwerpen kiezen, die het hart treffen, waaraan men
door zyne neigingen deel neemt; wanneer men met
hun zīg verheugt en bedroeft, met hun hoopt en vreest;
wanneer men nuttige waarheden voorstelt als zicht-
baare zaaken, als daaden, welke van gewigt zyn;
in 't kort, wy behaagen, wanneer wy, benevens het
verstand, ook het hart in beweeging brengen. De dig-
ter zelf moet derhalven zyn verstand opklaaren, en
zyn hart vuuriglyk tot het goede doen neigen. De
smaak der natuur, der verstandigen, en der geenen,
wier zeden pryzenswaardig zyn, is het doel, welk
hy moet treffen. Hy verbinde steeds het nuttige met
het aangenaame; en hy zal behaagen, zo lang de
menschen menschen zyn. Zingt, Mynheeren, ter eere
van 't verstand, van de deugd en van den godsdienst;
en gy zult met lof zingen, zo gy maar tevens fraai
zingt. Ik beloof u, uit naam der nakomelinschap,
eer en onsterfelykheid. Wanneer gy in uwe liederen
schertst, laat dan uwe schertsfery zelve leerzaam of
ten minste schuldloos zyn, en laat de vrolykheid van
uw vernuft nimmer stryden tegen den ernst der goede

zeden en der betaamlykheid. Wanneer gy spot, laat dan uwe spotterny alleen de dwaasheid en het belagchelyke treffen, maar nooit de eer des menschen, en nog duizendmaal minder de eer der waarheid, die de menschen wys en gelukkig moet maaken; nooit de waarheid die wy uit de hand des Scheppers en des Verlosfers hebben ontvangen; ik meen den godsdienst. Hoe veele digters zyn 'er niet geweest, die hun vernuft tot schande en ontheiliging der deugd hebben misbruikt! Heillooze gedagte, als of men losbandig, als of men een zinryk booswigt zyn, en zynen Schepper, zynen Verlosfer vergeeten moest, om digter te zyn. Een digter, die zig te verwyten heeft, dat een onschuldig hart door 't aantreklyke zyner poëzy verleid is; een digter, die dit kwaad, alle dagen, en nog geheele eeuwen na zynen dood, uitvoert, is die niet een oneindig grooter zondaar, dan een straatroover of giftmenger? Eert God door uwe poëzy; ik bid u, als myne vrienden en myne broeders, eert hem door wysheid en goede neigingen onder de menschen uit te breiden. Verheerlykt zyne majesteit zelfs door uwe gezangen, en leidt uw hart door de vertegenwoordiging van 't hoogste Wezen op tot gedagten en aandoeningen, die alles te boven gaan. Weest behulpzaam, zo gy u aan de godgeleerdheid toewydt, aan het digten en invoeren van geestelyke liederen, en bedenkt, hoe veele millioenen harten, door een vurigen vroom gezang, tot het gevoel vanden godsdienst gebragt, en door dit gevoel tot de oefening der godsdienstige pligten ontstoken kunnen worden.

Geduurende deeze zo edele en nuttige bezigheden
was

was Gellert's leeven, reeds federt lang, een beftendig lyden, wegens de yslyke plaag der hypochonderziekte. Dit ongemak had, van 't jaar 1752 af, inzonderheid 's zomers, zyne ziel meer dan gewoon beginnen te kwellen. Hy nam wel altoos eene strenge leevenswyze in agt, voorzigtig in 't gebruik van zyn voedsel, en regelmatig in de beweeging, die hy noodig had; maar egter waren zyne dagen bekommerd en droevig, en zyne nagten ongerust en vol naare droomen. Gemeenlyk werd hy door den flaaap meer verzwakt dan verkwikt. Zyne borst was dikwils benauwd; en de kragten van zynen geest werden, door de lastigfte lighaamlyke kwaal, by alle zyne bezigheden onderdrukt. Hy voelde zelden die vrolykheid, welke doorgaands eenen gezonden en vryen omloop van 't bloed en van alle vogten des lighaams vergezelt. Eene ongemeene treurigheid en eene onoverwinnelyke neêrflagtigheid, uit de verborgene bron zyner ziekte voortvloeiende, overstroomden zyn geheel gemoed. Zyn geheugen fcheen veeltyds alleen de kragt te hebben om hem 't onaangenaame van voorleedene tyden te vertegenwoordigen. Hoe zeer hy zyne verbeelding door verftand en godsdienst wist te regeeren, zy vervulde egter zyne ziel met louter treurige en akelige denkbeelden, en ftelde hem zaaken voor, die hy haatte. Alle waarheden die hy boven anderen verkoos en liefhad, fcheenen voor zyn bekommerd gemoed haare fchoonheid en aangenzaamheid te verliezen. Die bezadigd is, worstelt met zyn lyden en tragt het ftandvastig te verdraagen. Gellert wagtte zig derhalven zorgvuldig voor

alle ongeduldigheid, dog bedroefde zig menigmaal, wanneer de zwakte hem nauwlyks toeliet, zyne gedachten, by de godsdienstige overdenkingen, en by de oefeningen der godzaligheid en aandacht, welke hy nimmer wilde verwaarloozen, zo ingespannen te houden, dat hy, door geene afleiding gehinderd, deeze pligten met genoegzaamen lust en met blymoedigheid kon waarneemen.

De kunst en hulp der geneesheeren waren zelden in staat zyne kwaal te verzagten. 't Gebruik zo wel van 't Lauchstadsche bad als van het Karels-bad, daar hy zig in twee agtereenvolgende jaaren, naamlyk 1753 en 1754, henen begaf, verschafte hem wel eenige verligting, maar deed zulk eene heilzaame werking niet, als hy 'er van verwacht had (*). Myn verblyf in 't bad, waarheen de braave Tilling, Doctor te Annaberg, my vergezelde, (zegt hy in de beschryving zyner tweede reize,) was niet aangenaam. Na de eerste dagen kwam de wensch om weder te vertrekken reeds in myn hart, en verliet my niet. Tilling heeft my veel vriendschap beweezen, welke God hem vergelde! Ondertusfchen zy hem, die my leeven en kragten tot deeze reis verleend, en myne gezondheid in een draaglyken staat gehouden heeft, hem, van wien alles komt, wat goed is, eer en heerlijkheid! — Hy noemde zyne gezondheid draaglyk, omdat hy niet bedlegerig was, fchoon de zwaarmoedige angften hem 't leeven bitter maakten, en

(*) Dagregister van 't jaar 1754.

en door geen middel der kunst te overwinnen waren. De verandering van lugt, de doorgaands heilzame beweging van kleine reizen, waardoor hy zyn gemoed zocht op te beuren; de verpoozing van zyne gewoone bezigheden, de afleiding der gedagten door verscheidene nieuwe kennisfen aan groote en agtenswaardige mannen; de agting en liefde zyner waare vrienden, die zig zeer veel aan hem lieten gelegen liggen; dit alles was niet in staat, om de treurigheid, waarin zyne ziel, tegen haaren wil, verzonk, te verdryven, of zo verre te verminderen, dat zyn geest een gedeelte der oude leevendigheid en kragt wederkreeg, hoe dankbaar zyn hart ook was jegens hen, die dit met alle mooglyke zorg tragtten te bewerken. Hy was reeds vergenoegd, als zyne kwaal fomtyds een weinig schein af te laten; als maar, van tyd tot tyd, eenige heldere uren de duisternis van geheele weken deden opklaaren.

De aanhoudendheid van zyn lyden was hem des te smertlyker, omdat de godsdienst zelf hem de vertroosting en opwekking schein te weigeren, welke hy door een gestadigen en vertrouwden omgang met denzelven, door daaglyksche overdenkingen der godlyke waarheden en door herhaalde gebeden tragtte te verwerven. Dit verwekte in hem eene zeer yverige en byna angstvallige zorg, om den nadeeligen invloed te verhoeden, welken de smert zou kunnen hebben op zyne vroomheid en begeerte naar deugdzame gevoelens en daaden, op zyn geduld en onderwerping aan Gods wil, en op zyne getrouwheid in 't waarneemen zyner bezigheden. Hy bevlytigde zig der-

halven, om zyne gedagten, en alle beweegingen van zyn hart aan een nauwkeurigen en strengen toets te onderwerpen; gaf op alle zyne woorden en daaden agt, om geen van zyne gebreken over 't hoofd te zien; en was altoos op zyne hoede tegen de gemeelykheid, welke zig doorgaands by een ziekyk leeven voegt, opdat het nog zynen vrienden, nog den jongelingen, wier vorderingen in kennis en deugd hy onophoudelyk behartigde, lastig mogt worden met hem om te gaan, en opdat niemand, dan hy, hinder mogt hebben van zyne alleen lighaamlyke, en geenzins willekeurige verdrietigheid, waardoor zyne ziel, in weêrwil van haare neigingen, verduisterd werd. De vriendelykheid was hem zo eigen, dat ze zig in zyn geheel gelaat, op zyn voorhoofd, in zyne treurige oogen, in alle zyne weezenstrekken, en in zyne gansche houding te kennen gaf. 't Was genoeg hem te zien, om hem te beminnen, en men begeerde, zo dra men hem gezien had, geen ander bewys, dat hy verdiende bemind te worden. Men verwonderde zig over de deugd, die de gemoederen zo spoedig innam, en men was nog nog meer verblyd, dat zyn minzaam hart, door eene vuurlge begeerte om de liefde van anderen te verwerven, alle donkere wolken deed breeken en opklaaren, waarmede het gevoel van zyn ongemak hem uiterlyk overtoog. Dog niets was zichtbaarder, dan zyne dankbaarheid jegens vrienden, die hem tragtten op te beuren en in zyne bekommernissen te troosten. Een treffend bewys daarvan is de oplettendheid, met welke hy hunne naamen in zyn dagregister aantekende,

ne-

nevens den dank, dien hy God voor hunne vriendschap betuigde, en de gebeden, die hy voor hen uitstortte. Wanneer hy een goed uur had, zegt hy zig geheel te vervullen met godvrugtige aandoeningen; en zeer leevendig was op zulke tyden zyne blydschap over Gods goedheid, en voornaamlyk over de weldaaden der verlossing. Wanneer zyn gevoel der godlyke waarheden en zyne aandacht hem niet vuurig genoeg scheenen, 't welk hy liever aan de natuurlyke koelheid van 's menschen hart, dan aan eene louter lighaamlyke vadfigheid toefschreef, wenschte hy altoos om sterkere aandoeningen van godvrugt, en deed zyn best, om ten minste in die, welke hy had, met alle mooglyke leevendigheid te volharden. Ook liet hy zig, door zyne hypochondrieke lustloosheid, nooit van de openbaare en huislyke godsdienst-oefening, nog van de gewoone bezigheden, aan zyn beroep verknogt, afhouden. Geene inspanning zyner kragten was ernstiger, dan de moeite, die hy deed, om de verstrooiing van gedagten, waaraan hy, by 't waarneemen deezer pligten, buiten zyne schuld, onderhevig was, te boven te komen, dewyl hy altoos vreesde zig schuldig te maaken, zo hy ze niet met alle zyne vermogens weêrftond. In de zorg voor zyne gezondheid hield hy bestendig eene gelyke order en regelmaatigheid, waarvan hy in 't minst niet afweek, om, door zyne eigene slofheid, geene vermeerdering van zyn ongemak te veroorzaaken. Hy was gewoon tot middernagt te studeeren; dog vindende, dat zulks hem nadeelig was, onthield hy zig daarvan, in weêrwil van zyne gewoonte en neiging,

om zyne verbeelding niet al te sterk in beweeging te brengen, en om door ongeregelde droomen minder ontrust te worden. Niets kan ernstiger en nauwgezetter zyn dan zyne zorg om steeds nederiger te worden. Hy beleed zyne neiging tot hoogmoed, met eene ernstige versmaading van dat gebrek, en tragtte alle deszelfs werkingen in den eersten oorsprong te smooren. Het goede, dat hy deed, wenschte hy alleen te verrigten uit bewustheid, dat het goed was, en met het beste oogmerk; terwijl hy niets angstvalliger vreesde, dan dat hy ooit zou verdienen betigt te worden, als of hy aan zynen plicht voldaan had, meer om den schyn daarvan te hebben, dan uit een innerlyk, overheerschend gevoel van zyne schuldigheid. Zo ernstig hy zig in zyn lyden bevlytigde om steeds volmaakter in zyne gevoelens te worden, zo redelyk waren tevens zyne pogingen om anderen beter te maaken; en nooit verheugde hy zig meer, dan wanneer hy meende te zien, dat ze niet vergeefsch waren. Hy was altoos begerig en deed veel moeite, om het hart van ongeregelde jongelingen tot zig te trekken, en hen af te houden van de buitenspoorigheden, die zy begingen, of gevaar liepen te begaan. Gelyk niets opregter kon wezen, dan de bekommernis, die hy wegens hun ongeregeld gedrag gevoelde, dus kon ook niets opregter en hartlyker zyn dan 't genoeg, 't welk de verbetering hunner zeden hen veroorzaakte.

Dit genoeg; de liefde van zo veele vrienden van allerlei rang; 't vertrouwen van zo veele ouderen, die, groote agting voor zyn hart hebbende, oordeel-

den

den allerbest voor hunne zoonen te zorgen, zo zy de vorming van hunne harten en 't opzigt over hunne zeden aan hem opdroegen; de dankbaarheid der geenen, die hy onderweezen en tot betere gevoelens opgeleid had, en de sterkste verzekeringen, die hy uit veele plaatfen kreeg van den zegen zyner schriften en werken, waren voor hem belooningen en vertroostinggen, waardoor hy aangemoedigd werd om, met een stil hart, en met eene geduldige onderwerping, zyn ongemak te verdraagen, en in weêrwil van 't zelve, onvermoeid te volharden in zynen yver om nuttig te worden. De Voorzienigheid, welke hy met zulk een hartlyken ernst altoos in 't oog hield, liet het hem ook niet aan buitengewoone en onverwagte verkwikkingen en aanmoedigingen ontbreeken. Gelyk vroome en regtgearte geleerden dikwerf anderen nuttig worden, zonder dat zy zelf zulks weten of vermoeden kunnen, eveneens gebeurt het fomtyds ook, dat hunne verdiensten een kragtdaadigen indruk maaken op edelmoedige harten, die daardoor tot de treflykste oefening van dankbaarheid en weldaadigheid aangespoord worden. Gellert heeft hiervan verscheidene maalen aangenaame ondervinding gehad. Een edelmoedig Baron in Silesie, de Heer van Crausfen, schreef een brief aan hem, en beloofde hem, uit agting en genegenheid, eene aanzienlyke jaarwedde, welke de mildheid van eenen Vorst tot eer zou zyn; en naardien Gellert dezelve met geen minder dankbaarheid dan bescheidenheid, van de hand wees, gaf zyn edelmoedige begunstiger dit jaargeld aan zyne oude eerenswaardige moeder, zo lang zy leefde; eene weldaad, die een zo tedere zoon onder de voornaamste ge-

gelukkige gevallen van zyn leeven rekende. Wanneer hy 'er van sprak, deed hy zulks dikwils met traanen van dankbaarheid en blydschap in zyne oogen, omdat deeze weldaad alleen eene getuigenis was van de agting en liefde, welke deeze grootmoedige man voor de deugd had. Zo zeldzaam zulk eene goedhartigheid is, zo zeldzaam is ook de dankbaarheid, met welke zeker jong Pruisfisch Officier Gellert eens op de aangenaamste wyze verraste (*). Het hart van deezen edelen man was, door Gellert's fchriften, tot liefde jegens de godvrugt en deugd opgewekt; en hy had, reeds langen tyd, gewenscht hem zyne dankbaarheid daarvoor te kunnen betuigen. Vervuld met deeze aandoening, zegt hy, staande zyn verblyf te Leipzig, waar hy vyf- of zesduizend daalders geërfd had, kennis aan hem. Gellert sprak hem tweemaal by een vertrouwden vriend. Toen hy de derdemaal met hem in gezelschap kwam, waren zy eenige oogenblikken alleen. De vreemdeling nam deeze gelegenheid waar.

„ Ach! (zeide hy met eene beschaamde openhartigheid:) gy weet het niet; ik ben een schuldenaar. Van u, een groot schuldenaar. Ik bid u, neem dit teken myner erkentenis aan, en bedank 'er my niet voor.” Meteen, (zegt Gellert, die dit geval zynen vriend den Graaf B * verhaalt,) drukte hy my een papier met geld in de hand.

„ Gy myn schuldenaar Mynheer! daar ik u in myn leeven niet gezien en u nooit den geringsten dienst gedaen heb! ” — „ Nu, ik laat niet af: gy moet het aanneemen. Gy hebt door uwe fchriften myn hart verbeterd, en dit geluk is my meer waardig dan

(*) In 't jaar 1754. Zie *Gellert's brieven*. No. XVIII.

„ dan de geheele wereld. Daar komt uw vriend aan:
„ laat my niet vrugtloos bidden. Hy moet geen ge-
„ tuige van myne schuld zyn. ” — Ik nam het ge-
schenk aan, (zegt Gellert verder,) verftomd door
blyde ontroering. Toen ik t’huis het papier opende,
vond ik ’er twintig goudene Louifen in. Thans was
ik andermaal verbaasd. De blyde fchrik deed eene
fterke werking op myn hart. Niet het geld; (neen
het geld kon ’t niet zyn; dit dringt nimmer in ’t bin-
nenfte der ziele:) geld alleen kan de blydfchap, die
ik voelde, niet verwekken. Neen, lieve Graaf, eene
gedagte, eene duistere gedagte, waarin ik vreesde te
verre te gaan, dewyl ik my Gods tegenwoordigheid
voorftelde; eene gedagte, dat ik niet onnut was, eene
ftille, dog niet geheel onduidlyke vermaanng om ge-
troost te zyn, om uit dit geval moed te fcheppen, en
niet altoos in bekommernis te verzinken; zulk eene
gedagte was het. Gy zyt dan nog gevoelig! zeide ik
tot my zelven: gy wordt nog door iets aangedaan!
Het geld zoudt gy gaarne weder aan een eerlyk man
willen geeven, zo gy flegts den indruk der gebeurte-
nis altoos kost behouden. Niets, dagt ik al beeven-
de, niets is zo klein, of het ftaat onder de godlyke
regeering. Zoudt gy niet gelooven, dat hy dit voor-
val, tot uwe blydfchap, toegelaaten hebbe? Tot uwe
blydfchap? Och! welk een zegen! Welk eene ge-
lukzaligheid! Een hart verbeterd! . . . Ik naderde
het venfter, en wendde myne oogen hemelwaards.
— Dan ’er zyn zekere gewaarwordingen, die men
zelfs zynen besten vriend niet kan of mag zeggen.
Zo dra men ze uitdrukt, levert veelligt de eergie-
rig-

righeid heimelyk de kleuren daartoe op. 't Is genoeg gezegd, myn lieve Graaf, dat het voor my een gelukkige avond was, waarvoor ik God niet genoeg kan danken. Myn goedaartige vriend bad, dat ik zyne vriendschap wilde verzwynen. Niemand zal ze ook weten, dan gy en myne zuster. Hy heeft zig, alleen door 't leezen van goede boeken, verlost van de vooroordeelen tegen den godsdienst, waarmede zyn leevenstand hem besmet had. Hy is een bezadigd, bescheiden en weezenlyk wys soldaat; dog in zyn gelaat ontdekt men nog eenig overblyfsel van treurigheid, welk egter niet hinderlyk is. Hy wil als soldaat sterven, omdat hy eens geleerd heeft, wat tot deezen stand behoort.

Gellert had, in dien tyd, meer dan gewoonlyk, rede gehad om over logheid van geest, en over gebrek aan vrolyke uren, over dofheid en zwaarte in 't hoofd, en over sterkere aanvallen zyner kwaale te klaagen. Maar dit aangenaam geval, welk hem opleidde tot sterkere aandoeningen van dankbaarheid jegens 't Opperweezen, waarnaar hy zo lang en zo hartlyk gewenscht had, gaf aan zyne ziel eene leevendigheid, die zelfs, voor eenigen tyd, zyn lydend lighaam te stade kwam. Zyne ongemakken groeiden wel schielyk wederom tot de voorige hevigheid aan: ondertusfchen hielden dergelyke gevallen zynen moed wakker, en versterkten hem in zyne poogingen om geduldig te blyven, en op Gods goedheid te hoopen. Om die zelfde rede hield hy zyn gemoed dikwils bezig met zeer ernstige be-

bespiegelingen over de eeuwigheid (*). Zyne eenzaame wandelingen die hy nu eens in 't open veld, dan eens naar de grafsteden deed, strekten telkens om hem de kortheid en verganglykheid van zyn leeven, met veele bekommernissen bezwaard, en de nabyheid des doods, die de deugd eindelyk van allen stryd ontheft, op nieuw voor oogen te stellen, ten einde hy, onder 't gevoel zyner zwaarmoedigheid, geruster en meer tot eene vergenoegde standvastigheid geneigd mogt worden. Hy zegt, door dergelyke bespiegelingen, en door menigvuldige oefeningen in alle edele en Gode behaaglyke gedagten, zyn eigen hart steeds tot meerder volmaaktheid te brengen, en altoos naar de beste en treflykste voorneemens en gronden te werk te gaan, dewyl hy zig verzekerd hield, dat de bestendige volharding in een goed en deugdzzaam leeven hierop alleen berustte. Met dit oogmerk bevlytigde hy zig voornaamlyk, om de billyke en goede daaden altoos als pligten aan te merken, en dit gevoelen, met deszelfs volle kragt, in zyn hart te vestigen, opdat deeze dryfveer, by alle goede verrigtingen, nog meer vermogen op hem mogt hebben, dan de begeerte naar agting en lof. Deeze denkwyze tragtte hy niet alleen zig zelven eigen te maken, maar ook anderen mede te deelen. Draag zorg, (schryft hy in eenen brief aan een zyner edele vrienden,) dat de stem der waarheid en deugd, door 't gedruis van 't hof, nooit in uw verdoofd worde. Ik weet, hoe veel 'er toe noodig is om, te midden van

dui-

(*) Losse aantekeningen.

duizend verleidende voorwerpen, de eergierigheid en den wellust te weêrstaan; maar ik weet tevens, welk een edel hart ik hiertoe aanmoedige. Denk eens, welk eene zege, beminde Graaf: „ in zyne leevendigste „ jaaren heeft hy over de valsche bekoorlykheid van „ wellust en bedrieglyke eere, door wysheid en door „ de toeroepingen van een gevoelig geweeten, ge- „ triomfeerd! ” Wanneer gy deeze overwinning be-
vegt, zult gy in uwe godvrugtige overdenkingen den vriend zegenen, die u niets schooners wist te zeggen, dan uwen plicht. Gy zult de goedkeuring der wereld tragten te verdienen, en nogthans in dezelve een regtmatig wantrouwen stellen. Daar zyn elendige schepfels, die onze vleiers worden om ons ongelukkig te maaken: daar zyn elendige schepfels, die niet kunnen dulden, dat wy, door waare verdiensten, verre boven hen verheven zyn, en die ons, door duizend kunstenaaryen, tot hen, tot hunne buitenspoorigheden, tragten te vernederen. Maar wat zeg ik u? Ontschuldig de liefde, die my tot deeze zedelesfen vervoert. Zonder liefde jegens u zouden ze beleedigingen zyn; maar nu zyn ze de uitvloeifels van een hart, dat u hoogagt en bemint, dat u gaarne eeuwig wil beminnen en bewonderen. — Naar deeze loflyke denkwyze, welke hy anderen zegt in te boezemen, tragtte hy zyne eigene daaden te regelen, en dewyl hy van natuure gevoeliger voor lof en veragting was dan hy wel wenschte, ontbrak 't hem niet aan gelegenheid, om zyne kragten hiertoe sterk in te spannen. Zyne vrienden hoorden hem ook wel eens klaagen, dat deeze pooging hem, wegens zyne gevoeligheid
voor

voor de goedkeuring zyner medemenschen , gansch niet gemaklyker viel.

Geen schryver, al besteedt hy alle mooglyke vlyt aan zyne werken, en al heeft hy de zuiverste en voortreflykste oogmerken, kan verwagten, dat hy voor de aanvallen van eene bedilzieke kritiek veilig zal blyven. Daar zyn altoos vyanden van zyne verdiensten, die niet alleen de innerlyke waardy zyner schriften, maar zelfs ook het zedelyk karakter des schryvers zoeken verdagt te maaken. Dit lot trof Gellert niet alleen na zynen dood, maar ook reeds in zyn leeven. Hy werd eens, (ik weet niet in welk geschrift,) tevens over zyne werken en over de opregtheid zyner gevoelens en oogmerken, aangetast. Eene belediging van dien aart kon hem niet dan smertlyk zyn: hy verdroeg ze egter met koelheid, schoon hy bekende, dat hy zig hiertoe geweld moest aandoen. Ik zal, schreef hy in zyn dagregister, dit geschrift aanmerken, als of 't niet in de wereld was. Men mag smaalen en spotten; 't zal my smerten; maar ik zal'er niet op antwoorden. De wereld beslisfe, tot welken rang van schryvers ik behoore. In eenen brief van 't jaar 1755 drukt hy zig over deezen aanval dus uit: Men houdt den Baron van * voor den auteur van 't geschrift, waarin ik zo mishandeld ben. Wat mag het zyn, waardoor ik deezen man zou hebben kunnen beledigen? Hy moet my zekerlyk niet kennen: anders kon hy my onmooglyk bejegenen op eene manier, op welke ik den elendigsten der menschen niet gaarne zou willen bejegenen. De wereld en de nakomelingschap in verbeelding te willen brengen,

G

gen,

gen, dat een ander geen eerlyk man is ! Welk een yslyk voorneemen ! Myn hart loopt over, als ik 'er aan denk. Waarom bleef ik niet altoos onbekend ? Maar laat de koelheid des gemoeds, laat het geduld my niet begeeven. Zouden dezelve niet veel minder te agten zyn, indien ze zo veel niet kostten ? In 't zelfde oogenblik, waarin ik volgens den Psalmdichter wensch, dat ik door myne vyanden niet bespot worde, doe ik myn best om te denken, dat zelfs onze vyand ons behoort wyzer te maaken. — Menig schryver, dus beleedigd zynde, zwygt, omdat hy den bediller veragt : maar Gelert zweeg, zonder voor zulk eenen aanval ongevoelig te zyn, omdat hy oordeelde daardoor aangespoord te worden, om zig in de bedaardheid en zelfsvernederling te oefenen.

De opschudding van den laatsten grooten oorlog, die, sedert eenigen tyd, in 't jaar 1757, 't grootste gedeelte van Duitschland en andere aangrenzende Ryken zyne plaagen en verschrikkingen deed voelen, en de noodzaaklykheid van te beproeven, of zyne lighaamlyke ongemakken niet eenigzins verligt konden worden, indien hy etlyke weeken op 't land doorbragt, en, geduurende dezelve, den arbeid staakte, die zyne ziel zo lang agtereen ingespannen gehouden had, bewoogen hem naar Bonau te gaan, en aldaar den Kamerheer van Zettwich te bezoeken, om den omgang met dien Heer en deszelfs Gemaalin, met den Graaf en de Graavin van Vitzthum en met derzelver familie te genieten, wier roemwaardige en bestendige vriendschap hy onder de voornaamste en dierbaarste weldaaden der Voorzienigheid rekende. Toen hy 'er nog maar korten tyd geweest

weest was, kwamen de legers naby dit oord, en hy was verplicht zyne vrienden voor eenige dagen naar Eifenberg te vergezellen. Nadat hy in hun gezelschap weder te Bonau gekomen was, beving hem de koude op een avond, onder 't wandelen, te Meineweh, een nabygelegen landgoed van den Heer von Schönberg, die ook onder zyne meest geliefde vrienden behoorde. 't Gevolg deezer besnelling was een hevig zydewee, vergezeld van eene zo sterke koorts, dat niet alleen hy zelf, maar ook zyne vrienden rede hadden om voor zynen dood te vreezen. Maar hy moest de wereld nog langer dienen, en de ziekte werd gelukkig overwonnen. De Voorzienigheid hielp hem, toen men haare hulp bykans niet meer kon verwagten. Haar bystand; de zorgvuldige oppassing der grootmoedige familie, in wier schoot de ziekte hem overvallen had; de trouw enervaarendheid van zynen arts den Heer Doctor Spingsfeld van Weisfenfels; de oplettendheid, met welke de Pruisische Bevelhebber in deeze stad zorg droeg, dat de boden, die men van elders daarhenen zond, om naar den toestand van den alom beminden lyder te verneemen, op geenerhande wyze opgehouden wierden; de tedere ongerustheid zyner vrienden, die van Leipzig kwamen om hem te bezoeken, waren weldaaden, die zyn hart met vuurige dankbaarheid vervulden. Hy sprak van weinige gevallen zyns levens met meer beweging dan van deeze behoudenis. Ach myn waardste! schryft hy aan eenen vriend: welk een plegtige, welk een gedugte stap is de stap naar de eeuwigheid. Hoe oneindig veel verschilt het, zig in gezonde dagen den dood te vertegenwoordigen, en zulks op den rand

van 't graf te doen! Wie is zulk een held, dat hy, daar geplaatst, niet beeven moet, ten zy de godsdienst hem, als een hemelsche engel, versterkt! Ik meende te sterven, en zie, ik leef nog door Gods goedheid! Hoe zal ik dit leeven, my op nieuw geschonken, tot het regte nut aanwenden, en 'er behoorlyk dankbaar voor zyn? Hoe lang of kort zal 't nog duuren, en al duurt het zeer lang, hoe ras zal 't egter, even gelyk de voorige dagen, verlopen zyn! Met zulke gevoelens hernam hy 't leeven, welk hy reeds aan den wil van God had opgeofferd. Dog een lighaam, hoedanig het zyne was, kon zulk eenen aanval niet dan langzaam te boven komen; en eene volle gezondheid kreeg hy nooit weder. By zyne herstelling openbaarde zig tevens zyne gewoone kwaal der hypochondrie op nieuw. Dewyl hy nu van een langer verblyf op 't land geene groote verligting deezer ziekte verwagte, besloot, hy weder naar Leipzig te gaan en zyne gewoone bezigheden te hervatten.

Eenige maanden na zyne wederkomst, in 't jaar 1758, werd hem 't overlyden van eenen jongen vriend, den Baron van Cronegk, bekend gemaakt. Dit verlies trof hem des te gevoeliger, omdat hy niet alleen van de uitmuntende gaaven, maar ook van 't verheven en godvrugtig karakter deezes edelmans zeer groote verwagting voor de wereld had opgevat. Cronegk, (dus schryft hy uit Bonau, waarheen hy zig voor eenigen tyd begaeven had, aan Graaf M. van Br.) onze Cronegk is ons op den eersten dag, in 't eerste uur deezes jaars ontruikt; my waarschyndlyk niet voor langen tyd; en egter heeft zyn verlies my zwaar gedrukt. Ik wierp my,
by

by de eerste tyding van zyn overlyden, schreiende, op het bed, waar ik, weinig weeken te vooren, myn eigen dood verwacht had. De zalige jongeling! De pokjes hebben hem op eene vreemde plaats aangestast, en op den negenden dag doen sterven. Hy heeft het einde van zyn leeven voorzien, en den dood standvastig afgewagt. Weinige dagen voor zyn overlyden heeft hy op zyn doodbed nog aan verscheidene vrienden in Anspach geschreeven, en zelf een testament opgesteld, waarin zyn geest my verwonderlyker voorkomt, dan in zyne beste gedigten. Volgens deezen laatsten wil zal zyn boekery verkocht, en 't geld, dat 'er van komt, in drieën gedeeld worden. Een gedeelte krygt zyn eerste hofmeester, de hofkappellaan Rabe; een ander gedeelte is den digter Utz toegelegd; en de rest zal dienen tot verkwikking van eenige huisarmen. De bediende krygt eenige honderd daalders om zyn fortuin te kunnen maaken. My heeft hy zyn portrait en zynen ring tot gedagtenis nagelaaten. Dit afbeeldsel van een geestryken en vroomen vriend hangt tegenwoordig voor myne oogen, en doet by my dikwils den dienst van een leerzaam en aangenaam geschrift. Zyne laatste woorden waren: „Dood, waar is uw prikkel? Hel, waar is uwe overwinning? Gode zy dank, die my de overwinning geeft, door onzen Heere Jesus Christus!” Thans verheugt hem de onsterfelykheid, de liefde en 't aanbidden van zynen God. Wy, waardste Graaf, wy wenden onze oogen naar zyn zalig verblyf, en betreeden de loopbaan, waarin hy zulke roemwaardige voetstappen gedrukt heeft. — Gellert, die duidlyk

voelde, hoe gewigtig en nuttig de deugd, op godvrugt geground, voor de wereld worden kan, wanneer ze de eerste rangen in de menschlyke maatschappy verfiert en hooger opleidt, sprak van zynen Cronegk altoos met aandoening, zelfs in zyne lesfen, waarin hy deszelfs karakter den jongen edelluiden ter navolginge aanprees, opdat zy door voorbeelden, uit hunnen rang ontleend, des te sterker aangefpoord mogten worden, om aan hunne hooge geboorte, door wysheid en regtgeaarte gevoelens, die waardigheid te geeven, zonder welke ze niet verdient voor een weezenlyk en duurzaam voorregt gehouden te worden.

Op deeze wyze zocht hy zig te bedienen van alles, wat strekken kon, om zyne zedelesfen meer vat te doen hebben op 't gemoed van den talryken adel, die, schoon 't oorlogsvuur nog steeds even sterk brandde, uit verscheidene gewesten van Europa, dog inzonderheid uit de Noordsche Ryken, te Leipzig kwam, om zyn onderwys te genieten. Tot hier toe had hy voornaamlyk lesfen over de fraaie weetenschappen gehouden. Men vindt in zyne werken verscheidene redevoeringen aan zyne toehoorders, waaruit blykt, hoe zorgvuldig hy alle gelegenheden waargenomen hebbe, om ook dit onderwys, zo veel de aart der stoffe zulks toeliet, op een zedeleerenden trant in te rigten. Ook had hy reeds eenige maalen Fordyce's *Zedekunde* verklaard, welke hem voornaamlyk behaagde, omdat deeze schryver de zedeleer, volgens de grondstelligten van Hutcheson, uit het gevoel van 't goede en schoone in de deugd afleidde. Dit voldeed egter nog niet aan zyne begeerte, om de akademische jeugd, door

zyne

zyne poogingen, tot een deugdzaam gedrag en edele zeden te brengen. Hy besloot derhalven zelf byzondere lesfen over de zedeleer op te ftellen. Men wenschte wel nog by aanhoudendheid gedigten van hem te leezen : men verweet hem zelfs in 't vriendlyke, dat hy de poëzy geheel fcheen agter de bank geworpen te hebben. Maar hy verbeelde zig geen neiging nog geest genoeg tot die oefening te hebben overgehouden. Ik voele, fchreef hy aan zynen beminden Graaf M. van Bruhl, dat het vernuft my begeeft, en dat ik geene gedigten meer fchryven moet. Zeg derhalven voort, dat men my wegens de verpoozingen in myn poëtisch fchryverschap niet lastig moet vallen; dat niemand verpligt kan worden om te digten, wanneer hy 'er zig niet meer bekwaam toe vindt; dat het ook eene verdienfte is in tyds op te houden, en niet, gelyk Pope zegt, de laafte moerdruppels van zynen geest uit te perfen. Ik word alle dagen koeler en onbekwaamer om iets te doen, myn lieve Graaf; en ik maak 'er my innerlyk over bekommerd, dat ik zo weinig voor myn bestaan, voor myne *exiftentie*, gedaan heb. 't Geen my aangenaam plag te weezen, word my thans onverschillig, en 't geen gemaklyk is, kost my werk. Dog ik wil niet klaagen! God is heer over ons noodloot, en onze pligt eischt, dat wy ons demoediglyk onderwerpen, hoe zwaar 't ons moge fchynen onze omftandigheden te verdraagen. Ze zyn altoos beter dan wy ze verdienen, en dikwils verliest onze eigenliefde, onze hoogmoed 'er alleen by, en ons geluk niet. — Dit waren zyne heerschende en daaglyksche bedenkingen, toen hy zyne lesfen over

de zedeleer begon op te stellen. De goedkeuring, met welke ze aangehoord werden, en 't getal der geenen, die zig door deezen beminnenswaardigen Mentor in de werkdaadige wysheid lieten onderwyzen, gingen zo verre boven zyne verwagting, dat hy, juist dáárom, deeze lesfen onder zyne geliefdste bezigheden rekende. Derzelver uitmuntendheid is door 't nut, 't welk ze te wege bragten, zodanig bevestigd, dat iemand, die 'er tegen wilde ftryden, zig 't onhefroePLYK oordeel van een algemeen misnoegen op den hals zou haalen. Akademifche lesfen over de zedekunde moeten zekerlyk niet naar den trant van predikaatsfen ingerigt zyn; maar ze kunnen wel methodiek zyn, al hebben ze 'er het uiterlyk voorkomen niet van. De weetensfchap des leeraars kan grondig voorgesteld worden, zonder dat de diepzinnigheid 'er in uitblinkt. Al treedt men niet in eene geleerde ontleding van 's menschen hart, waardoor deszelfs neigingen en driften, tot de fynfte vezeltjes toe, nagespeurd worden, kan men nogthans den mensch die kennis van zig zelve, van zyne betrekkingen en pligten bybrengen, welke tot zyn geluk vereischt wordt, om zuiver te leeren denken over 't geen hy doen en laten moet, en om de voorschriften der wysheid, die hem tot een rigtsnoer van zyne daaden zullen ftrekken, klaar genoeg te beseffen. Zedelesfen moeten den opfchik niet zoeken, en vooral niet met fieraaden overlaaden zyn. Maar zonder dit gebrek kunnen ze wel op eene fraaie en aangenaame manier voorgesteld worden; en dit is zo verre af van fchadelyk te zyn aan de deugd, die ze aanpryzen, dat ze, in tegendeel, hierdoor het hart des te meer bekooren. En
wel-

welke weetenschap kan 'er ooit nadeel by lyden, dat de taal des leeraars eene innerlyke liefde tot dezelve en eene soort van verrukking zyner ziel te kennen geeft, of dat ze meer naar de ryke taal van eenen Cicero, dan naar de korte en afgebrokene orakelspreuken van eenen Chrysippus gelykt? Men heeft zekerlyk, by deeze laatste manier van onderwyzen, meer naar den zin te raaden; maar of men meer leert, omdat men minder voelt en meer raaden moet, is ligt te beslissen. Gellert was, inzonderheid voor de aanzienelyksten onder de studenten, een uitmuntend zedemeester, omdat hy in zyne lesfen meer zag op het nuttigste, en op dat geene, 't welk alle menschen behoorden te weten en steeds te bedenken, dan op het nieuwe en vreemde; omdat hy aan zaaken, die gemaklyk te begrypen, maar moeilyk te volbrengen zyn, eenen luister gaf, waardoor de oplettendheid der menschen wakker gehouden wordt; omdat hy wel alleen handelde over de zedeleer der filozofie, maar eener filozofie, die in de schoole des kristendoms onderweezen, meer ligt, en tevens meer vermogen heeft om 't hart te verbeteren; eindelyk, omdat hy hun den geopenbaarden godsdienst, met aandoenlyke dankbaarheid jegens denzelven, aanprees, als eenen wegwyzer, die den wandelaar langs het veiligste voetspoor leidt, en hem tevens de noodige kragten geeft, om het te betreedden.

Deeze nieuwe verdiensten omtrent de studeerende jeugd verhoogden zynen roem en breidden dien al verder en verder uit. De waarlyk kristelyke geest des schryvers had den grond tot zyne beroemdheid gelegd;

de yver, de getrouwheid en het voorbeeld van den openbaaren leeraar deden dezelve standhouden en aangroeien. Weinige akademieleeraars zullen zig kunnen beroemen zo veel toehoorders in hunne lesfen gehad te hebben, als hy had. Hun getal beliep dikwils vierhonderd en daarboven. Hy deed ondertusfchen niet alleen nut op den leerftoel. Zyne perfoonelyke verkeering, (want iedereen ftond de toegang tot hem zo vry, als of hy met geen ander mensch omging,) zyn gelaat, zyne korte, dog altoos wél overdagte gefprekken, en zelfs zyn ftilzwygen, waarin vry wat opgeflooten lag, hadden, in fommige opzigten, een even voordeeligen invloed op de leerlingen, als zyne lesfen, zonder dat hy egter ooit de rol van pedagooq fpeelde. Zyn vermogen op de akademifche jeugd was zo groot, dat men zelfs uit vreeze voor 't gemis van zyn gezelfchap, of voor de fchande van by hem in geene aanmerking te komen, de ondeugd fchuwde. In nabuurige en verafgelegene oorden begreepen de leezers en leezersfen zyner fchriften, dat zy hem tot vriend, tot raadgeeever, tot kunstbeoordeelaar en tot leermeester hebben moesten; en dit algemeene vertrouwen wikkelde hem in eene uitgestrekte briefwifeling, welke hem wegens de zwakheid van zyn lighaam, fomtyds zwaar viel, dog waaraan hy zig egter niet wilde onttrekken, omdat ze den geenen, met welken hy ze aanging, nuttig en aangenaam was. Al wie tot de opvoeding zyner kinderen eenen braaven leermeester begeerde te hebben, vraagde Gellert hierover om raad. Hy was in de keuze der geenen, die hy tot deezen post aanprees, des te voorzigtiger, omdat men zig

'er

'er door te goede verwagting ligt in bedriegen kan; en hy gaf voornaamlyk agt op hun zedelyk karakter. Hy deed ook veel moeite om goede pedagoogen te maaken, en hield niet alleen, op byzondere uren, openbaare lesfen over derzelver pligten, maar gaf hun ook, zo wel op zyne kamer als in de briefwisseling, die hy met hun hield, raad en onderregting. Hoe gewilliger hy nu tot alle foorten van aangename diensten was, des te meer werd 'er van hem gevergd. Te Leipzig was, sedert het begin des oorlogs, wegens de verscheidene legers, die Saxen doortrokken of bezetten, een geduurige eb en vloed van vreemdelingen, onder welken hy, door zyne fchriften, even bekend en geagt was als aan de akademie. Hoewel die foort van verdienften, welke hy bezat, doorgaands, onder het gekletter der wapenen, de aandacht niet fterk trekt, werd hy egter bezogt van allen, die den godsdienst en den goeden fmaak eerden, of het ten minfte voor iets loflyks hielden, te kunnen zeggen, dat zy den man, die, boven anderen, de lieveling zyner landgenooten was, gezien, gefproken en aangehoord hadden. 't Getal der Officieren, die zyne lesfen bywoonden, was niet zelden zo groot, dat zyne gehoorzaal naar de voorkamer van een Generaal geleek. De koninglyke Prinzen van 't Pruissifche huis, Karel en Henrik, beweezen hem de eer van met hem te fpreken. Hy fprak van deeze Prinzen met zeer veel eerbied en lof, wegens de menschlievendheid en goedheid, met welke zy Saxen voor alle onnoodige plaagen des oorlogs tragtten te behoeden, en hun de noodzaaklyke ongemakken op alle wyze draaglyk te maa-

maaken. Ik ben, ſchryft hy aan eene zyner vriendinnen, gisteren, op zyn verzoek, by Prins Henrik geweest. Ik moet bekennen, dat ik met genoegen by hem ging, en hem met tegenzin verliet. — Ik heb hem, met veel aandoening, uit naam van myn vaderland, bedankt voor de genade, met welke hy ons den last des oorlogs verligt heeft. Dit behaagde hem. — „Hebt gy niets voor u te wenschen?” — vraagde hy: „ik zou u gaarne dienst willen doen.” — „Neen genadigſte Prins, ik verzoek om niets, dan om de aanhoudendheid van uwe onverdiende genade.” — „Kan ik uwen vrienden of hun, die u lief zyn, geen dienst doen?” — „Gy hebt my en mynen vrienden, ſtaande den geheelen oorlog, geduurig weldaaden beweezen.” — De Prins toonde hem veel agting, en beſchonk hem na den oorlog, tot een nieuw bewys hiervan, met het paard, waarop hy in den veldſlag by Freyberg gereden had, welk geſchenk hem door den Heer Kalkreuter werd overgebragt. Al de wereld weet het geſprek van Koning Frederik met hem, waarin de digter door den glans van den held niet verduisterd wordt, en waarin hy zig zeer gunstig vertoont, als een man, die tevens beſcheidenheid en liefde jegens zyn vaderland bezat, en die het roemwaardig oordeel verdiende, 't welk deeze Monarch over hem geveld heeft. Deeze eer, welke menigmaal, niet alleen voor luiden van vernuft, maar ook voor zulken, die wysgeeren wilden heeten, gevaarlyk geworden is, bewees, hoe verre zyn naam en zyne verdienſten klonken. De agting voor dezelve bewoog ook den Generaal Hulſen, om zyne geboorte-

te-

teplaats de heilzaame uitwerkfels daarvan te laten ondervinden. „ Ons steedje, (schreef zyne zuster aan hem,) is met eene zeer ligte inkwartiering bezet, en de Generaal heeft uitdruklyk aan den Magistraat laten zeggen, dat dit alleen geschiedde uit genegenheid jegens Profesfor Gellert en zyne schriften.” Zulke buitengewoone getuigenisfen van de goedkeuring, die hy verdiende, vermeerderden de agting jegens hem by zulken, die minder op den man letten, dan op de schaduw, welke hem volgt. Deezen kon hy derhalven des te nuttiger worden, hoe meer hunne agting jegens hem aangroeide.

Hoe groote diensten hy ondertusfchen aan de hoo-ge fchoole gedaan had, hy was egter nog by aanhoudendheid flegts buitengewoon leeraar; niet omdat de regeering hem kon vergeeten, maar alleen, omdat 'er in de faculteit, waartoe hy behoorde, nog geen gewoon leeraarsampt was opengevallen. Uitlanders van groot aanzien deden zelfs moeite om de verhooging van zyne bezolding. De Engelsche Gezant Mitchel liet 'er zig, buiten zyn weten, met veel yver aan gelegen liggen. Gellert betuigde wel, op eene leevendige wyze, zyne dankbaarheid voor deeze gunst, maar zocht het uitwerksel der voorspraak te voorkomen. Ik kan verzekeren, fchryft hy aan Graaf M. van Br., dat ik hem 'er niet om verzocht heb. Ik zoek geen ampt; ik ben ziek, en kan op geen lang leeven hoopen. Ik lyd geen gebrek, en God geeft my meer dan veele anderen. Zou ik nog meer kunnen begeeren? Ik heb dit den Gezant zelven gezegd; maar vergeefs. Verzoek uwen oom, dat hy 'zig door deeze uitlandsche voor-

voorspraaken niet laate beweegen, om aan pensioen voor my te denken in een tyd, waarin ons vaderland zo oneindig lydt.

Ondertuschen kwam 'er door 't overlyden van D. Muller, die in zyn tyd vry beroemd was, een gewoon hoogleeraarsampt in de filozofie open. Terstond schreef een aanzienlyk voorstander der wetenschappen uit Dresden aan hem, dat de Overheid beslooten had, zyne verdiensten nu met dit ampt, op eene voeglyke wyze, te beloonen, opdat hy tyd mogt hebben om te overleggen of hy 't wilde aanneemen of niet. Alle zyne vrienden, Ernesti, Wagner, en inzonderheid Rabener, drongen 'er sterk op aan, dat hy een besluit zou vatten, overeenkomstig met het oogmerk der Overheid. Dewyl hy alles, wat tot de nauwbeperkte behoeften van zyn leeven vereischt werd, bykans alleen aan zynen yver te danken had, kon een vast en zeker inkomen, by zyne steeds aanhoudende kwaal, en by de vrees voor derzelver gevolgen, aangenaam zyn. Maar deeze bedenking had zo weinig vermogen op hem, dat hy 't ampt, welk hem wagtte, onaangezien alle drangredenen en vermaaningen zyner vrienden, van de hand wees. Want hoe groot en onvermoeid zyn yver ook was, hy had egter van de pligten, aan een gewoon hoogleeraarsampt verknogt, zulke hooge en strenge denkbeelden, dat hy vreesde niet in alle deelen aan dezelve te kunnen voldoen, waarom hy zig gewetenshalven verplicht agtte dit gevaar niet te ondergaan. Hoe kunt gy, schreef hy aan Graaf M. van Br., door uwe bemiddeling, my een ampt willen bezorgen, welk ik
niet

niet wensch te hebben? Ik heb u en anderen vrienden niet uit al te verre getrokkene bescheidenheid geweigerd het aan te neemen; geenzins, myn toegenegene Graaf, maar uit ziekte, ouderdom en gebrek aan kragten, uit overleg en geweeten. Waarom zou ik 't van de hand wyzen, indien ik 'er deeze redenen niet toe had? Ik moest immers vreezen tegen mynen pligt te handelen; ik zou tegen myn eigen voordeel te werk gaan, en, alleen uit eigenzinnigheid, den raad en de welmeenende voorzorg myner vrienden en begunstigers verwerpen. Dit, weet ik, zult gy van my niet verwagten. Waart gy by my, zaagt gy de ongemakken, die my, inzonderheid sedert twee jaaren, kwellen, de zieke borst, waaraan ik onderhevig ben, myne knaagende inwendige hoofdpyn, 't afneemen van myn geheugen, waardoor my 't geringste werk lastig wordt; ik ben verzekerd, gy zoudt my niet raaden een nieuw ampt aan te neemen. De akademie lydt 'er niet by: ik kan dat geene, waartoe ik in staat ben, ook als buitengewoon leeraar verrigten, al loopt myn arbeid dus weinigen in 't oog. Indien ik in 't jaar 1751 om dit profesoraat te verzoeken gehad had, zou ik 't voor myn pligt gehouden hebben. Maar in 't jaar 1761 houd ik 't voor myn pligt 'er voor te bedanken. Myne vrienden denken als gezonde luiden; en in zo verre hebben zy gelyk. Maar ik denk en lyd als een zieke; en in zo verre heb ik ook gelyk. Myn besluit komt niet voort uit afkeerigheid van den arbeid; dit bewys ik door myn schryven en door de lesfen die ik houde. Dat ik de kragten niet meer heb, die ik voor tien jaaren had, spyt my; maar hoe

hoe zeer moest ik my schaamen, indien ik dagt, dat ik ze had, en my zelf ongerustheid en omftandigheden op den hals haalde, die ik had kunnen vermyden!

Deeze drangredenen hadden de uitwerking, die hy wenschte, en hy was daarvoor zo dankbaar als voor eene groote weldaad. Ondertusfchen verminderde hy zynen yver in 't onderwyzen geheel niet; zelfs bevlytigde hy zig, inzonderheid ook op zyne openbaare lessen, welke menig leeraar al ligt verzuimt, byna meer dan zyne vermogens toelieten, om geene aanleiding te geeven tot de allerminfte fchaduw van agterdogt, als of hy zyn gemak of vryheid hooger fchatte dan het algemeene nut. Hy had weinig noodig, omdat hy tot zyne behoeften, zyn gemak en vermaak weinig begeerde. Hy vertrouwde gerustlyk op de Voorzienigheid, zonder iets buitengewoons te verwagten, omdat hy overtuigd was, dat het een vergenoegd gemoed zelden aan 't noodige kan ontbreken. Tot dit vertrouwen werd hy ook fterk aangemoedigd door verfcheidene treffende bewyzen van Gods goedheid. Een zyner geliefdste leerlingen, de Heer Graaf Moritz van Bruhl, gaf hem, reeds federt eenige jaaren, (1762.) een jaarlykschinkomen van anderhalf honderd daalders, zonder dat Gellert's dankhaar hart den weldoener kon ontdekken, die ook, zo veel ik weet, eerst na zynen dood bekend werd. Daar verliep byna geen jaar, waarin hem niet, met de post, aanzienlyke gefchenken, van honderd, van tweehonderd daalders, toegezonden werden. De fchenkers deezer giften maakten de waardy daarvan grooter door de zorgvuldigheid, met welke hunne grootmoedigheid dezelve voor hem verborg,

om

om zyne tedere dankbaarheid te spaarer. Maar de openbaare mildheid hield het ook voor pligtlyk, de bescheidenen belangloosheid, met welke hy tweemaal voor een gewoon hoogleeraarsampt bedankt had, te beloonen. De bezolding, die hy als buitengewoon leeraar had, werd verhoogd; en toen Duitschland eenen zyner eerste en beste historiefchryveren, en Leipzig een van de voornaamste sieraaden der akademie aan Mascov verloor, kreeg Gellert het pensioen, welk deeze groote man gehad had. Dit was voor Gellert eene nieuwe gelegenheid om te toonen, hoe belangloos en bescheiden hy in zyne manier van denken was. 't pensioen, welk my toegelegd wordt, (schreef hy aan zynen geliefden Graaf M. van Br. zo dra hy 't besluit van 't hof vernomen had,) is groot, en ik moet u betuigen, dat ik niet eerder geweeten heb, hoe groot het is, dan gisteren, wanneer myn broeder 't my gezegd heeft. 't Bedraagt vierhonderd vyfentagtig daalders. Zo veel wensch ik niet, myn waardste Graaf, en ik durf het niet aanneemen. Want gy moet bedenken, dat ik, op bevel van 't hof, reeds sedert tien jaaren, een pensioen van honderd daalders geniet. Als ik deeze beide pensioenen trok, dan had ik jaarlyks 585 daalders. Neen, dat is te veel; meer dan ik wensch. Van deeze som kan nog een braaf man een gedeelte genieten, zonder dat ik gebrek lyde. My dunkt, derhalven, waardste Graaf, men moest het pensioen op vierhonderd daalders stellen; op die wyze kreeg ik jaarlyks driehonderd daalders meer dan ik gehad heb; en als God my niet tot allen arbeid onbekwaam laat worden, heb ik genoeg en

zelfs nog wat over voor luiden , die armer zyn dan ik. Deeze voorflag werd niet aangenomen , nog ook die , by welken hy eenige mannen van verdienften opnoemde , wien hy 't overige toewenschte. Hy kreeg de belooning , die voor hem verordend was , en dezelfde lei hem de vermaaklyke verpligting op , om de akadèmische jeugd , inzonderheid door zyn gezelschap en zyne gesprekken , aangenaam en nuttig te worden.

Toen , na den dood van Koning Augustus , de regeering aanvaard werd , door Frederik Christiaan , eenen Vorst , van wiens groote en inneemende eigenschappen Saxen zig met groot regt de herstelling van haar vorig geluk beloofde , omdat hy meer dan Heer , omdat hy de vader , de weldoener en de trooster van zyn volk , dat zo veele jaaren agtereen ongelukkig was , wilde worden , betrof eene zyner eerste zorgen de weetenschappen , wier bloeiende staat zyn land altyd van andere Duitsche landen onderscheiden had. Hy zocht den glans , dien ze nog behouden hadden , te vermeerderen door de belooningen , welke hy voor geleerden van ongemeene talenten en verdiensten vaststelde. Deeze beminnenswaardige Vorst gaf , in eene al te korte regeering , meer bewyzen van deeze bedoeling , dan veele Koningen , die gaarne met Trajaanen en Antonynen gelyk gesteld wilden worden , in een zeer lang leeven gegeven hebben. Hy bemerkte ook Gellert's gaaven en verdiensten op eenen tyd , in welken zyne vaderlyke zorgen , om de diepe wonden der algemeene welyaart te geneezen , zo yverig waren , als of hy geene andere zorgen had. Hy gaf hem

hem niet alleen de sterkste verzekeringen zyner genade en agting , maar ook een aanzienlyk geschenk , om zynen onderdaanen , en tevens de wereld , te betuigen , dat talenten , bekwaamheid , deugdzaame gevoelens en onvermoeide arbeid , ten nutte van 't gemeenebest , niet weinig van zyn goedaartig hart te verwagten hadden , voor de poogingen , die ze tot bevordering van wetenschap en deugd aanwendden. Een Vorst , die zo vaderlyk gezind was , verdiende zo wel een lang leeven als de algemeene traanen der Saxen , waarmede zyn vroeg verlies betreurd werd. Gellert treurde met hun , en klaagde by 's Vorsten dood de eerstemaal , dat de leevendigheid hem verlaaten had , welke een digter noodig heeft tot vereeuwiging van zulk eenen goeden Vorst. Zyn zoon en opvolger in 't Keurvorstendom had de zelfde genegenheid jegens hem , die zyn vader gehad had. De Keurvorstin , die de wetenschappen yverig begunstigde , wist zyne verdiensten naar haare waardy te schatten. De Prinzen Albrecht en Clemens , en Prinses Christina verzekerden hem , in haare gesprekken , van eene agting en genade , welke haare goedhartigheid niet minder tot eer strekken dan haaren geest en smaak. Zo bemind en geagt hy in zyn vaderland was , zo veel liefde vond hy ook buiten hetzelve. Uit het Ryk , uit Lyfland , uit Denemarken , uit Hongarye kreeg hy nog , van tyd tot tyd , aanzienelyke geschenken van onbekende vrienden , die zyne leerlingen geweest waren , of hem , wegens zyne schriften , agting toedroegen. De Heer van Rochau , uit Reckan , aan wien hy in den oorlog kennis gekreegen had , hield

niet alleen bestendig briefwisseling met hem, maar gaf hem ook jaarlyks, onaangezien alle weigering, gedenkwaardige bewyzen van eene mildheid, welke groot genoeg was, om zelfs weldoeneren van nog hooger staat tot duurzaamen roem te verstreken.

In deeze omstandigheden had Gellert, wiens wenschen altyd maatig en bescheiden waren, zeer vergenoegd en gelukkig kunnen weezen, zo 't de Voorzienigheid slegts behaagd had zyn lighaamlyk ongemak te verligten. Maar deeze plaag liet hem, juist in die jaaren, in welke hy alles schein te hebben, wat zulk een bescheiden geleerde van de weldaaden des levens verwagten of begeeren kon, geene aanhoudende vrolykheid genieten. Hy wenschte naar eene hoogere en edelere gelukzaligheid, en voelde onder de duisternis, waarmede zyne ziel beschaduwd was, al te sterk, hoe ydel al 't aardfche is, wanneer 't hart die vreugd niet kan gewaar worden, welke eenen hooger en oorsprong heeft dan 't geluk des levens. Zyne lighaamlyke kwaal maakte hem zwaarmoedig, en in deeze treurigheid vreesde zyn godvrugtig hart, dat derzelver oorzaak niet alleen in 't ongemak van zyn lighaam mogt liggen. Hy verlangde naar 't geluk der vergenoegdheid, welke voortspruit uit een sterk en bestendig gevoel van den godsdienst, en van de weldaaden, waarvan dezelve den mensch verzekert. En hoe sterker dit verlangen was, des te minder durfde hy gelooven, dat 'er, tot het gerust en volkomen genot van dit geluk, ook zekere foort van gezondheid vereischt werd, welke hem ontbrak. Hy prees wel, reeds sedert langen tyd, aan 't einde van

ie.

ieder jaar, Gods weldaadigheid jegens hem, voornaamlyk hierin, dat hy, door zyne kragt, voor voorbedagtlyke ongeregeldheden van 't hart en van 't leeven bewaard gebleeven was. Dan dit fcheen voor hem nog niet genoeg te zyn tot volkomene gerustftelling van zyn gemoed wegens zynen geestlyken ftaat, dewyl hy wenschte, dat zyn gebed, zyne oefeningen der godzaligheid, zyne gedagten over de eeuwigheid, zyn geloof en zyne naftreevingen eener inwendige zuiverheid zyner ziele yveriger en fterker mogten weezen, dan by zyne zieklykheid mooglyk was. Hy wilde zig ten minfte nooit met zyne lighaamlyke kwaal ontfchuldigen, maar hield zekere koelheid en traagheid van 't hart en deszelfs onbekwaamheid tot geheel geestlyke aandoeningen meer voor onvolmaakheden zyner ziele, dan voor uitwerkfels van 't ongemak, welk zyn lighaam leed; of liever hy visde, dat, zo hy den zedelyken aart van dit gebrek aan leevendige aandoeningen zagter beoordeelde, daaruit eene toegeeflykheid jegens zyn 'eigen zwak zou ontftaan, welke ligt nadeelig kon worden aan zyne poogingen, om nader aan de volmaaktheid te komen. Daarom hield hy 't voor een pligt, bestendig te volharden in 't veroordeelen der onvolmaaktheid, die hy aan zig zelve meende gewaar te worden. Maar deeze pooging, welke met een aanhoudend en dikwils fmertlyk gevoel zyner ziekte gepaard was, kon de zwaarmoedigheid zyner ziele eer vermeerderen dan verminderen. Zyne ongerustheid wegens de gebreken, die hy aan zig meende waar te neemen, groeide aan met de oplettendheid op zyne gedagten, en

zelfs op alle beweegingen van zyn hart, zonder uitzondering van die, welke niet van zynen wil afhingen. Hy zag, in de vergelyking derzelven met de vorderingen in den godsdienst, meer hierop, dan op zyne lighaamlyke zwakheid, en bleef uit dien hoofde altoos over zig zelven onvergenoegd. Hy had wel, wanneer zyn lighaam minder ongemak leed, uren van blygeestigheid, en in deezen ook sterker en aangenaamer gevoel van vroomheid. Zyne vrienden betuigen, dat, hoe sterk de last van zyn ongemak hem ook drukte, zyn gelaat en zyne stem egter terstond veranderden, opgewekt en leevendig werden, wanneer men van waarheid, godsdienst, deugd en vroomheid begon te spreken. Hy durfde egter zulke veranderingen niet aanmerken als gunstige tekenen van zyne goede geaartheid ten opzigte van 't zedelyke, wanneer hem in zyne treuriger uren twyfelingen daarover in de gedagten kwamen. Deeze strengheid ging mischien al te verre, maar ze was egter agtenswaardig, wegens de bron, waaruit ze voortvloeide. Dewyl hy ondertusfchen, by zulk een streng oordeel over zig zelven, zyne hoop, om van tyd tot tyd beter te worden, alleen op de godlyke genade, en niet op zyne eigene kragten vestigde, beveiligde dit hem voor 't gevaar van zig voor volmaakter te houden, dan hy anders wel had kunnen gelooven. Hy werd hierdoor ook bewaard voor die treurigheid, welke uit al te ongunstige gedagten van zig zelven spruiten en zyne zwaarmoedigheid vermeederen kon. Zyn yver in 't behartigen van dat geene, welk de menschen altoos voor 't gewigtigste behoorden te houden, werd

'er

'er door gefterkt, en hy werd des te voorzigtiger omtrent alle zyne gedagten, woorden en daaden. De heilige Schrift was, gelyk 't ieder mensch betaamt, zyn geliefdst boek. Al wat hy in dit godlyk boek en in andere geestlyke fchriften las, overdagt hy, met zorgvuldige toepasfing op zig zelve, en zocht daardoor zyne gevoelens en neigingen volmaakter te doen worden. Schoon hy zyn gebed niet met die leevendige aandoening kon doen, welke hy wenschte te hebben, liet hy 't egter nooit na, omdat hy 'er geen genoegzaame blygeestigheid toe gevoelde. Wanneer hy ook merkte, dat zyn geest niet fterk genoeg was, om zyne gedagten 'er zo lang mede bezig te houden, als hy gaarne gewild had, lei hy 't zig als eene wet op, meermaalen te bidden, waardoor zyne vaardigheid tot dit werk, zo heilzaam voor de kristlyke deugd, eene nieuwe kragt erlangde. Alle deeze poogingen waren wel niet in ftaat de menigvuldige bekommernissen te overwinnen, waartoe zyne hypochondrie hem gedaurig fterke aanleiding gaf, maar ze vermeerderden 't vermogen zyner ziele tot eene onvermoeide behartiging zyner pligten. Mifchien hebben weinig menfchen meer droevige dagen gehad dan hy; en egter werden alle deeze droevige dagen nuttig befteed, en gewislyk zullen weinig menfchen zig durven beroemen hunne vrolyke dagen beter gebruikt te hebben.

Gellert's voorbeeld ftrekte derhalven tot een nieuw bewys, dat aanhoudende wederwaardigheden met vroome bedaardheid en ftandvastigheid verdraagen, altoos heilzaam zyn, fchoon ze 't genot der geluk-

zaligheid, voor waare vroomheid verordend, voor eenigen tyd, van ons verwyderen. Zy zuiveren de menschlyke deugd, en maaken haar geschikt tot een leerzaam voorbeeld voor hen, die met voortgelyke rampen te stryden hebben. Eene ziel, die, terwyl zy ze duldt, altoos op God en op zyne goede oogmerken ziet, triomfeert eindelyk over 't gevoel haarer smerten, en wordt ten minste gerust, al kan zy zig niet met bestendigheid verheugen. Dit ondervond Gellert ook; want schoon zyne zieklykheid altoos eenerlei bleef, genoot zyn hart egter, in de vyf laatste jaaren van zyn leeven, eene kalmte, die weinig verschilt van de gelukzaligheid en vreugd, naar welke hy zo lang gehaakt had. Deeze verandering is in zyne dagregisters, schoon hy 'er zelf niet schynt op gelet te hebben, zeer duidlyk te bespeuren; want ze werden korter dan de voorgaanden, en minder opgevuld met klagten over de onrustige angsten zynner ziele; hoewel 'er nog veele aantekeningen, betreffende zyn lighaamlyk lyden, in gevonden worden. 't Is waar, hy klaagt daarin, byna tot aan 't einde van zyn leeven, over zyn zwak geloof, over zyne moedloosheid, over de duisterheid van zynen geest, over de onvatbaarheid van zyn hart voorblyde aandoeningen. Maar hy doet zig niet meer, of althans veel zeldzaamer, zulke zwaarmoedige verwytingen als voorheen. In de gevoelens, die hy 'er in te kennen geeft, heerscht telkens eene gelyke nederigheid van hart. Van 't goede, 't welk hy verrigt, geeft hy alle eer aan God, en voldoet zig zelven nooit. Maar hy eigent zig, by 't gevoel zynner zwakheid,

heid, de beloften der godlyke genade met meer vertrouwen toe: hy beschouwt zyne bekommernissen als een plaag, die hy met geduld moet draagen; houdt het voor een troost, dat zyn geloof wel zwak, maar egter opregt is, en moedigt zig daardoor aan tot het bestryden van alle opkomende vreeze, dewyl God ook een zwak geloof aanneemt, en meer op deszelfs zuiverheid dan op de grootheid ziet. Daarenboven merkt hy uitdrukkelijk aan, dat de genade en de weldaaden van God meer blyde aandoeningen in hem verwekken dan weleer, en vermaant zig zelve tot troost, wanneer hy niet altoos een merklyk gevoel mogt hebben van den vrede met God en van de blydschap des geloofs, zynde immers zyn Verlosfer een getrouw en barmhartig Hoogepriester, die de wonden geneezen en de zwakheden te hulp komen wil. De plegtige dagen, op welke hy aan 't avondmaal tot gedagtenis der verlossing deel nam, werden inzonderheid veel verkwiklyker en aangenaamer voor zyn hart. Ik prys, zegt hy (*), Gods barmhartigheid, welke heden groot jegens my geweest is. Hoe zwak myne voorbereiding tot deeze eerbiedwaardige verrigting was, en hoe zeer ik wenschte, dat myn hart 'er meer by aangedaan geweest ware, ik heb egter geene afleiding, geen twyfel, geene gedagten by my laten insluipen, die my konden ontrusten; ik heb met ernst kunnen bidden, en de predikaatsie met aandacht gehoord; en ik troost my, by
alle

(*) Dagregister van 't jaar 1765.

alle myne geestlyke en lighaamlyke elende, met het woord der genade, verzekerd zynde, dat ik de vergeeving van alle myne zonden, genade by God door Jesus Christus, en de kragt van zynen geest, tot sterking van myn geloof en tot zuivering van alle ondeugd, en de hoop op 't eeuwige leeven heb.

Deeze aangenaame verandering was niet toe te schryven aan vermindering van zyne lighaamlyke kwaal, welke geduurig eenerlei bleef. 't Inwendig ongemak, dat hem daaglyks vervolgde, week voor geene geneesmiddelen. Zyne vrienden raadden hem het gebruik van 't Karels-bad nog eens te beproeven, dewyl zyne gezondheid 'er zekerlyk niet door verergerd was, en de beweeging zo wel als de uitspanning voor nuttig gehouden werd. Gellert volgde in 't jaar 1763 den vriendelyken raad zyner geneesheeren. De bronkuur was hem wederom niet nadeelig, hoewel 'er op 't heilzaam uitwerksel ook niet veel te roemen viel. 't Verblyf in 't bad zelf verschaft hem veel vermaak. Hy had 'er 't genoeg van kennis te krygen aan perfoonen van den hoogsten rang, wien 't even aangenaam was kennis te maaken met een man, voor wiens schriften zy, sedert langen tyd, ongemeene agting hadden. 't Berigt, 't welk hy 'er zelf van geeft aan eene van zyne vertrouwde vriendinnen, is, inzonderheid wegens de schilderingen van de karakters zyner nieuwe bekenden, zo merkwaardig, dat men te veel zou verliezen, zo men hem zelven niet hoorde spreken. Verheug u, zegt hy, verheug u met my, waardste vriendin! Ik ben, na zeven weeken, geruster, schoon niet gezonder, uit
het

het Karels-bad gelukkig aangekomen op de plaats, die ik met kommer verliet. 't Is genoeg, dat ik voldaan heb aan eenen pligt, dien ik, volgens het zeggen der geneesheeren, aan myne gezondheid verschuldigd was. Ik heb dus myn geweeten bevredigd, en dit is geluk genoeg. Behaagt het God, 't gebruik deezer bronkuur, of andere middelen, tot myne verligting, te zegenen, zo geniet ik eene oneindige weldaad. Behaagt het hem niet, my geheel of gedeeltelyk van myn ongemak te verlossen, zo zal hy my kragt geeven, om 't met geduld te lyden, en 't tot myn best te doen gedyen; en dit is ook eene oneindige weldaad, al geeft ze de grootste blydschap niet aan 't menschlyk hart, 't welk liever vry van de elende zou willen weezen. Maar ons hart begrypt het niet, of is te begeerlyk. — Een der eerste vermaaken, die by myne aankomst op my wagtten, vond ik in uwen aangenaamen brief, waarvoor ik u, myne vriendin, met al myn hart bedanke. Ja, ik ben verzekerd, dat uwe wenschen en gebeden voor myne welvaart my overal gevolgd hebben; en dit versterkt myne verpligting om u te beminnen, om my te verheugen over 't geluk, 't welk gy boven anderen geniet, en om u, zo lang ik leef, blyken te geeven van myne vriendschap en dankbaarheid. Maar, zult gy zeggen, kost gy my niet terstond een nieuw bewys uwer genegenheid en dankbaarheid, of zo gy 't noemen wilt, geeven, door een omstandig verhaal te doen van uwe lotgevallen in 't Karels-bad? — Een omstandig verhaal? Dat zal zwaar vallen. En wat merkwaardigs zoudt gy tog weeten, indien ik u
zei.

zeide, dat ik alle dagen 's morgens om vyf uur naar de bron ging; agt, tien, of ook wel vyftien bekers warm water in de open lugt dronk; nu eens met den een, dan eens met den ander, dog meest met my zelve in gesprek was; na verloop van anderhalf uur, met myn rydknecht, een toer te paard deed, een morgenlied zong en dikwils op myn orlogie zag, of de plaag van 't ryden haast doorgestaan was; dat de Generaal Laudon my fomtyds met zyn schimmel, daar hy in den veldslag by Hochkirchen op reed, vergezelde; dat ik vervolgens binnens huis een kwartier uurs in een van myne twee boeken las, chocolade dronk, my kragtloos aankleedde, naar de openbaare wandelplaats ging, en my overgaf aan de geenen, die, tot tydverdrijf, of uit sympathie tusfchen hunne en myne ziekte, of uit nieuwsgierigheid, of ook uit liefde, my op het lyf vielen. Wat zoudt gy weeten, myne waarde correfpondente, zo ik u dit alles vertelde? En evenwel zoudt gy niet veel, dat merkwaardiger was, in myn dagregister van 't Karels-bad vinden; want de namiddag was, uitgezonderd het drinken van 't bronwater, altoos den voormiddag gelyk, en 'er viel niets in voor, dan verdrietig lediggaan; gesprekken over goede en kwaade uitwerkfels van 't bad; complimenten over en weêr; lofspraaken, die ik niet verdiende; vraagen, die ik niet mogt beantwoorden; noodigingen ten eeten, daar ik voor bedanken moest; toeren te paard, waarby ik nu eens yskoud werd, en dan eens van hitte verfmagtte. De nagt, (welk een zegen!) was nog 't beste gedeelte van den ganschen dag en van myn lee-

leeven in 't naare Karels-bad, waar ik, reeds voor tien jaaren, veele duizend traanen, op de hoogste bergen, buiten 't gezigt van alle menschen, gestort heb.

„Maar kunt gy my geen verhaal doen van de nieuwe kennisfen, die gy gekreegen hebt?” — Wel een verhaal, maar geen schilderagtig verhaal. Want tot het fchilderen wordt eene oplettende waarneming vereischt, en gy weet, dat het fterk denken by de bronkuuren verbooden is. Een myner eerfte en liefste kennisfen was de man, dien ik reeds genoemd heb, de Generaal Laudon, een man van een byzonder karakter; ernstig, bescheiden, half droefgeestig, omtrent zo als ik; die weinig sprak, omtrent als ik; maar die wél en naar waarheid sprak; die niets van zyne daaden, weinig van den oorlog sprak; die met oplettendheid hoorde, en in zyn geheel gedrag en in zyne kleedy de zelfde behaaglyke eenvoudigheid en welvoegelykheid vertoonde, welke in zyne gesprekken heerschte. Hy is niet lang, maar welgemaakt; mager, dog zo mager niet als ik; en heeft peinzende, diep in 't hoofd liggende, ligtgrauwe of eenigzins blauwagtige oogen, omtrent als ik. Hy werd niet dan langzaammerhand gemeenzaam met my: mooglyk heb ik dit aan myn treurig voorkomen te wyten. Op zekeren tyd, my in de laan ontmoetende, zeide hy, dat hy dikwils gaarne by my zou komen: maar, voegde hy 'er by, ik durf 't niet doen; ik weet niet, of gy my hebben wilt. Op een anderen tyd begon zyn gesprek dus: Zeg my tog, Heer Professor, hoe het mogelyk is, dat gy zoo veel boeken hebt kunnen fchryven, en zo veel, dat vrolyk en boer-

boertig is ? Ik kan 't volstrekt niet begrypen , als ik u zo aanzie. — Dat zal ik u wel zeggen , antwoorde ik : maar zeg my eerst , Heer Generaal , hoe 't mooglyk is , dat gy den veldslag by ** en dien by Kunnersdorf hebt kunnen winnen , en Schweidnitz in éénen nacht inneemen ? Ik kan 't geheel niet begrypen , als ik u zo aanzie. — By deeze gelegenheid zag ik hem de eerstemaal lagchen ; anders glimlagchte hy flegts. Hy had nauwkeurig mynen smaak nagespeurd. Hy verzogt my niet eer ten eeten , dan wanneer hy alleen was ; liet meest weeke spyzen klaar maaken ; liet myn eigen wyn komen ; liet my openhartig uitspreken , en sprak zelf ook zo ; liet my kort na den maaltyd henengaan ; in één woord , hy schikte zig byna geheel naar mynen wil. Ik heb uit zynen mond niets dan goeds gehoord , en telkens gemerkt , dat hy godsdienstig was. Ik moest een lystje van boeken voor hem opschryven ; want het speet hem , dat hy niet gestudeerd had. Maar inderdaad , zyn natuurlyk scherp verstand en zyne groote opletendheid op alles vervulden hy hem 't gebrek aan wetenschap. Hy is daarenboven ook een liefhebber van 't leezen. Wat zal ik u geeven , dat u aangenaam is ? vraagde hy my eens : ik wenschte 't gaarne te weten. — Heer Generaal , al gaaft gy my de geheele wereld , 't zou my in myne tegenwoordige omstandigheden onverschillig zyn. Zyn neef , die onder 't regiment van Laudon Luitenant is , verzogt my , dat ik zynen oom zou beweegen om hem een jaar te Leipzig te laten studeeren. Hy had 'er nog grooten lust toe. Gaarne , zeide de Generaal ,
als

als ik hem u mag aanbeveelen. Wanneer hy in vertrouwen met my wilde spreekken, verliet hy het gezelschap, en bragt my in eene afgezonderde eenzaamelaan, waar niemand ons stoorde. — Ons afscheid was zeer kort. — 't Geen ik u gezegd heb, zeide hy, onthoud dat op uw geweeten. — — Vaarwel; ik zal aan u schryven. — — Vaar insgelyks wél, waardste Heer Generaal, God bescherm u, en zegene uw leeven.

Aan wien ik nog meer kennis gekreegen heb? Aan Graaf V***, een man van verstand en ervaarenheid, die in zyne hooge jaaren nog zeer leevendig is. Hy heeft my veel eer aangedaan, en niet beleedigd dan door zyne hardhoorigheid, welke my noodzaakte om zeer te schreeuwen, wanneer ik met hem sprak.

Zyn schoonzoon, Graaf Th*, is een jong, goedhartig mensch, en geheel voor my ingenomen. Hy opende de kennis met my, door een compliment, welk hy my uit Weenen bragt van den Heer van S***. 's Anderdendaags vraagde ik hem, hoe de Heer van S*** had kunnen weten, dat ik in 't bad zou komen? Och! zeide hy: ik wilde spoedig kennis aan u hebben, en daarom liep ik naar u toe, en zeide maar iets, om gelegenheid tot een gesprek te vinden. — Niemand heeft my zo dikwils bezocht als deeze Graaf Th*; niemand heeft my daaglyks zo veel plezier gedaan, of is zo sterk voor my ingenomen geweest, als hy. Ik zal 't, zeide hy, aan myne Keizerin zeggen, dat ik kennis met u gemaakt heb, en 't zal my voordeelig zyn. — Hy verzocht my, dat ik hem myne schriften uit Leipzig zou zenden. —

Maar

Maar waartoe dit, Heer Graaf? Gy hebt ze immers alle, of kunt ze althans, gelyk gy my zelf gezegd hebt, alle te Weenen krygen. — Dat is waar, Heer Profesfor; maar ik wil ze van u hebben, om ze van u te hebben, en om 'er u fchriftlyk voor te kunnen bedanken. — Toen hy in myn huis afscheid van my nam, begon 't hevig te regenen. Ha, zeide hy, 't is my zeer lief dat het regent: nu kan ik met fatsoen nog eenige oogenblikken langer blyven. Hy was vrolyk, opregt, en had een zeer goed hart. Had ik maar te Leipzig gestudeerd! Dat was zyn wensch. Hy had gehoord, dat ik chocolade en geen koffy dronk; terftond kwam hy in myn huis en bragt my twee pond van zyne Weenensche chocolade. Zyne gemaalin was eene aangenaame vrouw, en de moeder niet minder.

De Generaal Z** is een eerlyk, oud, vroom soldaat, met wien ik gaarne sprak. Wegens zwakheid en wonden aan 't hoofd, nam hy zynen hoed, zelfs aan tafel, niet af. Ik raadde hem zynen post neder te leggen, en, geduurende zyne overige dagen, alleen aan zynen dood te denken. 't Behaagde my ongemeen, dat hy zyne dogter, eene Freule, tusfchen twintig en dertig jaaren oud, zodanig beminde, dat zy byna altoos hem gezelschap moest houden. Ging hy, dan ging ze met hem: reed hy, dan zat ze by hem op 't rydtuig.

De Heer Z**, uit Silefie, was de ziekste en egerter de geduldigste man in 't geheele bad. Zyn lighaam was vol jigt, en zyn aangezicht was nogthans eene fchildery van vroome vergenoegdheid, zo dra
de

dra de pynen hem flegts eenige oogenblikken verlie-
ten. Hy kwam, na over de veertig mylen door zy-
ne onderdaanen in een draagstoel gedraagen te zyn,
met gezwollene beenen aan, dronk het bronwater,
en zwol op tot aan den buik. Hy at federt veele
maanden geen vleesch; op 't laatst geen stuk brood
meer; en soepe en water en balzem van Hofmann
was zyn voedsel. Ik bezogt hem dikwils, en in 't
laatst wel twee- of driemaal 's daags; ik schonk hem
een goed boek tot zyne beoefening, waarvoor hy my
veel zegen toewenschte; en ik was eender geenen,
die hem na twaalf of veertien dagen 't vertrekken
aanraadden. Had hy den raad van den Bad-medi-
cus gevolgd, dan had hy moeten blyven en voort
drinken, schoon hy geen nacht sliep, groote pyn, in-
zonderheid in de borst, leed, en, zonder drie of
meer bedienden, niet overend gehouden kon wor-
den. Hy was tot de laatste jaaren van den oorlog
gezond geweest, en de schrik wegens de Kroaaten
had hem mischien in zyn drieënzestigst jaar de jigt
veroorzaakt. Wat geeft gy my voor een troost-
woord mede op weg? vroegde hy my by zyn af-
scheid. — Denk dikwils, zieke en waardige man,
zeide ik, aan deeze woorden: *Vrees niet, ik ben met u!*
Wyk niet, ik ben uw God! Ik sterku, ik help u, ik bewaar
u door de regterhand myner gerechtigheid. Hy vouwde
zyne beevende handente famen, wendde zyne oogen
hemelwaards, en schreide bitterlyk. Tot Zittau heeft
zyn draagstoel hem gelukkig gebragt; verder gaat
myn berigt van hem niet. En ik zal ook myne be-

rigten in deezen brief met den laatst genoemden lyder geheel besluiten. Zeer veelen, die ik daar gesproken heb, (goede God! waarmede verdien ik onwaardige dit!) hebben my telkens, wanneer zy my zagen, heil op heil toegewenscht, en my dikwils en sterk bedankt voor myne schriften, inzonderheid voor myne liederen. Zo gemaklyk is de liefde der menschen te winnen, wanneer men zig bevlytigd heeft om geen onnut auteur te zyn, en in dit voorneemen niet ongelukkig geweest is! Vaarwel, waardste vriendin: groet uwe dierbaarste ouders, uwe goede zuster, uwen broeder en den Heer Z**, aan wien ik in het kort zal schryven, op eene zo sterk innemende wyze als mooglyk is. Leipzig, den 25 Aug. 1763.

Gellert's gezondheid was, door 't gebruik der bron, in 't jaar 1764, wel niet beter geworden, dog had 'er ook niet door geleden. Dewyl nu zyn lighaam nog kragten genoeg schein te hebben om de werkingen daarvan te verdraagen, oordeelden de geneesheeren, dat het herhaalde gebruik nuttig kon worden, vermids zyn ongemak voornaamlyk in 't onderlyf schein te huisvesten. Hy liet zig derhalven tot eene nieuwe reis naar 't Karels-bad overhaalen; maar deeze was wederom voor zyne gezondheid vergeefs, schoon ze, gelyk de voorgaande, niet geheel onaangenaam was, dewyl hy ten deele de kennisfen van 't voorgaande jaar weder zag, ten deele ook eenige nieuwe kennisfen kreeg, die hem niet dan aangenaam konden wezen. Eindelyk, (dus schreef hy aan de vriend-

vriendin, die hy van zyne voorige reize verflag gedaan had,) ben ik, God dank! ook voor de tweede-, en, naar ik hoop en wensch, voor de laatstemaal, zonder gevaar en ongeluk, van 't Karels-bad t'huisgekomen. Deeze tyding deel ik u eerder mede, dan mynen overigen vrienden, omdat ik weet, dat gy 'er met verlangen op wacht, dat gy 'er u over verheugen en God voor deeze weldaad pryzen zult. De omstandigheden van dit tweede gebruik van 't Karels-bad zyn byna aan die van voorleeden jaar gelyk. Ik heb het bronwater vierendertig dagen gedronken, zonder zieker of gezonder te zyn, dan ik buiten 't Karels-bad was. Ik ben, zonder uitzondering, de eerste aan de bron, de eerste te paard en de eerste in de laan geweest, wien goede en kwaade menschen gezogt, beschouwd, uitgevraagd, en fomtyds met medelyden vereerd, fomtyds door lofspraaken beschaamd of ook wel geplaagd hebben. Ik heb veele kennissen van voorleeden jaar wederom aangetroffen, by voorbeeld, Graaf U*** en zyne gemaalin, die my niet alleen veel eere beweezen, maar ook een byzonder vertrouwen in my stelden: (de laatste beschonk my, by 't afscheid, met een boek van de onlangs gestorvene Aarts-hertogin Isabelle, waarin zy haaren naam schreef:) wyders, den Generaal Z**, die my, by de eerste ontmoeting, broederlyk omhelsde, en zeide, dat hy in zyn vyfenzestigst jaar bruidegom was. Den Generaal Laudon vond ik niet, maar, in plaats van hem, den Pruissischen Generaal S**, een belezen krygsman, wien 't niet aan gevoeligheid van geweeten ontbrak. Ik had, eenige jaaren geleeden,

te Leipzig kennis aan hem gekreegen, en hy had my toen reeds in een gemeenzaam gesprek gezegd, dat de gelukkigste genietingen van zyn leeven, waarvoor hy God nooit genoeg kon danken, de volgenden geweest waren: een godvrugtig vader, wiens voorbeeld vroeg eene gevoelige werking op zyn hart gedaan had; een regtgeaart leermeester, die hem, gedurende een jaar, zorgvuldig onderweezen en voor den godsdienst aandoenlyk gemaakt had; en eindelyk eene egtgenoot, die hem, door liefde en verstand, van veele gebreken afgehouden, oplettender op zig zelve, gevoeliger voor den godsdienst en daagelyks wyzer en vergenoegder gemaakt had, en wier verlies hy nooit zonder traanen, en zonder bekommernis van zyne geheele ziel kon herdenken. Ik had hem in dien tyd een tweede huwelyk aangeraaden; en thans vertoonde hy my in 't Karels-bad aan zyne tweede gemaalin, met deeze woorden: Zie hier den vriend, die my aangemoedigd heeft om myn geluk nog eens in den egt te zoeken, en wien ik in uw byzyn moet zeggen, dat ik het gevonden heb. Eigenlyk had hy de zuster van zyne overleedene vrouw zig tot egtgenoot gewenscht. Maar deeze stierf, en prees hem zyne tegenwoordige gemaalin aan, met welke hy naar zyn wensch en verdienste leeft. Zy kwam, vermoedlyk door 't verpligtend compliment, welk haar egtgenoot my maakte, toen hy my aan haar vertoonde, op den inval, my met een aangenaam geschenk te verrasfen. Zy was, ik weet niet hoe, gewaar geworden, dat ik een liefhebber van bloemen was, en zond my 's anderendaags een fraaien ruiker.

Ik

Ik was 'er niet weinig over verheugd ; maar myne vreugd was van korten duur. Ik ontving 't geschenk 's morgens, nog by de bron zynde. De aanwezige Dames kwamen , als de byen, op mynen ruiker af, en ik zag my, niet zonder groote spyt, genoodzaakt de bloemen onder haar te verdeelen,

Nauwlyks was ik in 't Karels-bad aangekomen, of de Freule Sch**, kwam, met Juffer P** my op myne kamer begroeten. Dit was, na drie verdrietige en moeilyke dagen, 't eerste blyde oogenblik. Gy kunt ligt denken, Mejuffrouw, dat ik my meest by de Graavin hield, en dewyl de Freule, wegens onpaslykheid, altoos t'huis at, begrypt gy ook, dat ik nergens meermaalen en liever ter maaltyd ging. Aan de Graavin en haare dogter heb ik, al had ik 't anders niet geweeten, duidlyk kunnen zien, dat waare verdiensten, wanneer ze bescheiden voor den dag komen, overal, en by alle soorten van menschen goedkeuring, liefde en eerbied verwerven. Luiden zelfs, die, uit hoogmoed op hunne natie, zig nauwlyks verwaardigen de vreemden aan te zien, en aan onze deugd twyfelen, omdat wy hunnen godsdienst niet belyden, maakten by de Graavin en haar dogter eene uitzondering. De Graavin V**, (dit heb ik meer dan ééns uit den mond van deezen en geen en Bohemer of Oostenryker gehoord,) is eene vrouw, daar de geheele wereld agting voor moet hebben. Haare dogter behoefde zig slegts te vertoonen ; en zy behaagde terstond door haar bezadigd en inneemend karakter. De Graavinnen U*** en T*** liepen haar na, waar zy ook ging, en vergezelden haar 's morgens

gens om zeven uur, nevens my, 't grootste gedeelte van de stad door, in haare reiskoets, en zagen haar zo lang met vogtige oogen agterna, dat ik myne traanen bezwaarlyk kon weêrhouden. — Mevrouw von Z** Mevrouw L**, de gemaalin van den President, behaagden insgelyks overal, en waren door goedhartigheid schielyk vatbaar voor vriendschp.

Dog moet ik u niet wederom van myne nieuwe kennisfen verslag doen? Goed, myne beste correspondente, hier zyn 'er eenige. Graaf H**, een der Weenensche grooten, benevens zyne gemaalin. De Graavin V** had van hun beiden met uitsteekenden lof gesproken, en ik vond 'er ook weezenlyk in, 't geen zy my gezegd had; naamlyk, twee merkwaardige perfoonen, die groote agting verdienden. Dewyl de Graaf een liefhebber van de weetenschappen en met ziekte behebd was, kwam hy spoedig by my, en gaf my terstond gelegenheid om op eene gemaklyke en aangenaame wyze kennis met hem te maaken. Hy onderscheidde zig, zo wel door zyn gelaat, als door zyn goed en gemoedlyk hart, van andere menschen. Een zeer hoog voorhoofd vol ernst en verstand; groote blaauwe oogen, die als 't ware buiten hunne oevers traden en voor 't voorhoofd rondzworven; een buitengewoon groote haviksneus; dit was het zonderlinge aan zyn langwerpig mager aangezigt, en evenwel behaagde dit zonderling aangezigt, zo dra men 't ééns gezien had, omdat het verstand en opregtheid te kennen gaf. Hy had, gelyk ook zyne gemaalin, de meeste landen van Europa gezien, en scheen alleen 't goede van vreemde volken aangenomen te hebben.

Ik

Ik, zeide hy my onder anderen, als wy van de hoof-
fche zeden fpraken, gaa zelden aan 't hof, en zoek gee-
ne andere eer, dan dat ik myn ampt nauwkeurig en
volgens myn geweeten waarneeme; maar telkens,
wanneer ik aan 't hof verfchyn, heb ik 't genoeg,
dat de hooge perfoonen my verzoeken om meermaa-
len te komen, en dat de gunstelingen my vriendlyk
ontvangen, omdat zy weeten, dat ik niet kome om
myn voordeel noch om hun nadeel. Zyne gemaalin
had veel verftand, zonder dat zy 'er mede zegt te
praalen; veel welleevendheid, zonder dat men in
den omgang zig door haar befchaamd voelde; veel
van de groote wereld, maar van 't goede uit de groo-
te wereld, zo dat zy zig met verftand beneden haa-
ren rang kon begeeven, en met eene natuurlyke goed-
heid en vrolykheid de gemoederen innam. Zy was
reeds in den herfst van haar leeven, en bleef nog
fteeds de vreugd en 't leeven van haaren man; en
hy, die den ouderdom naderde, was zulks voor haar.
Ik kan met waarheid zeggen, dat ik in de groote
wereld nauwlyks één paar gezien heb, dat tederder
was, zonder dat de tederheid eenigzins misftond.
Zy volgde hem, die veel en gaarne wandelde, gehee-
le uren verre, over de hoogfte bergen, zonder an-
der gezelfchap. Zy vergezelde hem te paard op een
weiland, waar zy geen aanfchouwer had. Zy ver-
loste hem van 't fpel, zo dra zy merkte, dat het hem
lastig werd, en nam zynen last op zig. Zy plag,
naar 't zeggen van de Graavin V**, altoos zeer kost-
baare fieraaden te draagen. Ik kan u verzekeren, en
gy zult my wel gelooven, dat ik dit niet opgemerkt
heb;

heb ; maar 't portrait van haaren man , 't welk zy op haar' eenen arm droeg , en waarin eene verbaazende gelykenis was , viel my dikwils in 't oog , wanneer ik bedagt , dat zy reeds zestien of twintig jaaren in den egt geleefd hadden. Zie eens , zeide de Graaf op zekeren tyd tot my , by 't openen van zyne doos , (hy snoof fterk ,) dat is myne dogter van zes jaaren , myn eenigste wensch en myne eenigste zorg hier op aarde. 't Arme kind heeft de pokjes nog niet gehad. — Niemand ging zo veel met de Graavin V** om als de Graavin H** , en niemand was de Graavin V** aangenaamer dan haare Graavin H**. Nauwlyks waren zy henengegaan , of 'er kwam een bediende , die my uit naam van Graaf H** zes fleschen Tokayer wyn bragt. Ik sprak met deezen man , en kon niet nalaaten hem myne verwondering te kennen te geeven over de liefde en aandoenlyke taal , met welke hy van zynen Heer sprak. „ O , zeide hy , zo zyn wy allen in huis gezind , niet één uitgezonderd , en die anders is , wordt van ons niet geduld. Daar zyn luiden , die , sedert twintig jaaren , by den Graaf wonen , zonder dat hun nog ooit een onvriendlyk woord is toegesproken. Wy hebben 't niet flegter dan de kinderen , en moeten dus wel goed zyn. Wy dienen ook allen met blydschap en zien of weeten in huis niets dan deugd en goede order. — ” Zo maaken goede Heeren goede bedienden !

De Graavin T*** , ook uit Weenen. Zy had den inneemenden geest van de Graavin H** niet , noch haar edel gelaat , noch haare aangename en alles overredende zeden , maar meer een treurig , dog tevens vriendelyk voorkomen ; op 't oog beloofde zy niets dan

dan goedhartigheid; en egter had zy, wanneer men met haar sprak, niet minder verstand dan bescheidenheid; geen origineel verstand, maar een verstand, dat door 't leezen van goede boeken, door oplettendheid, ondervinding en oefening gevormd, en door een goed hart bezield was. Zy bleef langer in 't Karels-bad, dan de Graavin H**; dus hield ik ook met haar meer vaste gesprekken, die tevens gemeenzaamer waren. Mevrouw, (zeide ik haar eens, nadat wy lang over de opvoeding der kinderen gesproken hadden,) volgens 't geen ik thans van u gehoord heb, zou ik wel wenschen, dat de Keizerin u eene van haare Princessen ter opvoedinge wilde aanvertrouwen. „ Gy bedriegt u door eene te gunstige verwagting van my”, antwoordde ze. „ Ik heb ondervonden, dat het veel verschilt, een goed oordeel over de opvoeding te vellen, en ze zelf goed en gelukkig te verrigten, in weêrwil van duizenderlei hindernissen, die zy, voornaamlyk aan 't hof, ontmoet. Ik heb deezen post zes maanden waargenomen, en ik ben 'er, met onvergenoegdheid over my zelven, en met ziekte van lighaam en geest, van afgestapt. Uit groote zugt om alles uit te voeren, voerde ik zeer weinig uit. Myn grootst gebrek was, dat ik myn gemoed niet kon verbergen: ik wist myn genoeg en ongenoegen niet te bewimpelen, wanneer zulks noodig was. Al zweeg ik, myn gelaat gaf nogthans, in weêrwil van myn voorneemen, te kennen, wat 'er in myn hart omging; en hierdoor kreegen zy, die onder myn opzigt stonden, aanleiding om my te overheesteren. 't Is moeilyk zyne eige kinderen op te voeden; maar

de opvoeding van vreemden is nog oneindig moeilijker, wanneer men, geene natuurlyke gaaven daartoe bezittende, alleen op den yver en op de regels van 't verstand vertrouwt. Ik ken flegts ééne vrouw, die alle gaaven, noodig om eens anders kinderen wél op te voeden, bezit, en deeze vrouw heet Beaumont. Myne dogter, (ging zy voort,) die gy kent, is meer door myn voorbeeld, omdat ik ze nooit uit myne handen gegeven heb, dan door myn onderwys, meer door myn gefelschap en door haare groote liefde, jegens my, meer door Gods zegen, om welken ik daaglyks gefmeekt heb, dan door myne wysheid en voorzigtigheid, tot deugd opgeleid." Inderdaad was deeze reeds volwasfene dogter een zeer welgemanierd kind, en had veel overeenkomst met de Freule S**.

De Comtesse H** uit Silefie kan ik niet met ftilzwynen voorbygaan. Zy was eene kanonike, en had, om haaren broeder, den Vorst, dienst te doen, de reis naar 't Karels-bad ondernomen. Zy bezat verftand, was ernftig, en had veel geleezen: ook dagt zy zeer gunftig over my. Zy verfchilde veel van de gemelde H** en T***, en egter was zy eene der beste Dames in 't geheele bad, zeer geagt by de Graavin V** en by iedereen. Ik heb haar myne fchriften moeten belooven, omdat zy in 't Ryk in haar ftift gaat. Haar broeder was ook een waardig dog zieklyk Heer, vol befcheidenheid en goede kundigheden. Hier fchiet my de Prins van Z*** te binnen, van wien ik u, mits dat gy 't niet voor hoogmoed houdt, verhaalen zal, wat aange-naams hy my gezegd heeft. Hy reisde door 't Karels-bad,

bad, en at 's middaags by de Graavin U***. Hy had van my gehoord, en wilde my gaarne spreekken. De Graavin U** wist niet, wat ze doen zou, dewyl ik, wegens myne zieklykheid, ééns vooral, voor haare tafel bedankt had. Zy zond derhalven naar de Graavin W**, met verzoek, dat dezelve my zou beweegen om haar, (de Graavin U***) na den maaltyd te bezoeken, dewyl zy my over iets te spreekken had, dat geen uitstel kon lyden. Ik ging 'er derhalven henen, en vond 'er den Prins van Z***. „Heer Professor”, zeide hy: „myn jongste zoon, een groot vriend van u, zou 't my nooit vergeeven, zo hy hoorde, dat gy in 't Karels-bad geweest waart, en dat ik u niet gesproken had. Als hy den ganschen dag naarstig en gehoorzaam geweest is, krygt hy, tot belooning, verlof om een uurtje in uwe schriften te leezen. Hy zal zeer verblyd zyn, indien gy hem groeten en van uwe vriendschap verzekeren laat.” — Daarom verzoek ik uwe Doorlugtigheid eerbiedig en zonder uitstel, den Prins te verzekeren, dat ik nog veel betere belooningen voor zynen yver weet, dan myne schriften. — Hy zeide my hier op vry wat vleiends, 't welk ik, zonder te bloozen, tamelyk stil aanhoorde. By 't affcheidneemen bedankte ik hem nog voor de bescherming, die myn vaderland van hem genooten had. — „Die bescherming is waarlyk niet zonderling geweest, maar de meening was egter goed. Ik had wel meer mogen en ook moeten doen.”

Dit zyn dan, ten naaste by, de kleine anekdoten van myn tweede verblyf in 't Karels-bad. Ze zyn zeer onvolmaakt en droog; maar gy kunt ook aan
myn

myn fchrift wel zien, waarde vrienden, dat ze met eene zieke hand gefchreeven zyn, en alleen voor u. Op den tweeden deezer maand hebben wy 't Karelsbad verlaaten. Vandaag is 't de vyfde; en ik heb, federt deezen tyd, op de reize, en hier te Bonau, waar ik dit fchryf, meer uitgeftaan en verlooren, dan in de geheele vyf weeken, die ik in 't bad heb doorgebracht. God vernedert my dus, opdat de goedkeuring der menfchen myn hart niet door hoogmoed en zelfsvertrouwen doe opzwellen, en opdat ik, wanneer anderen niets dan goed aan my befpeuren, des te meer moge letten op myne fouten en gebreken, die zy niet weeten noch kunnen weeten. De goedkeuring der menfchen is, gelyk de rykdom, eene gewigtige weldaad, waarvoor wy God moeten danken; maar hoe ligt geeven wy 'er ons hart aan over! — Ik zal deezen brief met eenige aanmerkingen eindigen. Ik heb deeze reis aan meer merkwaardige en goede Dames dan mansperfoonen in 't bad kennis gekreegen. — 't Schynt, dat veele menfchen in 't bad beter tot de verkeering zyn dan buiten 't bad, en dat zy, zonder het te weeten, zig veranderen in iets, dat zy niet zyn. Die zig aan hunne bezigheden en aan de zorgen der huishouding onttrokken hebben, voelen hunne vryheid, en worden buigzaamer en vriendlyker. De hoogmoedigen, zonder vernedering geen gezelfchap vindende, worden uit dien hoofde befcheidener. De meesten doen zig, vermids het tooneel in deeze vlugtige wereld flegts drie of vier weeken duurt, geweld aan, om hunne rol met lof te fpeelen, en leeven als goede menfchen. Veelen beteugelen hunne hartstogten, omdat

de

de kuur zulks vereischt, en uit vreeze voor de ziekte, welke hen altoos sterkst overreedt. De ziekyken, doen hun best om geene uiterlyke tekens van angst en verdriet te laten blyken, dewyl zy de gezonden door hun zugten niet gaarne willen wegjaagen. — En dus maakt het bad, voor eenige weeken, gezellige, toegeevende, bescheidene, spraakzaame, medelydende, vriendlyke menschen, en laat onder honderden nauwlyks eenige weinige flegte zielen onverbeterd. Ik heb daarom altoos onderzoek gedaan naar de manier van leeven buiten en voor het bad.

Nog een woord van den Pr. L***. Ik heb met deezen man, dien ik hartlyke liefde en agting toedraag, weinig omgang kunnen hebben. Ik heb ééne enkele reis met hem gereeden, en flegts tweemaal by hem gegeten, schoon ik hem alle dagen welkom was. 't Huis werd hy altoos omfingeld van luiden, die hunne opwagting by hem maakten, en in de laan was ik myn eigen meester niet. Ik heb 'er niet weinig by verlooren. Gy weet, welke groote verdiensten deeze man heeft; en zyne vrouw heb ik ook ongemeen agtenswaardig gevonden. In haar karakter heerscht onschuld en vriendschap, gelyk de vrolykheid en spraakzaamheid in dat van haare zuster Sch*** uitblyken. Van Mevrouw R* en haaren man, en van den kleinen Gezantschapsraad L***, te samen één gezelschap uitmaakende, heb ik ook zeer veel gehouden. Met Sch** en L*** heb ik nog te Meisfen gestudeerd.

Ik kan niet nalaaten u een klein ongeluk te verhalen, 't welk my in 't Karels-bad overgekomen is.

't Heeft

't Heeft my zeer verlegen gemaakt, en zo lang ik leef, zal deeze verlegenheid my niet verlaaten. Het brandend heet water, welk men, geheele uren, drinkt, veroorzaakte reeds vroeg pyn aan myne buitendien ongezonde tanden. Eindelyk liep 't zo verre, dat ik, (liever had ik alle myne boeken verlooren, waaraan my evenwel niet weinig gelegen is) den bovensten snytand, die tot de spraak noodigst is, misfen moest, wiens beide nabuuren ik reeds, federt langen tyd, kwyt was. Ik geloof, dat ik om dit verlies geschreid heb. Het wreedste was, dat de Doctor my aanmoedigde om zelf de hand aan den tand te slaan; maar ik kon 't zo verre niet brengen, en eindelyk werd de Doctor myn pyniger. Wees gerust, zeide hy, daar is hier een bekwaam tandmeester uit Praag, die met een goeden uitslag tanden inzet, en gy zyt, uit hoofde van uw ampt, verplicht zyne hulp te gebruiken. Ik zond met droefheid om hem. Hy beloofde my alles, en kwam den volgenden morgen, martelde my met instrumenten, die de beul niet erger heeft, met vylen en lancetten, en drukte my op eene moorddaadige wyze eene ry van drie tanden in. Ik verdroeg alles, ging met veel pyn by de Graavin V** aan tafel, en kon met de nieuwe tanden niet spreken, noch eeten, noch slaapen. 's Namiddags liet ik mynen tandmeester wederom roepen, en verzocht hem, dat hy my van myne marteling zou verlossen, en geen woord weder spreken van nagmaakte tanden. Hier hebt gy drie dukaaten voor uwe moeite, en, Sauer, neem deeze tanden te rug, totdat ik ze u weder afvraag. Dus had ik eenen onontbeerlyken tand, drie dukaaten en
een

een geheelen dag verlooren, 's voormiddags, (de Doctor en de tandmeester hadden de zaak rugtbaar gemaakt,) gelukwenschingen, en tegen den avond beklag aangenomen. Terwyl ik, nog neêrslagtig over myn verlies, by 't venster stond, zag ik eenen ouden eerwaardigen Jood, eenen man, die, veele jaaren geleeden, door eene beroerte overvallen was, en veertig mylen verre van boven Warschau gereisd had, door zyne vrouw en twee kinderen geleid, voorby sluipen, en dagt: ben ik niet veel gelukkiger dan deeze man? Ik kan nog gaan en spreken; hy kan 't niet. Ik moet derhalven niet ondankbaar zyn.

Juist op 't uur, toen wy in 't Karels-bad aankwamen, begroef men, by sterk onweder, den Graaf Esterhafi, eenen brongast, die eertyds gezant aan ons hof geweest was. Hy had zig te Weenen ziek op reis begeeven, in hoop en verwagting van door 't Karelsbad geneezen te worden; 's avonds toen hy aankwam, terstond zes bekers *brudel* (*) met gretigheid gedronken; wél daarop geslaapen; den volgenden dag wederom gedronken, en den derden dag zyn leeven geëindigd. ô Heer! leer ons bedenken, dat wy sterven moeten! met deeze gedagte wyde ik myne kamer in. — Maar nu ook geen woord meer van 't Karels-bad; geen woord meer, dan: Gode zy lof en dank!

En hoe is 't met u, myne waarde juffrouw? Ik heb in agt weeken geen tyding van u gehad. Hebt gy in dien tyd, met uw geheel huisgezin, gezond en verge-noegd geleefd? Dit hoop ik, verwagt het in 't kort van

(*) [Water uit de sterkste bronader.]

van u te hooren. De Graavin V** en de Pr. L*** wilden my beiden in verzoeking brengen, om met hun naar Dresden te reizen. Maar ik was niet gezond genoeg om my te laten verleiden, en verkoos liever mynen rotsagtigen weg over Annaberg en Chemnitz naar B** en Leipzig. — 't Was, dunkt my, niet kwaad Mejuffrouw, dat gy Mevrouw W** bezogt, en haar, benevens haaren egtgenoot, den Geheimkameraad, uit mynen naam, de kragtigste verzekeringen myner hoogagting en vriendschap overbragt. 't Zelfde verzoek ik u te doen by Mynheer uwen vader, Mevrouw uwe moeder, Mejuffrouw uwe zuster en Mynheeren uwe broeders, gelyk ook by den Heer Z** en zyne vrouw. En nu zeg ik u vaarwel. B** den den 7. en 8. Aug. 1764.

Nog eene kleine gebeurtenis, om 't blad vol te maaken. Wanneer ik eens in de eerste dagen 's morgens de nieuwe bron voorby reed, kwam een Heer, al loopende, naar my toe, en hield zeer vriendlyk myn paard vast. „Neem niet kwaalyk Heer Profesfor, dat ik u eene onbescheidene vraag doe: ik ben de Baron St* uit Silesie: uw paard komt my zo bekend voor, dat ik gaarne zou weten, of gy 't al lang gehad hebt. ” — Hoe lang ik 't gehad heb, Heer Baron, kan ik u niet nauwkeurig zeggen; — reeds over 't jaar. — Mischien wilt gy liever weten, vanwaar ik 't heb? Uit den stal van Prins Henrik van Pruysen. — „Zo! nu weet ik alles. Zyn Generaal-adjudant Kalkreuter heeft het van my voor den Prins gekogt. Hy heeft het altoos op den veldtogt gebruikt. Wat ben ik blyd, dat het in uwe handen is! Ik houd

'er

er zeer veel van, Heer Profesfor; 't is ook een zeer goed paard, ik zelf heb het bereeden. Nu, dat is een onverwagt genoeg voor my." Ik bedankte hem hartlyk, en bad, dat hy zyn eerste regt op het paard niet mogt vernieuwen.

Gellert, die niet alleen gaarne deed, 't geen hy zelf voor pligtlyk hield, maar ook alles, waartoe anderen verklaarden dat hy verpligt was, had deeze reis meer uit gezeglykheid ondernomen, dan op hoop van eenige verligting zyner kwaal. Hy verwagtte niet, dat hy 'er van verlost zou worden. dan door den dood, dien hy weleer gevreesd had, maar waaraan hy meer en meer met genoeg leerde denken. Hy meende te voelen, dat zyne kragten daaglyks afnamen. De bezigheden zelfs, waaraan hy, sedert zo veele jaaren, gewoon was, kostten hem eene byzondere inspanning van gedagten, dewyl hy, wegens zyne steeds aanhoudende ongemakken, met geen vluggen en helderen geest aan 't werk kon komen. Om nu met het overschot zyner vermogens, ten algemeen nutte, zo spaarzaam, als doenlyk, te werk te gaan, bepaalde hy zig binnen den kring der kundigheden, die hy, reeds sedert verscheidene jaaren, in zyne fleur verkreegen had, en zocht ze zynen behoorderen zo nuttig te maaken, als van zulk een getrouwen en gemoedlyken leeraar te verwagten was. Zyn lof nam geenzins af; want zyn onderwys in de fraaie wetenschappen en in de zedekunde bleef niet alleen by aanhoudendheid even leerzaam en aangenaam als 't altoos geweest was, maar kreeg ook zelfs, door zyn zieklyk voorkomen, en door de zagte flauw-

K heid

heid zyner oogen en stem, iets zeer beweeglyks. Zonder hoogen ouderdom bezat hy dat vaderlyke en eerwaardige van eenen gryzaart, naar wien de jongelingschap met lust en eerbied luistert, omdat zelfs zyn ernst loutere vriendlykheid en goedheid is. De lessen, die uit zynen mond vloeiden, hadden 't aangename van een stillen zomeravond, kort voor den ondergang der zonne, by wier afwyking de natuur, door haar versierd, niet haare schoonheid, maar de leevendigheid en den glans van den dag verliest. Zyn vaderland weet, met welk eenen lof en indruk hy, in de laatste jaaren van zyn leeven, (1765 tot 1769) benevens andere openbaare leeraars te Leipzig, voor den Keurvorst, voor deszelfs doorlugtig huis en voor 't hof verscheidene openbaare lessen gehouden heeft. De traanen, die ze den toehoorderen uit de oogen lokten, betuigden, hoe sterk niet alleen de inhoud en de zachte bekoorlykheid zyner uitdrukkingen, maar tevens de persoonlyke deugden van den man, die ze hield, op de gemoederen werkten. De Keurvorst en de Keurvorstin, deszelfs moeder, verzekerden hem van hunne agting met de kragtigste uitdrukkingen, en met byzondere betuigingen van hunne genade. Hy had in 't jaar 1767 zo veel genoegten gegeeven, dat de Keurvorst een afschrift van zyne zedelessen voor de akademische jeugd begeerde, om, gelyk hy aan hem liet zeggen, zig daardoor meer kennis te verschaffen. Dit moest zekerlyk in een hart, hoedanig het zyne was, blydschap verwekken, hoe zeer zyn gevoel ook voor alle aardfche vreugd verzwakt mogt wezen.

Zyne kragten, in 't jaar 1768, meer en meer afneemen-

niende, bragt zulks hem tot de gedagten, of hy niet al zyn akademisch werk wilde staaken, en zig op 't land, by eenige goede vrienden, alleen met de voorbereiding tot zynen dood bezig houden. Maar hy verwierp dit, omdat hy nog sterker gevoel had van zyne verpligting, om den studenten, door zyne lesfen, door zynen raad en door zyn voorbeeld, dienst te doen, zo lang zyne kragten hem niet geheel verlieten; en dit was ook gewislyk de treflykste voorbereiding tot zynen dood, welke allengs naderde. Zo yverig hy hun waar geluk wenschte en zocht te bevorderen, zo bedroefd was hy, wanneer hy hen verdoold zag op flinkfche wegen, waarvoor hy hen, met allen ernst, en tevens met alle tederheid van een vriend of vader, waarschouwde. De studenten voelden dit ook, en hadden ongemeen veel eerbied en liefde voor hem. Een zeer merkwaardig bewys hiervan ondervond hy voornaamlyk in 't jaar 1768, omtrent een jaar voor zynen dood, wanneer een even ongewoone als ongelukkige geest van onrust de jeugd, die in Leipzig studeerde, eensklaps begon te beheerschen. Gellert, grootlyks bedugt, dat hierdoor eene universiteit onteerd zou worden, welke, sedert meer dan eene halve eeuw, op de goede zeden en op 't betaamlyk gedrag haarer studenten roemen mogt, vermaande hen, uit eigen beweging, aan 't einde van eene zyner zedekundige lesfen, in eene zo tedere als ernstige aanspraak, tot een vreedzaam en welgeregeld gedrag. Deeze vermaaning had zulk eenen invloed op zyne toehoorders, wier getal, inzonderheid by zyne lesfen over de zedekunde, dikwils ruim eenige honderden beliep, dat de een den

ander, uit liefde tot den leeraar, zocht te bevredigen. Schoon hierdoor de rust slegts voor eenige dagen hersteld werd, bewees zulks egter reeds, in welk een aanzien hy by hen was; om niet te gewaagen van kleinere trekken hunner agting, zelfs onder de oproerigheid, die binnen kort wederom het hoofd opstak. Hy herhaalde derhalven, zelfs op verzoek der akademische overheid, zyne vermaaningen in eene tweede aanspraak, tot wier opstel hy geen tyd, gezondheid nog vlugheid genoeg had, dog welke egter, onaangezien de kortheid, op iederen jongeling, die gevoel had, indruk moest maaken.

„ De vreemden en inboorlingen, Mynheeren, de grooten en minderen hebben onze akademie, federt eeuwen, den roem van wellevendheid en goede zeden gegeven. Laat ons, bid ik u, waaken, dat deeze eer niet door losbandigheid verlooren gaa, maar door stilheid en ingetoogenheid daaglyks aangroeie. Hoe noodzaaklyk is deeze vermaaning, deeze smeeking in onze dagen geworden! En van wien zoudt gy deeze vermaaning, deeze smeeking met meer gewilligheid aanhooren, dan van my, daar gy weet, hoe zeer uwe eer, uw vermaak, uw geluk my ter harte gaat? Van my, wiens liefde en agting gy gewislyk met de uwe beantwoordt? Luistert dan naar my, ô dierbaarste medemakkers! Dog ik ben 't alleen niet, die tot u spreek; neen, uit naam en op bevel myner overheid, die tevens uwe overheid is, aan welke te gehoorzaamen ik voor my reken eene eer te zyn, al zyn 'er onder de leerlingen, die zulks voor zig niet als eene eer willen aanmerken; uit naam van deeze onze overheid

heid zal ik u openlyk zeggen — dog u niet, edelmoe-
dige, leergierige jongelingen — maar aan eenige
weinige onrustigen en onbezadigden zal ik openlyk
zeggen, 't geen zy nooit schynen overwoogen te heb-
ben: — dat het in een wel geregeld gemeenebest vol-
strekt ongeoorloofd is, zyne waare of ingebeelde voor-
regten, regten en vryheden met aangemaatigd geweld
te handhaaven: deezē zal ik zeggen, 't geen zy
nooit schynen overwoogen te hebben: — dat het
verwekken van oploop en beroerte by nacht eene
klaarblyklyke omkeering der wetten, de uiterste ver-
stooring der openbaare rust, de hoogste belediging van
eene geheele achtenswaardige burgerschap is: deezē
zal ik zeggen, 't geen zy nooit schynen overwoogen
te hebben: — dat het verwekken van oploop en be-
roerte by nacht de naaste weg is om, zelfs tegen on-
zen wil, tot het pleegen van moord te vervallen —
o yslyke gedagte! deezē zal ik eindelyk zeggen, 't geen
zy zekerlyk niet overwoogen hebben: — dat hy,
die tegen zyne overheid en haare wetten weerspan-
nig is, zig tegen de order van God aankant. En wie
zyt gy, ô jongeling, die u, met koelen moed, voorbe-
dagtlyk, tegen de order van uwen God kunt ver-
zetten?

Zullen wy, myne geliefde akademische medeburgers,
in 't stille uur van den nacht, waarin reeds menig vroom
hart zynen God aanroept en hem met dankbaarheid
pryst; waarin menig elendige zieke op zyn bed om
rust en troost kermt: in dit uur van den nacht, door
geschreeuw, door oproer en doodelyke gewelddaadig-
heid, het vroome gebed van den kristen stooren,

de finert des lyders vermeederen, den yver des geleerden, die nog voor ons blokt, van den kunstenaar en ambagtsman, die nog tot ons gerief werkzaam is, verhinderen? — En zou onze akademie, wier roem in de beschaafdheid plag gelegen te zyn, dit verval der zeden met bezadigde oogen aanzien? Och! dan zou ik zelf my haastlyk nederwerpen voor de voeten van mynen Vorst, die de tugt, de eerbaarheid en de wysheid bemint, en 'er door zyn voorbeeld iedereen toe aanmoedigt: ik zou hem bidden, niet om eene gunst, die hy my bevolen heeft te verzoeken, maar om zyne ongenade en strengheid tegen de oproerigen en zedelozen, tot herstelling van onze goede zeden: of ik zou hem smeecken om my gunstiglyk te vergunnen, dat ik myne laatste zieke dagen mogt doorbrengen op eene gerustere plaats, dan 't eertyds zo beminnenswaardige en stille Leipzig, waar ik met geen goeden uitslag langer lesfen over de goede zeden kon houden.

Ach! Medeburgers, vrienden, zoonen van deeze akademie en van dierbaare, van waardige ouderen, uit wier naam ik u tevens aanspreeke, neen, niet also, waarde jongelingen; niet also! maar wat eerbaar, wat regtmatig, wat geregeld, wat met de goede zeden overeenkomstig, wat liefderyk is, wat wel luidt: is 'er eene deugd, is 'er eene eer, overdenkt ze! Dit is uwe eer, studeerende jongeling, uwe waare eer voor God en de menschen; en zoudt gy ze liever willen zoeken in 't bedrieglyk oordeel van eenige losbandige makkers, die noch zig, noch u, noch de eer kennen; die u binnen weinig jaaren geheel
niet

niet meer kennen? en niet liever in de goedkeuring en liefde van verstandige mannen, van uwe begunstigers, vrienden en leeraars, bevorderaars van uw toekomend geluk? Zoudt gy u niet schaamen, dat geene, wat gy, in de duisternis des nagts verborgen, stormenderhand zoekt te krygen, op den helderen middag, voor 't oog der stad, met gelyke stoutheid te zoeken?

O myne broeders! Waar hebben de studenten, van ouds af, meer waare eer, meer rust, meer onschuldig vermaak, meer vryheid en meer voorregten gehad, dan op onze akademie? Hebben wy niet schouwspelen, konferten, tuinen, wandelwegen, buitenplaatsen, openbaare kabinetten, boekzaalen, ondersteuningen door jaargelden en vrye tafel? Hebben wy niet alle soorten van kunsten en wetenschappen tot onzen dienst en tot ons vermaak? Hebben wy niet eene zachte akademische overheid? — regeerders der stad, die voor onze rust zorgen? — eenen goedaartigen en vaderlyk gezinden Gouverneur? En zouden wy onze eer en dankbaarheid hierin niet willen stellen, dat wy onder hun bestuur een gerust en stil leeven mogen leiden in alle godzaligheid en eerbaarheid? Dat zy verre van ons. In deeze hoop verlaat ik deeze plaats, die ik liever nooit wederom zou willen betreeden, indien myne hoop, myne vaderlyke bede onvervuld bleef.”

Men weet, dat deeze vermaaning tot herstelling der openbaare rust zeer behulpzaam geweest is. Onder tuschen nam zyne gezondheid daaglyks af, en hy kon tot zynen dood toe niet weder tot dien graad van

beterfchap komen , welken hy in voorgaande jaaren fomtyds gevoeld had. Men befpeurde daarover eene byna algemeene , tedere bekommernis. De Keurvorft zelf nam 'er deel in , en zyne zorg was zo opmerkzaam , dat hy hem , uit zynen ftal , een makpaard , dat gemaklyk van gang en veilig te beryden was , liet brengen , opdat het zyn ziek lighaam niet mogt ontbreken aan eene bekwaame en heilzaame beweeging. Men kan niet dankbaarder zyn , dan Gellert zig betoonde voor dit teken der ongemeene agting en genegenheid , waarmede zyn Vorft hem begunftigde. Hy gaf ook aan eenigen zyner vrienden , van dit Keurvorftlyk gefchenk , van de nieuwsgierigheid , met welke het paard , de toom en de zadel bekeeken werden , en van de gesprekken en gerugten , die 'er uit sprooten , eene befchryving , waarin men zekere aangenaame vrolykheid befpeurde , die men niet meer van hem gewoon was. Dog zyn lighaam was door geduurig ongemak reeds zo kragtloos geworden , dat hy zelfs de gemaklykfte en zagtste beweeging niet meer kon verdraagen. Deeze zwakheid verhinderde hem , toen 'er in 't jaar 1768 een nieuwe druk van zyne werken zou uitkomen , die verbeteringen te maaken , welke hy gaarne had willen maaken. Ik zou , fchryft hy in de voorrede , dewyl gebrek aan gezondheid my 't verbeteren verbiedt , een goed deel myner fchriften liever geheel te rug genomen hebben , indien men my dit regt daarover toefond. Ik moet ze derhalven 't publiek zo laaten behouden als ze tot hier toe met goedkeuring zyn opgenomen , en hoop , dat men zo wel 't gebrekkige over 't algemeen ,
als

als ook eenige jeugdige pasfagien in myne eerste werken, zal ontschuldigen, indien 't overige nuttig is. Ik heb alleen in de blyfpelen, die by de vertooning allerlightst ongelukkige werkingen op 't hart kunnen doen, hier en daar iets veranderd; en geen auteur kan, wegens de eer der goede zeden en des smaaks, te voorzigtig en te streng zyn. Hy droeg deezen nieuwen druk in 't jaar 1769 aan den Keurvorst op, en de opdragt werd zeer gunstig aangenomen. Hoe minzaam, (schryft hy in zyn dagregister,) ontving my deeze dierbaare Vorst, die toen alleen was! Welk een gunstig antwoord gaf hy op myne aanspraak, waarin ik hem zeide, dat ik zo zeer niet myne dankbaarheid, die door geene woorden uit te drukken was, had willen te kennen geeven als wel het publiek herinneren, hoe veel ik aan mynen Vorst verschuldigd was, en welk eenen grootmoedigen regeerder de Saxen eerden. Och! zeide hy, daar dank ik u voor; dit zal my veel eere geeven, uw naam is alom bekend. In 't henengaan zeide hy: zult gy in deeze mis niet wederom eene zedekundige les voor my houden? Ik hield 'er ook kort daarna eene over de zelfbeheersching; mischien, God zy dank! niet zonder nut. Ik durf nauwlyks zeggen, hoe liefderyk de Vorst en zyne gemaalin my 'er voor bedankten. Dus heeft God my deeze mis gelukkig laten overleeven, en overal gunst en liefde doen vinden. — Kort daarna deed hy eene reis over Meisfen naar Oberau, en eindelyk naar Haynichen. Ik heb, zegt hy, geheel afscheid genomen

van myne geboortestad. God zegene deeze plaats en de mynen, en ontferme zig over my!

Na zyne wederkomst, in 't jaar 1769, besloot hy aan zyne lesfen over de zedekunde de laatste hand te slaan. Men had hem dikwils met nadruk verzogt, dat hy ze zou uitgeeven. Verscheidene vrienden hadden hem zulks ook geraaden. Hy maakte zwaarigheid naar hunnen raad te luisteren. Zelfs kon de goedkeuring, met welke ze aangehoord werden, zynen twyfel, of ze wel volkomen waardig waren aan de nakomelingschap overgeleverd te worden, niet geheel overwinnen, dewyl hy bedugt, en met rede bedugt was, dat men in 't leezen meer zou eischen dan in 't hooren. Het nut, 't welk ze op de akademie te wege bragten, kon hem, by alle zyne bescheidenheid, zekerlyk niet verborgen blyven. 't Was te zichtbaar, en des te grooter, omdat zyn bekende ongeveinsde yver tot godvrugt en deugd geen geringen nadruk gaf aan 't geen zyn mond uitte. Zulk een zeker voordeel wilde hy niet gaarne afstaan voor 't onzekerder nut, 't welk mischien van 't uitgeeven deezer lesfen te verwagten was. Ondertusfchen kreeg hy evenwel door de gunstige beoordeelingen zyner vrienden meer vertrouwen op dit werk, en zy bragten hem eindelyk, niet lang voor zynen dood, zo verre, dat hy besloot, het zelve op nieuw zorgvuldiglyk na te zien, en 't hierdoor, zo veel in zyn vermogen was, geschikt te maaken om na zynen dood gedrukt te kunnen worden. Zyn sterven verhinderde 't uitvoeren van zyn voorneemen, en hy liet

liet de uitgaaf van zyn werk berusten op zyne vrienden Schlegel en Heijer, aan welken de wereld dezelve te danken heeft. Hoe bescheiden hy zelf 'er van oordeelde, is bekend uit het geen hy, tot een voorberigt, had opgesteld. Zyne lesfen zyn, gelyk zyne waardige vrienden in de voorrede aanmerken, niet geschikt, om de zedeleer aan 't verftand te vertoon van dien kant, waar ze met de meeste zekerheid kan ftrekken tot opfcherping van deszelfs vermogens en tot voldoening van den weetlust. 't Oogmerk was niet, dat men 'er een nieuw en bekwaamer leerftelfel, nieuwe ontdekkingen in deeze wetenfchap, beantwoordingen van fpitsvondige twyfelingen, gelukkig uitgedagte onderftellingen, oplosfingen van moeilyke vraagen, of fcherp getoetste bewyzen in zou zoeken, maar dat ze zig voornaamlyk aan 't hart zouden aanpryzen. De voornaamfte verdienfte moest bestaan in de keuze van 't geen den menfchen meest te pas komt, in de geduurige oplettendheid, met welke de auteur den kristlyken godsdienst overal in 't oog houdt, en in zyne manier van onderwyzen. Des niet tegenftaande hebben sommigen ze niet uit dit oogpunt willen befchouwen. Om flegts te berispen, (want 't geen mannen van zekere verdienften doen, moet altoos berispt worden:) hebben zy kwanswyze aangemerkt, dat ze te oppervlakkig waren. Maar fchoon Gellert de diepzinnigheid nooit beoogde, wil egter de geregtigheid, die men aan dit uitmuntend werk verfchuldigd is, tot zyne verdeediging aangemerkt hebben, dat 'er geleerden zyn, die een moeras, wegens de troebelheid, dikwils voor
diep

diep houden, daar hun, in tegendeel, eene vry diepe rivier ondiep toefchynt, omdat het water zo helder is, dat zy, zo wel als anderen, tot op den grond kunnen zien.

Gellert beleefde de uitgaaf van een zyner beste werken niet. Zyne kragten waren uitgeput. Hy was reeds federt langen tyd met pynlyke verstoppingen gekweld; de kunst moest de zwakheid van zyn lighaam geduurig te hulp komen; maar naar maate zulk eene hulp noodiger wordt, vermeerdert ze de zwakte door de oogenbliklyke kragt, die zy de kwynende natuur mededeelt. In 't begin van December des jaars 1769 hielden de gewoone ontlastingen geheel by hem op, en tevens openbaarden zig de kwaade gevolgen, die doorgaans uit dit toeval voortspruiten. Heyne en Hebenstreit, beiden yverige vrienden van hem, beiden ervaarene geneesheeren, spoeden zig tot hem, en verzuimen niets van 't geen de kunst vermag, om den geliefden lyder te redden. Ludwig, hun verdienstelyke leeraar, die, behalven zyn diep doorzigt in alle deelen der geneeskunde, ook wegens zyne jaaren, eene nog meer uitgebreide ondervinding had, voegt zyne vlyt by de hunne, om middelen te vinden en te gebruiken, die aan de leevenlooze natuur van hunnen vriend een nieuw leeven konden mededeelen. De stad en de akademie beefden voor 't verlies, waarmede zy gedreigd werden. Maar de tyd van zyne belooning was gekomen, en Gellert, die terstond alle hoop van leeven had laten vaaren, verheugde zig misfchien voor 't eerst met eene blydschap, door geene treurigheid bewolkt. Hy had, geduurende zyn
lee-

leeven, dikwils aan zynen dood gedagt; maar volgens 't geen hy zelf aan zyne vrienden beleed, waren deeze gedagten gemeenlyk met vreeze gepaard geweest, en niet zonder zorg, dat het hem zwaar zou vallen den schrik des doods te overwinnen. Maar hoe nederiger de waare kristen van zig zelven denkt, des te minder vermoedt hy de verborgene sterkte, die hy in den godsdienst heeft. Zyne vrees was mischien slegts eene lighaamlyke rilling geweest, en zyne ziel had slegts den tyd afgewagt, waarin alleen de kristen met weezenlyke onbedeestheid en vreugde den dood kan te gemoet zien. Hy scheen thans, door zyn even zeker als demoedig vertrouwen op de eeuwige ontferming van God door Christus, boven zig zelven verheven te zyn. De zwaarmoedigheid, die bestendige gezellin van zyn leeven, durfde hem tot de intrêe in de eeuwigheid niet volgen. Hy had geene bekommernissen meer, en nogthans dagt hy over zyne eigene onvolmaaktheid en onwaardigheid voor God nog steeds als voorheen. Zyne ziel zag op de heerlijkheid, die zy te gemoet liep. Hiermede troostte hy ook zyne vrienden, die zig ten uiterste bedroefden, dat de kunst der geneesheeren hunne wenschen, om zyn leeven langer te zien duuren, niet kon begunstigen.

Vier dagen voor zyn overlyden hield hy met de waardige vrouw van zynen broeder, den Opper Postkommisfaris, welke, door haar edel karakter, zyne hoogagting allezins verworven had, die hem ook in zyne ziekte, met de trouwhartigste zorg van eene zuster, oppaste, en met Dr. Heyne, zynen oudsten vriend

vriend te Leipzig, in wiens opregtheid hy altoos groot vertrouwen stelde, een byzonder gesprek over 't uitgeeven van zyne nog niet gedrukte fchriften, welk hy aan zyne afweezige vrienden Schlegel en Heyer opdroeg, en tevens over verfcheidene fchikkingen van familiezaaken. Zyn broeder zelf was te fterk aangedaan over zyne ziekte, om 'er getuige van te zyn. Nadat Gellert zyne aanbeveelingen geëindigd had, vergaderde hy 't overschot van zyne reeds meest verloorene kragten, regtte zig in zyn bed op, ontblootte zyn hoofd, dat reeds gedeeltelyk grys was, en bad met een zo opgetoogen hart, met eene zo vuurige aandacht, met zo veel aandoening van demoedigheid, van dankbaarheid en liefde jegens God, en met een zo helder en vrolyk oog, 't welk beftendig op den hemel gevestigd bleef, dat zyne vrienden eene waare afbeelding van eenen biddenden aartsvader, van eenen ftervenden Jakob, die zyne kinderen zegende, in hem meenden te zien. Hy tragtte alle byzondere weldaaden, hem in zyn leeven door Gods goedheid beweezen, in zyn geheugen te herroepen: inzonderheid herinnerde hy zig de naamen van alle zyne nog levende vrienden en van veelen zyner afweezige leerlingen, en beval hen in zyn gebed aan Gods regeering en genadige voorzorg. Dog hy herdagt niet alleen deeze byzondere weldaaden, maar ook zyne zonden en zwakheden, en wel met eene zelfsvernedering en demoedigheid, welke op 't hart zyner aanweezige vrienden eenen onuitwifchbaaren indruk maakte. Dit gebed fprak hy uit met eene zwakke, dog heldere ftem, en met eene vuurigheid, welke hunne oogen

gen met traanen , en hun hart met eerbied jegens zyne vroomheid vervulde , sterker dan zy dien ooit gevoeld hadden.

Nadat hy langer dan een uur met deeze beide vrienden gesproken en gebeden had , zeeg hy wederom op zyn kussen neder , om zyne overdenkingen in stilte te vervolgen , en zig te bereiden tot een gesprek met zy-
eerwaardigen Thalemannnden leeraar , dien hy tot zyne byzondere stigting binnens huis verkoozen had , dewyl hy uit deszelfs handen nog eens 't heilig avondmaal wilde ontvangen. Met deezen vriend sprak hy terstond van zynen dood , en deed zulks met eene bedaardheid , die eene geheel ongestoorde gemoedsrust te kennen gaf. Hy was ten uiterste oplettend op alles , wat deevroome leeraar hem zeide ; maar geene bedenkingen troffen en verblydden hem sterker , dan die hem de liefde des Verlosfers en derzelve grootheid voorstelden. De aandoening , die hy daarvan had , was ge-
duurig gepaard met de aandoeningen van den diepsten eerbied en van de grootste demoedigheid. Toen hy onder 't geen hem , overeenkomstig met zynen toestand , voorgesteld werd , deeze woorden , uit de geschiedenis van Lazarus , den vriend van Jezus : *Heere , hy , dien gy liefhebt , ligt ziek* , op zig hoorde toepassen , trof zulks hem dermaate , dat hy met een gevoelig hart uitriep : Ach ! was ik zodanig ! Zyn vriend en leeraar bewees hem , dat de geloovige , die zyn heil in niets anders , dan in de genade van zynen Verlosfer zoekt , zig van deszelfs byzondere liefde verzekerd mag houden. Terstond eigende hy zig deeze verzekering toe , en zeide met blydschap : Nu , ik hoop
en

en verwacht van uwe genade, myn Heiland, dat gy ook my, als den uwen, liefhebt! Deeze aandoeningen overtroffen zyne smerten zo verre, dat hy midden in 't fterkste gevoel derzelven niet klaagde, maar alleen zyne vrienden verzocht voor hem te bidden. Een van deezen vraagde hem, of hy ook veel pyn had? Och ja, antwoordde de dierbaare lyder; maar myn lyden is draaglyk. Zyn vriend zeide hierop, om hem nog meer te troosten: gy hebt reeds veel ongemak geduldig en standvastig doorgestaan; gy zult thans ook als een Kristen lyden; de godsdienst heeft u in uw leven gesterkt; zy zal u ook in den dood ondersteunen. — Ach! myn waarde vriend, antwoordde hy, ik ben een zwak mensch, een arm zondaar; bid voor my, dat ik niet in verzoeking geraake. — Zo opregt deeze bekentenis, en zo ernstig zyne bede was, zo zeker vertrouwde hy tevens, door Christus genade te verwerven. Tot zynen geliefden Heyer, die hem spoedig kwam bezoeken, zo dra hy zyn gevaar vernomen had, zeide hy: dat is gewislyk waar en een dierbaar, waardig woord, dat Jesus Christus in de wereld gekomen is om de zondaars zalig te maaken. Dit, lieve vriend, is myne belydenis op myn sterfbed. Maar, (dus vervolgde hy met eene zichtbaare blydschap:) my is barmhartigheid wedervaaren, — barmhartigheid wedervaaren! Dit is tevens myne geloofsbelydenis, op welke ik thans leef en sterf; waarop hy zig in een luiden en treffenden lof deezer barmhartigheid uitliet. Alle deeze denkbeelden, welke uit een zeer levendig gevoel voortkwamen, vertoonden zig by zyne laatste kommunie in hunne volste kragt. Schoon zyn
lig-

lighaamlyke toestand op dien plegtigen dag reeds ten uiterste beklaaglyk was, verzamelde hy egter alle zyne nog overige kragten, tot de bekentenis van zyn geloof en boetvaardigheid, met eenen yver, waarvoor 't gevoel zyner fmert t'eenemaal wyken moest. Hy nam de verzekeringen van Gods genade, welke zyn aangedaane leeraar hem uit het euangelium gaf, met een vuurig hart aan, en vermaande zyne oppassers, die getuigen van deeze plegtige verrigting waren, met eene zeer blyde stem, om met hem gestigt te worden, en met hem de heerlykheid der godlyke barmhartigheid te pryzen. Hy verzekerde tevens zynen leeraar herhaalde keeren, dat hy van de alverwinnende kragt en zoetheid der euangelische beloften sterker aandoening gehad had dan ooit, en dat die geen en hem eerst regt medelydenswaardig voorkwamen, welken hunnen troost niet in de verdienste hunnes godlyken Verlosfers zогten.

Zyn bed was eene weezenlyke pynbank voor hem geworden; en egter bleef hy in kragt en blydschap van geest zig zelven by aanhoudendheid gelyk; ook liet hy niet de geringste kleinmoedigheid blyken, welke egter, in dergelyke omstandigheden, by goede kristenen maar al te dikwils bespeurd wordt. De geneesheeren beproefden ondertuschen, tot behoud van zyn leeven, alle middelen, die hunne weetenschap hun aan de hand gaf. 't Gerugt van 't gevaar, waarin hy was, had zig zeer schielyk allerwegen verspreid en was ook den Keurvorst ter ooren gekomen. Aangedaan over dit gevaar van eenen leeraar, wiens lessen hy zelf meer dan eens met genoegen en aandoening

L had

had bygewoond, beval hy Demiani, eenen zyner bekwaamſte Lyfartſen, zig ſpoedig naar Leipzig te begeeven, om in eenenauwe gemeenſchap met de ervaarenſte geneesheeren dier akademie, op welken hy, volgens uitdruklyke betuiging, grootlyks vertrouwde, alles, wat miſchien nog tot 's lyders behoud aangewend kon worden, te beproeven, en hem daaglyks het gevolg van hunne vereende poogingen te berigten. Gelert onderging alles, wat de kunst, die zyne pynen niet kon verligten, beproefde, met eene verwonderlyke beſtaardheid en ſtandvaſtigheid, zonder te klaagen, ſchoon hy telkens zestien uren van de vierentwintig onder 's heelmeeſters handen moest doorbrengen. Dog alles was vrugtloos. Noch de natuur, noch de weetensſchap en vlyt der geneesheeren, noch de yver der vriendſchap, welke hen bezielde, noch de voorzorg van zynen Vorſt konden het leeven, welks langeren duur iedereen zo opregt en zo hartlyk wenschte, in de vlugt tegenhouden. Onder de gevoeligſte pynen, die de ontſteeking van alle inwendige deelen in 't onderlyf vergezelden, hield hy zyne gedagten bezig met de ſmerten van zynen Verloſfer, die, zo hy zeide, om onze zaligheid, oneindig meer geleeden had; en hield zyne ziel zo aandagtig op de weldaaden van deſzelfs verzoenenden dood, dat hy zyn eigen lyden byna niet ſcheen te gevoelen. Zo magtig is de kragt, die de Godsdienst den ſtervenden kristen geeft! De tyding van 's Vorſten voorzorg en van de aankomſt van deſzelfs Lyfarts verkwikte hem, en hy dankte God daarvoor met luider ſtemme. Maar, voegde hy 'er by, als of hy vreesde, dat zyne vreugd daarover hem

hem te verre zou vervoeren: verlaat u niet op Vorsten; zy kunnen my niet helpen, hoe welmeenend zy ook zyn, en hoe gaarne zy my ook willen helpen; myne hulp komt van den Heere! De verzekering, die Damiani hem van 's Vorsten genegenheid en van de bekommernis van 't hof over zyne ziekte gaf, lokte dankbaare traanen uit zyne oogen. Hy bad, met de hartlykste erkentenis, om de gelukzaligheid van zulk eenen goeden Regent en van deszelfs huis. En gelyk hy gewoon was, onder zyn lyden altoos aan 't lyden van zynen Verlosfer te denken, waarin hy telkens troost en verkwikking vond, dus herhaalde hy ook thans, by deeze betuiging van 's Vorsten gunst, de aanmerking, welke hy, by andere blyken van deszelfs goedheid, reeds meermaalen gemaakt hadt, dat hy naamlyk, als onderdaan, zo veel medelyden van zynen Heer genoot, daar evenwel zyn Heiland zelfs geene gerechtigheid van de menschen had kunnen verkrygen. Hy riep eens, toen zyne pynen op 't hoogst scheenen te komen, zugtende uit: Ach! welke smerten! maar, (voegde hy 'er terstond by,) wat zyn ze in vergelyking van die, welke myn Verlosfer heeft uitgestaan! Hy werd onder de zynen verguisd, en my onwaardigen, my eert myn Vorst! Dus volgden zyne loffspraaken over de weldaad der verzoening, zyne blyde dankzeggingen aan God, en zyne aanhoudende gebeden om genade en om de voltooiing zyner zaligheid elkanderen beurtelings op. Zyne boezemvrienden, inzonderheid zynen geliefden Wagner, troostte hy met de liefstaligste tederheid, en begeerde van hun geene andere hulp dan hun gebed en aanmoed-

diging, wanneer zyne pyn zodanig de overhand nam, dat hy zelf niet bestendig met gelyke hartelykheid kon bidden. Ik heb weinig befef meer, zeide hy in zyne laafte uuren; maar roept my flegts den naam van mynen Verlofer toe: wanneer ik deezen noem of hoor noemen, voel ik nieuwe kragt en vreugd. Vol van deeze aandoeningen wagtte hy zyne naderende ontbinding af. Zyn geheel uitgeput lighaam ftierf langzaam, terwyl zyne ziel in eene bestendige vreugde des geloofs volhardde. 's Daags voor zyn overlyden fliep hy eenige uuren, en werd daardoor zodanig verkwikt, dat hy in ftaat was, de gebeden voor zynen Vorst, voor zyne aan- en afweezige bloedverwanten en vrienden, en voor de jongelingen, die aan zyn opzigt vertrouwd geweest waren, te herhaalen, en hen nog eens, met opnoeming hunner naamen, te zegenen. Deeze wenfchen waren zyne eenigfte gedagten omtrent de wereld, welke hy verliet. Eindelyk verbeeldde hy zig de nabylheid van zynen dood te voelen, en vraagde zyne vrienden, hoe lang de laafte ftryd des leevens met denzelven nog wel duuren kon. „ Mifchien nog een uur: ” werd hem geantwoord, waarop hy met een vrolyk gelaat zyne handen ophief en uitriep: God dank! nog maar één uur! Straks keerde hy zig met een nog blyder gelaat zydelings, bad in ftilte, terwyl Thaleman den zegen over hem uifprak, en ontfiep onder 't gebed van zyne vrienden, die rondom het fterfbed ftonden, — op den 13den December des jaars 1769. Deeze ftille ontflaaping omtrent middernagt drukte dat geene uit, welk Addison nog, by zyn overlyden, met woorden kon uitdruk-

drukken: zo *sterft de Kristen*: en zyn wensch werd vervuld, welken hy, in eenen brief aan zekere vriendin, haar den dood van Addison verhaalende, gedaan had: ô God! mogt het einde van myn leeven hieraan gelyk zyn! Hoe overgroot ware dan myn geluk!

De droefheid, welke, met het aanbreeken van den dag, door de tyding van zynen dood, in de geheele stad verspreid werd, was zo algemeen en zo groot, dat ze nauwlyks met woorden beschreeven kan worden. Onder zyne geheele natie, en ook onder andere volken, was deeze stad het, waarvoor hy zo veele jongelingen tot den dienst van 't algemeene welzyn, tot nutte kundigheden, en ('t geen voor ieder volk nog gewigtiger moet weezen,) tot vroomheid, tot deugd en tot goede, edele zeden opgeleid en gevormd had. Geen graf is mischien met meer en met opregter traanen besproeid, dan 't zyne. Hy werd, terstond na zynen dood, geroemd met eene geestvervoering, die zelfs de paalen te buiten ging, binnen welke de lof van den besten aller stervelingen behoorde te blyven, dewyl de menschen door eenen onmaatigen lof ligtlyk in verzoeking gebragt worden, om de verdiensten den roem te betwisten, waarin ze waardig zyn altoos te leeven. Zyn waardige broeder, de Oppostkommissaris, een geleerde, die met hem in de tederste verbintenis geleefd, en door zyn byzonder opzigt over veele edele jongelingen lof verdiend had, overleefde de smert van zyn verlies nauwlyks eene maand. Al wie onzen vroomen digter van zeer naby gekend heeft, zal altoos aan hem gedenken met eene aandoening, uit weemoedigheid en blydschap samen

mengesteld: zo dierbaar is 't geluk van hem tot vriend gehad te hebben! Waare verdiensten zyn overal en in alle tyden zeldzaam; maar onder edele en nuttige mannen zyn inzonderheid zulken zeer zeldzaam, die zig bovenal bevytigen, om door den godsdienst goed te zyn, uit godvrugt goed te doen, en de uitmuntende gaaven van hunnen geest en van hun hart tot de beste en heilzaamste oogmerken aan te wenden. Gellert verdiende den roem, welke niet flegts toejuiching, maar liefde was; welken de deugdzaame hem niet flegts pligtshalven, maar met vermaak gaf; welken de snoodaart zelf hem niet kon weigeren; eenen roem, welken hy nog meer door zyn vroom, goed en weldaadig karakter, dan door de algemeene agting voor zyn genie verwierf.

Gellert was middelmatig groot van lighaam, en, wanneer hy zyn hoofd, dat meest altoos nederzonk, regtop hield, eerder lang dan kort, aanzienlyk van gestalte, dog zeer mager. Hy had een ongemeen edel gelaat, een hoog en glad voorhoofd, zeer schrandere blaauwe oogen, een hoogen en tevens geboogenen neus, en een welbesneden mond. Zyne geduurige ongemakken, waardoor zyn lighaam geheel uitgedroogd was, gaven hem een ernstig voorkomen, dat naar het treurige helde, dog waarin zyne menschlievende, welmeenende, trouwhartige en vroome ziel altoos doorblonk. Ieder oogenblik, waarin hy minder, dan gewoonlyk, te lyden had, een bezoek van eenen vriend, die hem welkom was, een gelukkige uitflag van een goed voorneemen, bestraalde telkens zyn geheel gelaat met eenen aangenaamen glans, en eenen bevalligen lagch. Zyne stem was duidlyk en buigzaam,

zaam, maar eenigzins hol, en zweemde in haaren toon naar zekere weemoedigheid, waardoor ze zo treffend, doordringend en smeltend werd, dat niemand het beweeglyke, welk haar eigen was, weêrstaan kon. 't Geen hy voorstelde of las, kreeg door den toon zyner stem ongelyk meerder vat op de gemoederen; en 'er zal waarfchynlyk niemand onder zyne toehoorders zyn, die zig niet kan herinneren, dat, by 't voorlezen zelfs van zyne bekende gedigten, inzonderheid van zyne geestlyke liederen, of by de vermaanende pasfagien in zyne zedelesfen, dikwils alle aanwezigen ryklyk traanen gestort hebben. Daar zyn verscheidene afbeeldfels van hem, die hem altemaal min of meer gelyken. Die van Baufen en Geyfer (*) zyn tegenwoordig de besten; dat van den eerstgemelden is in koper gefneeden, en dat van den ander geëtst. Maar men verwacht van Baufen's graveeryzer een, dat nog beter zal voldoen, naar eene zeer getrouwe en fraaie fchildery van Grafe. De medailje, op hem gemaakt door zekeren Stieler in Dresden, het Basreliëf in steen met zyn hoofd, door Kaungsdorf, verscheidene stukken van de Meisfensche porseleinfabriek, die met zyne beeltenis versierd zyn, zyn hoofd in wasch gedrukt door Spohle, en 't medaljon in porselein van de Berlynsche fabriek, munten met den meesten lof uit onder de proeven, om de gedaante van eenen man te vereeuwigen, die door zyne zieliedereen innam.

De gunstige trekken en de gebreken van zyn tempera-

(*) Naar dit afbeeldfel, heeft de Heer Houbraken het zyne vervaardigd, 't welk voor de Nederduitsche vertaaling der *Zedekundige Lesfen* geplaatst is.

rament, woogen in hunne onderlinge vermenging zo tegen malkander op, dat de eersten ligt fraaier en glansryker gemaakt, en de laatsten ligt verminderd of verbeterd konden worden. Zyn hart was zagt en teder, gevoelig voor alle loflyke daaden, opregt, open, onbekwaam tot veinzery en agterhoudendheid. In zyne jeugd kon hy zeer opgewekt en vrolyk zyn, zonder zyne vrolykheid zo verre te laten gaan, dat ze dicht aan de grenzen der buitenspoorigheid kwam; in zyne manlyke jaaren werd hy zelden zo opgewekt, dat men hem vrolyk kon noemen: ook maakte zyne zwaarmoedigheid nooit plaats voor eene foort van uitgelaatenheid; welke afwisseling anders by veelen, die tot de hypochondrie overhellen, dikwils bespeurd wordt; en hy bleef, niettegenstaande zyne kwaal, altoos zodanig meester over zig zelve, dat zyne gemoedsgesteltenis anderen nooit tot last was.

Geene der menschlyke neigingen en hartstogten had by Gellert eene ongewoone sterkte en leevendigheid. In zyn temperament was eenige neiging tot oploopendheid, waardoor hy fomtyds tot eene kortstondige drift aangezet werd. Hy kon egter nooit uitermaate misnoegd worden: de kleine vlam zyner misnoegdheid werd ras gebluscht, en ging nimmer over in eene volflagene en aanhoudende gramfchap, waaruit vyandfchap of wraakzugt kon geboren worden. Hy had geen zwak, waartegen hy meer behoefde op zyne hoede te zyn, dan tegen andere natuurlyke neigingen: alleen kon de gevoeligheid voor eer en lof, gelyk hy altoos vrymoedig beleed, voor zyn zedelyk karakter gevaarlyk geworden zyn, ware
ze

ze niet door 't wantrouwen welk hy uit den aart tegen zig zelven had, beteugeld, en door de godvrugt, die in zyn geheel temperament uitblonk, geheel aan zyne heerschappy onderworpen.

Gellert was, van jongs af, tot eene waare en ernstige agting voor den godsdienst opgeleid: ook heeft hy in alle tyden van zyn leeven, schoon niet telkens in gelyke maat, deszelfs heilzaame kragt ondervonden. Zyne godvrugtige gevoelens sprooten niet uit een enkel redeneerkundig betoog, niet uit wysgeerige onderzoekingen noopens de natuur der zaaken, haare wezenlyke betrekkingen tot elkanderen, en haare noodwendige uitwerkfels; want tot zulke diepe naspooringen behoort een overwigt van zekere kragten van geest, welke hem ontbraken. Zyne vroomheid was hoofdzakelyk gegrond op dat geloof aan de openbaaring, welk ieder verstand, tot ernstige overdenkingen bekwaam, verkrygen kan, zo 't zig door eene opregte begeerte naar ligt en waarheid laat regeeren. Zorgvuldige en dikwils herhaalde gedagten over de leerstukken van Gods woord onderhielden, voedden en sterkten zyne godzaligheid. De godsdienstige denkbeelden heerschten over zyne geheele ziel, verhoogden en veredelde alle haare eigenschappen, en bestuurden 't gebruik van alle zyne begaafdheden. Hy beleed opregt en uit eigene overtuiging de leerstellingen van onze kerk. En schoon hy ongaarne zag, en zulks ook niet verborg, wanneer eenigen, inzonderheid onder hen, welken hy met eene orgemeene vriendschap eerde, zig aan eene afwyking van dezelve schuldig scheenen te maaken, wier bron hem ver-

dagt voorkwam, was hy egter nooit hard of liefdeloos tegen zulken, die zig verplicht agtten eene andere leer te volgen. Hy zegt zelfs stigting in hunne fchriften, wanneer ze de bevordering van 't werkdaadig kristendom bedoelden. Men weet, hoe hoog hy de werken van Saurin, Bernard, Doddridge en andere Engelfchen waardeerde, hoe gaarne hy ze las; met welk eene agting hy ze ook anderen ter leezinge aanprees. Niemand kan 't gewigt, welk de waarheden der openbaaring van Gods getuigenis en aanzien ontleenen, fterker voelen dan hy. Om deeze rede las hy naarftig de werken, die gefchreeven zyn om 't menfchlyk verftand tot eene vaste en zekere overtuiging van de godzaligheid des kristelyken geloofs te brengen. Hy tekende daarin alle plaatfen, welke, zyns bedunkens, de gewigtigfte bewyzen inhielden, om ze des te ligter te kunnen wedervinden. Deeze opletendheid begaf hem ook niet, wanneer hy andere fchriften las; en men heeft hiervan veele kenmerken gevonden in 't vervolg op Bosfuet's inleiding in de gefchiedenis van den godsdienst. Zyne overtuiging van den godlyken oorfprong der Schrift bewoog hem, alle leerftukken, die daarin voorkomen met gelyken eerbied aan te neemen, en hy maakte tufchen die, welke geheel tot het werkdaadige behooren, en andere, welke flegts een middellyken invloed op de deugd hebben, geen onderscheid, ten aanzien van zyne hoogagting. Hierdoor werd hy in 't gebruik van zyne rede zo befcheiden en voorzigtig, dat hy zig niet onderwond zyne nafpooringen voort te zetten tot die hoogte, waar zig zwaarigheden opdoen, die ons verftand

onoplosbaar toefchynen. Hy was een vyand van alle twyfelingen, betreffende den godsdienst, dewyl hy 'er eene onbetwistbaare waardy voor 's menschen geluk aan toefschreef, en 'er uit dien hoofde zo groote liefde voor opgevat had, dat hy iedere twyfeling als eene beleediging van den zelyen aanmerkte, schoon zyne ziel misfchien in eenige droefgeestige uren meer opgewekt geweest zou zyn, indien hy ze met stoutmoediger oogen beschouwd had; want dan zou hy ligter ontdekt hebben hoe min gevaarlyk ze zyn. Maar onder alle twyfelingen had hy den grootften afkeer van die, welke hy vreesde dat den yver om Gode vooral te behaagen, verzwakken, de demoedigheid, zo noodig voor 's menschen hart, verminderen, en 't verlangen naar eene deugd, boven alle louter aardfche oogmerken verheven, benadeelen konden. Zyne overdenkingen in de eenzaamheid, zyne gesprekken in ieder gezelschap, waar de vreugd niet te groot was om zulke ernstige famenspraaken te dulden, zyne akademifche lessen, zyne fchriften, zyne brieven, zyn arbeid en zyne uitfpanning, kortom, al wat hy fprak en verrigtte, werd door den geest van den godsdienst bezielt; alles ftrekte om deszelfs kragt in hem te verfterken, en deszelfs werkingen by anderen te bevorderen en uittebreiden. Hy las, om dit nog eens te zeggen, geen boek dikwyler en liever dan den Bybel. Onder andere geestlyke boeken, was hy een liefhebber van aandoenlyke fchriften, dewyl hy dagt, dat die hem niet alleen voor de liefde jegens t Operweezen aandoenlyker maaken, maar tevens zynen afkeer van alle inwendige onvolmaaktheden

der

der ziel en van alle zedelyke gebreken vermeederen konden. 't Zou egter mooglyk tot meer rust en vrolykheid van zynen geest aanleidelyk geweest zyn, indien hy een weinig had afgeftaan van zyne liefde voor sommige fchriften, waarin byzonderlyk eene godvrugt wordt voorgesteld en aangepreezen, die zig vermaakt met zekere foort van geestlyke zwaarmoe- digheid, welke ons evenwel door de openbaaring niet afgevorderd wordt, gelyk ze ook nauwlyks be- staanbaar is met de blyde vergenoegdheid, die een uitwerkfel van 't kristendom behoort te zyn.

In de uiterlyke betuigingen zyner godzalige gevoe- lens onthield hy zig van 't geteem dier vroomheid, welke meer gemaaktheid dan ernst, of ten minste niet nederig en zuiver genoeg is. Hy kon, 't is waar, door een uiterlyk vroom geheem ligtlyk ingenomen worden, en te veel vertrouwen ftellen in luiden, die zig hierdoor van zyne genegenheid zогten te verze- keren; en de ondervinding moest zeer duidlyk spree- ken, zou hy van zyne dwaaling, die hun gunftig was, te rug treden. Maar dit belette hem niet, een weezenlyken afkeer te hebben van zulken, die, in eene hoogmoedige onthouding van onverschillige zaa- ken en geoorloofde verlustigingen, hunne vroomheid door gebaarden, door byzondere uitdrukkingen, en door eene hun eigene taal te kennen gaven, en daar- by anderen veragttten, of althans zig een byzonder voorregt boven anderen toefchreeven.

Zyn yver in 't vieren van den openbaaren godsdienst was buitengewoon groot, en hy bleef hierin, tot aan 't einde zyner dagen, zig zelve altoos gelyk. Hy

WOON-

woonde niet alleen de zondaagsche godsdienst oefeningen, maar ook die, welke in de week werden gehouden, zo vast en geregeld by, dat geen weder, hoe ruw ook, hem daarvan kon afhouden, niet tegenstaande den zwakken toestand van zyn lighaam. Men kon, als hy 'er niet tegenwoordig was, met zekerheid besluiten, dat hy, door onpaslykheid, of door 't uitdruklyk verbod van zynen geneesheer, weêrhouden werd. Hy was telkens een der eersten en der laatsten in de openbaare vergaderingen der kristenen. De Leerars vonden in hem eenen niet minder bescheidenen beoordeelaar dan eenen oplettenden toehoorder. Deze voornaame en geoefende kenner van goede leerredenen veragtte geen en preektrant, omdat dezelve aan den eisch van zynen keurigen smaak niet voldeed. Men moest 'er hem uitdruklyk naar vraagen, wanneer men zyne gedagten daaromtrent wilde weten; en dan oordeelde hy met eene lieftalige toegeevendheid, welke de gebreken meer zoekt te verbergen of te ontschuldigen dan te ontdekken en te berispen. Wanneer hy egter jonge Kandidaaten hoorde prediken, noodde hy ze aan zyn huis, prees 't geene in hunne predikwyze te pryzen was, maar wees hun tevens, op de vriendlykste manier, niet alleen hunne fouten aan, maar ook den weg, langs welchen zy die konden verbeteren. Zo gewigtig als het openbaar onderwijs der godlyke waarheden voor hem was, met zulk eene ernstige aandagt nam hy deel aan de plegtigste aller uiterlyke verrigtingen van godsdienst, naamlyk 't heilig avondmaal. Veele jaaren plag hy 't in de Gasthuis-kerk te ontvangen. Maar nadat 'er met den

Pre-

Predikant aldaar eene verandering gebeurd was, ging hy naar de Nikolaas-kerk in de stad. Ik zal my nu, zeide hy aan zynen Thalemann, in eene groote gemeente begeeven; want ik vrees byna kwaalyk gedaan te hebben, dat ik my, tot hier toe, in dit gedeelte van den openbaaren godsdienst, niet zichtbaar genoeg maakte. Als een openbaar leeraar der jeugd ben ik verplicht, haar ook hierin door myn voorbeeld te stigten. Deeze stigting gebeurde ook weezenlyk, en men heeft veelen, die met hem op deeze heilige plaats by elkanderen gekomen zyn, hooren zeggen, dat zy door 't aanzien van deezen man en van zyne ongeveinsde aandacht altoos zeer getroffen waren.

Even yverig en gemoedlyk was Gellert ook in zynen huislyken en geheimen godsdienst, waarby hy zig voornaamlyk in 't gebed oefende, en daaglyks vuuriger daarin tragtte te worden, dewyl hy van den zegen en invloed der gebeden op de vroomheid en deugd die hooge denkbeelden had, welke de waare hoogagters van God 'er in alle tyden van gehad hebben. Ik ben, zegt hy van zig zelve, over geenen tyd myner jonge jaaren minder voldaan, dan over den tyd, in welken ik den pligt van 't bidden heb verzuimd; en 't heugt my zeer wel, dat myne ongeoorloofde neigingen toenamen, naar maate myn yver in 't gebed afnam. 't Is daarom, sedert veele jaaren, by my in gebruik geweest, 's morgens, wanneer ik in den Bybel las, deeze of geene plaats op een papier, dat naast my lag, aan te tekenen, en dit papier by my te draagen, om my geduurende den dag, in stilte, 't aangetekende te kunnen te binnen brengen. Ge-
meen-

meenlyk koos ik, naar dat myn hart hoop of vrees, vreugd, demoedigheid, vergenoegdheid of dergelyke aandoeningen noodig had, eene plaats, die daartoe sterkst aanleidlyk was. Want zulke plaatsen wakkeren ons in stille oogenblikken op tot een gebed, dat voornaamlyk naar onze omstandigheden geschikt is, en doen ons tevens in de noodige waakzaamheid over ons zelve volharden. Tot gemaklyker oefening der godzaligheid en zyner andere pligten hield hy, sedert het jaar 1752, dagregisters van zyn leven, dewyl hy oordeelde, dat het, tot verkryging van kennis omtrent zyn eigen karakter, en tot versterking van den yver om 't zelve meer en meer te verbeteren, ten hoogste nuttig was, zyne deugden, met haare beurtlingfche verwisfelingen, en zyne gebreken, (dus drukte hy zig uit,) opregtlyk, en als voor 't oog van God, daagelyks aan te tekenen. Deeze dagregisters zyn zo vlugtig gefchreeven, als een man ze kan fchryven, die ze niet voor vreemde oogen, maar alleen tot zyn eigen gebruik opftelt, en 'er geen tyd aan wil te koste leggen, dien hy met meer nut aan de bezigheden van zyn beroep zou kunnen besteeden. Behalven korte aantekeningen van zyne lighaamlyke ongemakken by dag en by nacht, en van andere onaangename gevallen, van zyne bezigheden, van de verdrietigheid of vaardigheid, waarmede hy ze verrigte, van de brieven, die hy fchreef of ontving, van zyne korte reizen, van de bezoeken, die hy gaf of aannam, en van zyn gedrag by dezelve, wanneer hy 'er niet over voldaan was, van de fterfgevallen of bevorderingen zyner vrienden, leerlingen of bekenden.

kenden , van de geschenken , die hem werden gegeven of toegezonden , onthouden deeze dagregisters voornaamlyk veele korte aanmerkingen over zynen geestlyken staat. Sommige deezer aanmerkingen bestaan in klagten over zyne ongeruste en angstvallige gedagten , over de verzoeking van zondige neigingen , over zyne traagheid tot het gebed , over de afleidingen die 'er hem in stoorden , in bedenkingen aangaande de ongevoeligheid , die hy voor de godlyke waarheden meende te hebben , aangaande de ongerustheid , die hem deswegens beving , en aangaande den weêrstand dien hy ze bood , met byvoeging van de ernstigste betuigingen zyner misnoegdheid over zyne eigene onvolmaaktheden. Andere aanmerkingen bestaan in troostredenen , waarmede hy zig zelve aanmoedigde tot vertrouwen op God en tot onderwerping aan deszelfs wil , of in overdenkingen , hoe hy zyne dagen besteed had. Somtyds strekken ze tot herinnering van zyne goede voorneemens , om zig yverig in den godsdienst , getrouw in 't waarneemen van zyn beroep , nederig by den lof der menschen , gevoelig en medelydend omtrent de rampen van anderen , liefstalig en weldaadig jegens de behoeftigen te gedraagen : somtyds tot dankbaare herdenking aan Gods weldaaden , aan de blyde aandoeningen , die hy van de leerstukken vanden godsdienst had , aan de heldere en opgeklaarde uren , waarin hy meer lust tot godsdienstige oefeningen of tot zyne bezigheden voelde ; of tot ernstige bestraffingen zyner gebreken , zyner ongeduldigheid , zyner drift in gesprekken , en zyner neiging tot hoogmoed. Ook behelzen ze wel

eens

eens lange of korte gebeden en wenschen om genade, om hulp, om troost en om meer blymoedigheid. Zo zuiver deeze aanmerkingen zyn van dat ydele zelf-behaagen, waardoor 's menschen eigenliefde zig in dergelyke geheime levensbeschryvingen ligtelyk kan laten bekruipen, zo duidelyk ziet men 'er eenen man in, wien de godzaligheid niet minder ernst was, dan 't heil en de waare gelukzaligheid zyner ziele.

Uit deeze godzaligheid, waarin Gellert daaglyks volmaakter tragtte te worden, is zyne zo yverige liefde jegens de deugd te begrypen; niet jegens die deugd, welke haare kragt in zig zelve meent te vinden, maar jegens die, welke het vermogen tot alle pligten by God zoekt, en aan deszelfs genade alles dankweet; welke, zo lang ze nog hoogere trappen voor zig ziet, nooit ledig wil weezen, en nogthans, by de poogingen om haar doelwit te bereiken, zo bescheiden is, dat zy God alle eer daarvan toeëigent; nimmer onvermoeider en standvastiger zynde, dan wanneer ze te vreezen heeft, dat de wereld, uit onagzaamheid, onverschilligheid of afgunst, haar die gerechtigheid zal weigeren, welke zy zoekt te verdienen. Naar zulk eene deugd streefde Gellert met zodanigen yver, dat hy zelfs den minsten schyn van nalaatigheid met de uiterste zorg zocht te vermyden. Niets was hem heiliger, dan 't geen hy voor pligtlyk hield. „Myn pligt eischt het”, was zyn gewoon antwoord, wanneer men hem van eenig verdienstelyk, dog vermoeiend werk wilde afhouden, en hem zocht over te haalen, om in zekere zaaken meer naar zyn genoegen of smaak te werk te gaan, of meer op zyn gemak te zien. Zo gewillig was hy, om aan 't goede, 't welk

hy voor pligtlyk hield, neiging, vermaak, en al wat hem lief was, op te offeren.

Hy had een minzaam, liefderyk en dienstvaardig hart voor alle menschen. Dit maakte hem yverig in alles, wat hy tot hun nut en vermaak kon bybrengen. Voornaamlyk gebruikte hy al zyn verstand en vermogen, om die gelukzaligheid te bevorderen, welke de heerlyke vrugt van vroomheid en deugd is. Zo streng hy over alle ondeugden en gebreken oordeelde, zo medelydend was hy daarby jegens hen, die de verzoeking van hunne driften niet hadden kunnen weêrstaan, en zo begeerig tevens om, door zyne diensten en weldaaden, zelfs den ondergang van hunne aardfche welvaart te verhoeden. By alle zyne zwaarmoedigheid was hy nogthans tegen iedereen vriendlyk en inneemend; onbekwaam om een mensch te haaten of te veragten, altoos geneigd om hen, van welken hy niets kwaads wist, voor goed, en zulken, waaraan hy eenige fraaie eigenschappen ontdekte, voor uitmuntend te houden; schoon hy een goed en deugdzaam hart bestendig hooger waardeerde, dan een groot verstand en de luisterrykste talenten. Hy nam met een ernstig en werkzaam medelyden deel aan de bekommernissen zyner medemenschen, en verheugde zig gemeenlyk sterker over hun geluk dan over 't zyne. In zyn dagregister plag hy, aan 't einde van 't jaar, de naamen der geenen, die in 't zelve gestorven waren, zo wel vreemden als inboorlingen, op te schryven, wanneer hy 'er maar eenige kennis aan had, zonder dat hy iemand, om zynen geringen staat, voorbyging. Hy tekende daarby met weinig woorden aan, hoedanig ieders dood geweest was, kort of lang,

zagt

zagt of smertelyk. De kleine aanmerkingen, die hy hier fomtyds byvoegde, bewyzen, met welk eene liefde hy 'er deel in nam. By sommigen fchreef hy : Een goed mensch ! De lieve man ! De braave man ! De vroomen jongeling ! Eene voortreffelyke en kristelyke dame ! Eene godvrugtige vrouw, die smertelyk, maar evenwel kristelyk ftierf ! Een uitmuntend kristen ! Plotselyk, maar egter zalig ! By anderen befloot hy de korte aantekeningen, door welke hy hunne gedagtenis zocht te bewaaren, met wenschen, vol tedere bekommernis over hunnen ftaat na dit leeven. Niemand leerde hem kennen, niemand kon zyne fchriften leezen, zonder terftond zyn liefderyk en medelydend hart jegens alle menfchen hoog te agten. Hy had byna altoos flegts middelmaatige inkomften; maar hoe gering ook het deel was, 't welk hy aan de geluksgoederen had, hy was egter altoos niet alleen genegener om weldaadigheid te oefenen, maar ook weezenlyk milder, dan de meesten doorgaands zyn, die 't, wegens hunnen overvloed, zonder bezwaarenis konden weezen. Hy gunde zig weinig gemak en vermaak, opdat hy in ftaat mogt zyn anderen des te lichter en meermaalen te helpen; zyne maatigheid was zyn rykdom. Dus leevende kon hy niet alleen van zyn inkomen beftaan, maar had ook altoos iets over voor de behoeftigen. Hy hielp hen met blydfchap, al moest hy fomwylen 't noodwendige met de armen deelen. De ftudenten hadden in hunne behoeftigheid eene zekere toevlugt tot hem. Hy hield eene lyst van de geen, die zyne onderfteuning noodig hadden. Men weet, dat hy hulplooze zieken opzocht, en hun verkwikkingen en geld zond. Byzonderlyk zorg-

de hy in harde winters, dat het hun niet aan warmte ontbrak, zonder hun te laten blyken, wie hun wel-doener was; hy zag zig ongaarne door eenen bespie-der verrast, en verborg zyne hulp met eene even liefderyke bescheidenheid. Geen elendige ging zon-der hulp, of troost van hem weg; want hy had ook tot het vertroosten eene begaafdheid, die hem eigen was, en waarvan hy geduurig gebruik maakte. Wanneer zyn eigen vermogen niet toereikte, om den nood der behoeftigen te verligten, hield hy 't voor zynen plicht, anderen, die vermogender waren, om hunne hulp en om giften voor hen te verzoeken. De noodlydenden hadden deel aan alle geschenken, die hy voor zig ontving. „Wat mag dat beduiden? (schreef hy in eenen brief aan zekere vriendin:) agt dagen geleeden ontving ik met de Pruissische post honderd daalders; en juist tegenwoordig ontvang ik wederom honderd daalders onder 't zelfde zegel en van de zelfde hand. Ik ben zo verschrikt, dat ik beef, en schrik 'er nog meer van, om dat ik by dit geschenk geen blydschap noch dankbaarheid genoeg gewaar word. Wie wil my tegen mynen wil ryk maaken? En hoe zal ik de weldaaden gebruiken, die God my, zo onverdiend, uit onbekende handen laat ontvan-gen? Ik zucht om gezondheid en geduld, en kryg geld op geld. Ik zou 'er gaarne, al wat ik heb, voor willen geeven, dat ik 't ongemak, 't welk my in dit voorjaar wederom sterker heeft aangetast, kon ver-dryven. Moet ik leeren, dat alle wereldsche goede-ren, zonder gezondheid, geene waardy voor 's men-schen hart hebben, en dat bezadigheid en geduld on-eindig grootere bezittingen zyn dan rykdom en eer?

Ach!

Ach ! waardste vriendin, de ontvangene weldaaden zyn zekerlyk beproevingen voor my ; maar al zyn ze dit, ik moet ze evenwel met dankbaarheid aanneemen en niet klaagen. Ik zal tragten mild jegens anderen te weezen, gelyk anderen jegens my zyn, zonder gerugt, en waar 't noodig is, ongekend, uit godvrugt en dankbaarheid jegens God, onzen hoogsten weldoener. Dit zal ik doen, en niet onderzoeken, vanwaar en waarom ik zo veel geld kryge." Zo belangloos hy was, zo vergenoegd was hy ook met zyne omftandigheden, en uit hoofde van deeze vergenoegdheid viel 't hem ligt, zelfs de billyke voordeelen niet te zoeken, die hy van zyne werken kon genieten, en veele weldaaden even grootmoedig van de hand te wyzen, als ze hem werden aangeboden. Een uitlandsch vriend, dien hy niet kende, gaf, in de eerste jaaren van den oorlog, eenen bankier fchryftelyk last, om naar hem te verneemen, en hem eene aanzienlyke fom gelds te betaalen, zonder te zeggen, van wien ze kwam. Maar de vroome Gellert antwoorde by deeze gelegenheid, 't geen hy, omtrent den zelfden tyd, aan zekere Dame van den hoogsten rang in een diergelyk geval geantwoord had : „ Ik lyd geen nood, en veelen, die waardiger en voornaamer zyn, leeven in gebrek en behoeftigheid : laat de weldaaden, welke my toegedagt zyn, deezen toevloeien." In dit antwoord was 't karakter van zyn hart eveneens te kennen als in dat, 't welk hy den toenmaaligen Pruisfischen Kommandant te Leipzig, den Heer van Keller, gaf, welke hem liet verzoeken een huis naar zyn welgevallen tot zyne woonplaats te kiezen, met aanbieding van 't zelve vry van alle inkwartiering te maken.

ken. „Nee zeide hy, de last, die my dus zal worden afgenomen, zou misschien een arm mensch treffen; en zou zulks een weldaad voor my zyn?”

Zyne dienstvaardigheid was zo bekend, dat men hem van overal tot vertrouwde koos in zaaken, die 't hart aangingen. Vaders wilden van hem onderregt worden, hoe zy hunne kinderen moesten opvoeden; moeders, hoe zy haare dogters best tot het goede konden opleiden; jonge juffrouwen, wat besluit zy by een huwelyksvoorstel, haar door deezen of geenen gedaan, te neemen hadden; jongelingen, hoe zy hunne manier van studeeren behoorden in te rigten; twyfelaars, wat zy te doen hadden, om hun ongeloof te bestryden; en veelen uit de groote wereld, hoe zy derzelver verzoeking en gevaaren zouden ontwyken of weêrstaan: en Gellert stond iedereen naar zyn vermogen by, met onderregting, raad, geruststelling, aanmoediging, lesfen, troost en gebeden. Maar de diensten, die zyne vrienden van hem genooten, bewees hy hun ook altoos op de aangenaamste wyze. Eenigen tyd voor zynen dood was hy in gesprek met eenen vriend, die hem, zonder'er iets verder mede te beoogen, zeide, dat hy de verwagte betaaling van zekere som gelds, niet gekreegen had, en dat deeze teleurstelling hem verlegen maakte. Gellert, dit hoorende, stond op met een helder en lagchend gelaat, 't welk men alleen by ongemeene en vrolyke gelegenheden aan hem bespeurde, opende zynen lesfenaar, en haalde 'er een papier met dertig goudene Louifen uit, die hy zynen vriend aanbod. „Ik ben, zeide hy, zelden zo ryk; maar by geluk ben ik 't nu juist, om een braaf man te kunnen helpen. Neem dit geld aan; want ik heb 't niet van nooden.” De

De grootste aardfche gelukzaligheid van zyn leeven was de vriendschap. Zonder in dezelve uit te spat-ten, was hy zulk een standvastig en getrouw vriend, dat zelfs de verfte en langfte afwezigheid zyne lief-
de niet kon verminderen. Hy fcheen alle menschen, inzonderheid de goeden en deugdzaamen, even fterk te beminnen; ondertusfchen wisten zyne vertrouwden zeer wel, dat zy van hem met die onderscheiding bemind werden, welke de vriendschap kan eifchen. Zy vonden in hem die aangenaame vertrouwdeheid, waardoor de vriendschap zulk een groot geluk des leevens wordt, zonder dat jaloers en heerschzugtig aanzien te hebben, 't welk in staat is 't genoeg en wanfmaakelyk te maaken, zo dra de liefde van den eenen vriend jegens den anderen in eene foort van tedere buitenspoorigheid verbastert. Gellert koos van tyd tot tyd eenigen uit de ftudenten tot zyn bestendig gezelfchap, onder welken inzonderheid de bekwaame en regtgeaarte Dorp-Predikant Gödeke zig op 't genot van zyne veeljarige, minzaame en tedere verkeerung met de zelfde vuurige dankbaarheid beroemt, met welke hy gewoon was deszelfs getrouwe genegenheid, bestendige vriendschap en onvermoeide dienstvaardigheid te pryzen.

Baatzugtige en verwaande zielen zyn begeerig naar weldaaden, kunnen dezelfen al kruipende zoeken, of, als ze hun ontmoeten, met eenen verborgenen hoogmoed, als verschuldigde fchatting, aanneemen; maar danken kunnen zy niet, of zy doen 't op eene manier, die nauwlyks van de ondankbaarheid te onderscheiden is. Maar edele zielen, die met recht voor zodanig gehouden mogen worden, rekenen het ver-

maak van eene hartelyke dankbaarheid onder de beste geneugten; en deeze uitblinkende trek van een goed hart was Gellert in een hoogen graad eigen. De aandoeningen deezer deugd behoorden tot de vuurigste bewegingen zyner ziele. Hy sprak gemeenlyk van de weldaaden, die hy uit bekende en onbekende handen ontving, met zodanig eene verrukking, dat de hoogmoedigste weldoener nauwlyks zulk eenen grooten ophef van zyne weldaadigheid kan maaken. Hy begeerde of zocht ze egter nooit, maar wees ze dikwils, met eene leevendige erkentenis, van de hand, en agtte zig gelukkig, wanneer hy 'er anderen door gelukkig kon maaken. Hy zelf had by zyne weldaaden 't oogmerk niet, om by de geenzen, die hy verblyden wilde, dank te verwerven, maar liet hun de vryheid van ondankbaar te zyn. Waren 'er onedele zielen, die zig, ten opzigte van hem, aan dit gebrek schuldig maakten, zy hadden niet te vreezen, deswegen by de wereld als ondankbaaren te boek te staan, naardien hy gewoon was zyne weldaaden te verzwynen, en zelfs, zo dra hy ze beweezen had, te vergeeten.

Bescheidenheid en nederigheid waren kenlyke trekken van zyn beminlyk karakter, en verdienden des te meer agting, om dat ze alleen uit godvrugt, uit een gevoel van verpligting, uit een streng onderzoek zyner onvolmaaktheden en gebreken voortspooten. Een goede naam was voor hem een groote zegen. In zyne dagregisters tekende hy, met de vroome dankbaarheid, die hem eigen was, onder de voornaamste godlyke weldaaden van ieder jaar, ook dit aan, dat God hem voor bespottung en zynen naam voor schande bewaard had. Hy bekende vrymoedig, dat hy voor gee-

nen

nen hartstogt meer te vreezen had, dan voor den hoogmoed, en even vrymoedig, dat hy tegen de verrasfingen van den zelve niet altoos op zyne hoede geweest was. Daar is zekerlyk reeds veel moedigheid van ziel toe noodig, om deeze neiging, zo gevaarlyk voor 's menschen weezenlyke volmaaktheid, aan zig zelve waar te neemen, te belyden, en te mispryzen; maar 't is een meesterstuk der demoedigheid, dezelve met opregten ernst te bestryden en te overwinnen. Aangenaam en gewigtig was voor hem de goedkeuring zyner medemenschen; en egter tragtte hy alleen dezelve te verdienen, zonder ze de wereld af te eischen of door vleiery af te bedelen. Hy beminde den lof van kenners en braave luiden; maar met die maagdelyke beschaamdheid, welke voor iederen, zelfs ook voor den regtmaatigen lof der schoonheid bloost. Die hem van persoon gekend hebben, weten, dat hy dit bloozen nooit kon weêrstaan. Hy had, of liever, hy verdiende 't geluk van, wegens zyne schriften, door kenners gepreezen te worden, en aan de hoven en in de groote wereld veel goedkeuring te behaalen. Maar de onopgepronkte lof, welke alleen 't gevoel van een goed en aangedaan hart uitdrukte, verblydde hem niet minder dan deeze goedkeuring, welker oorzaken fomtyds twyfelagtig kunnen wezen. De vraag, welke hem op zyne derde reize naar 't Karelsbad door eene geringe, oude, dog openhartige meid, in 't huis van den Postmeester, gedaan werd, toen zy haaren Heer met hem over zyne schriften hoorde spreekken: *Och! is Mynheer die, daar zo veel geroep van is, die zulke mooie boeken geschreeven heeft?* de uitgelaaten blyde dankbaarheid, met welke zy zyne hand, in weêrwil van

zyne bescheidenen tegenkating, aangreep en kuste, en de herhaaling der vraag: *of hy die mooie boeken geschreeven had?* waren zekerlyk niet minder bekoorlyk voor hem dan 't fraaiste konstkundig bewys van de voortreflykheid zyner werken. Even veel rede had hy om over een dergelyken lof, die hem door een Pruisfischen onderofficier gegeven werd, verheugd te zyn. Deeze man kwam te Leipzig by hem, en zeide: „neem 't niet kwaalyk, dat ik by u kome. Ik ben een Pruisfisch korporaal; ik heb tegen myn zin drieëndertig jaaren gediend en nu eindelyk myn ontslag gekreegen. Ik ben op weg om naar myne geboorteplaats in Lyfland weder te keeren, en heb vyf mylen omgereisd om u myn dankbaar hart te betoonen. Want gy hebt my door uwe fchriften, en inzonderheid door de laatsten, dikwils van 't kwaad doen afgehouden, en tot het goede aangemoedigd”. Met deezen lof is alleen de aandoenlyke wensch te vergelyken, welken hy 'er byvoegde: „God zegene 'er u voor, en geeve u gezondheid, een lang leeven en 't eeuwig leeven. Wist gy hoe opregt ik 't meene, en hoe verblyd ik ben u te zien!” Dit is een lof welken geen Crebillon, 't zy onder de Duitschers of onder de Franschen, verkrygen, welken alleen een goed hart geeven, en alleen 't hart van zulk eenen fchryver verdienen kan, die, door de talenten van zyne genie, den godsdienst en de deugd den menschen waardig en aangenaam wil maaken, of liever, hen daardoor tot een sterker gevoel van derzelfer fchoonheid en waardy zoekt te brengen.

Dog voor Gellert was een verdiende lof de éénige aangenaame vergelding niet. Eene vriendelyke berisping, die zyne verbetering ten doel had, bekoorde hem

hem even sterk, als de lof, welken hy verdiende; zo ernstig liet hy zig aan de agting en goedkeuring zyner medemenschen gelegen liggen. Niemand was ondertuschen gewilliger, om de gaaven en verdiensten van anderen te erkennen en hooger te schatten, dan de zynen. Geen geleerde, geen auteur is genegener geweest, anderen den voorrang boven zig af te staan dan hy was. Hy waardeerde altoos die volmaaktheden hoogst, welke hy niet bezat. Men weet, schoon 't eerst na zyn overlyden is aan den dag gekomen, met welk eene verrukking hy, uit eerbied voor de verdiensten van Ernesti, aan een der Overheden geschreeven heeft, dat men deezen grooten man, toen hy naar Göttingen beroepen was, door gepaste belooningen, by zyne geliefde akademie moest zoeken te houden. „Liever my naar Nieuw-Schotland gezonden, schreef hy, dan Ernesti losgelaaten.” Gelyk zyn onderwys, zyn raad, zyne vriendschap menigen jongeling tot agting voor de geleerdheid opgewekt en aangemoedigd hebben, dus hebben zyne voorzorg en zyne ernstige aanpryzing insgelyks het geluk van veele jonge waardige mannen gestigt en bevorderd. Toen de Heer Fiedler, die tegenwoordig, als openbaar leeraar der godgeleerdheid, te Butzow staat, na zynen overgang tot onze kerk, hem ook raadpleegde, hoe hy in het vervolg zig en anderen nuttig kon worden, ondersteunde Gellert hem niet alleen, zo veel zyne omstandigheden zulks in dien tyd toelieten, maar onderwees hem ook in de Duitfche taal en schryfwyze, hoopende, dat eene grootere bedreevenheid in dien tak van wetenschap, dan hy toen had, tot bevordering van zyn geluk zou kunnen behulpzaam zyn. Hy haatte den nyd, en was t'eenemaal vry van die jaloersheid, welke
niet

niet zelden 't hoofd opsteekt in eene loopbaan, waar veelen naar één gemeenen prys dingen; niet begeerende, dat anderen een gunstiger oordeel over hem zouden vellen, dan hy verdiende. Hy sprak somwylen van zyne werken van vernuft, niet met die koelheid omtrent derzelver fraaiheden, welke dikwils word gebruikt om kwanswyze veel bescheidenheid te kennen te geeven, en daardoor des te meer lof te behaalen, maar egter zo, dat hy de fouten allerminst verborg; en dit deed hy met eene opregtheid, waaruit bleek, hoe ernstig hy wenschte, dat niemand, door zyne zugt voor 't geen hy zelf geschreeven had, verleid mogt worden om 't voor beter te houden, dan 't volgens de uitzyning eener onpartydige en strenge oordeelkunde was. In 't beschaaven van zyne schriften was hy nogthans ten uiterste zorgvuldig en schier angstvallig, inzonderheid in de laatste jaaren. Eene stelling in zyne zedelesfen voorkomende, waar hy zegt: „'t geringste dorp weet hedendaags meer van den éénigen God en van 's menschen pligten, dan eertyds Rome en Athenen,” maakte hem etlyke dagen onrustig, omdat hy niet te veel nog te weinig wilde zeggen. Hy ging van den eenen vriend naar den anderen, en verzocht hen, deeze stelling te overweegen en naar hunne begrippen uit te drukken. Zo veel agting had hy voor 't publiek, en zo weinig voldeed hy zig zelven. 't Genoegen, 't welk de schoone kunne in zyne schriften vond, was hem by uitstek aangenaam; want hy had van 't verstand van wél opgevoede dames dit denkbeeld, dat haar gevoel van 't schoone zekerder was, dan dat der mannen, omdat het meer van de natuur, en minder van de veelal willekeurige regels der

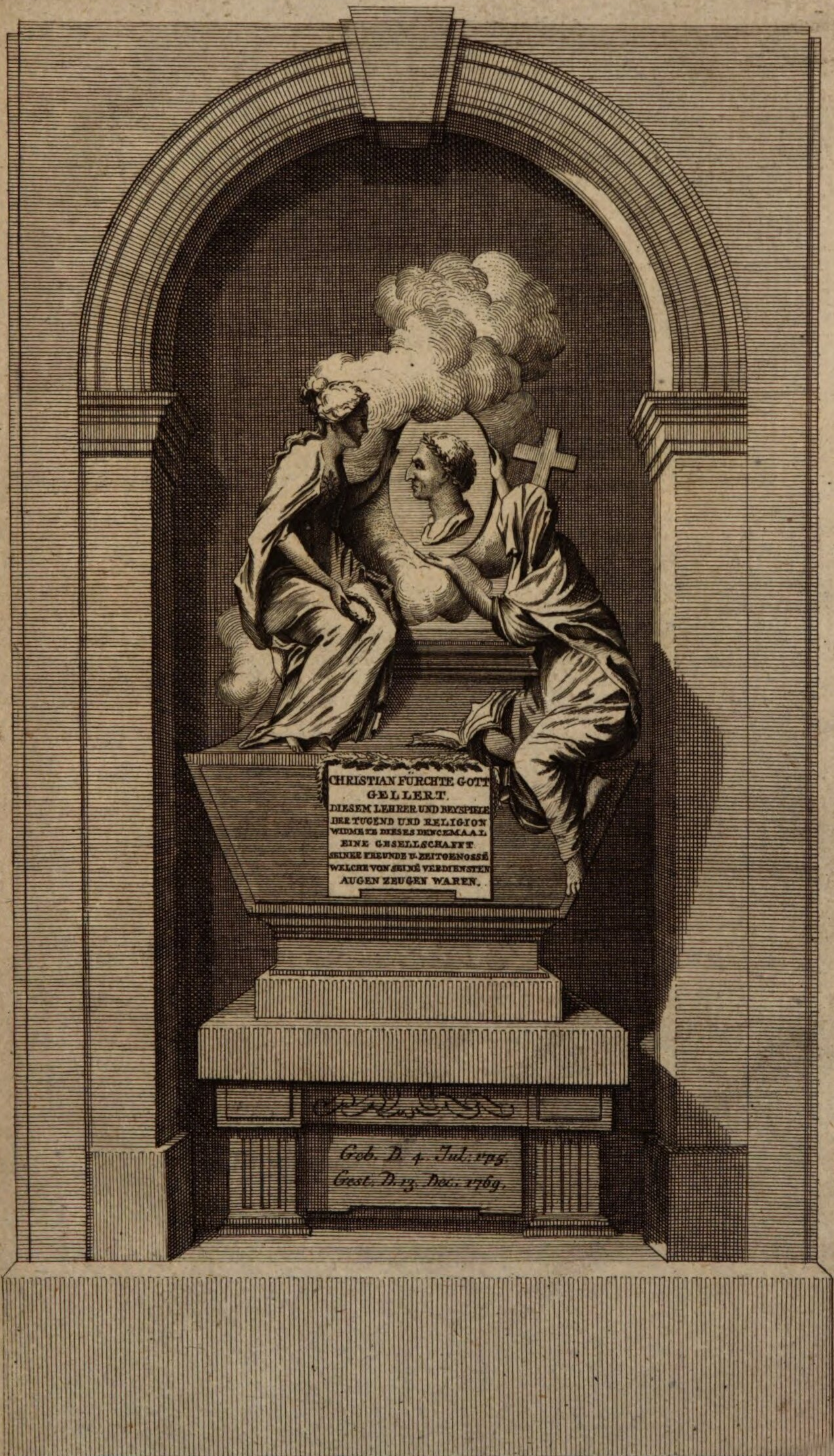
der kunst afhangt. Van haar hart had hy even gunstige gedagten. De Engelsche Godgeleerde Do dridge, (zegt hy in een zyner brieven,) heeft ergens ter eere der vrouwen gezegd, dat zy mischien de beste en vroomste helft des menschdoms uitmaaken; en inderdaad, myn waardste Graaf, ik ken meer vrouwen, die zeer goed zyn, dan mannen, die ik voor zodanig houde. — Hy eerde in haar ook de onschuld van 't hart veel meer, dan de gaaf van een ongemeen groot en schitterend verstand, als zynde dit menigmaal haar zelve nadeelig. Altoos wenschte hy, dat haare zedigheid grooter mogt zyn dan haar vernuft; zelfs oordeelde hy, dat zekere foort van onkunde de vrouwen gansch niet kwaad stond, en haar, om goede redenen toe te wenschen was, waarom hy gaarne zag, dat zy ook hierin de welvoeglykheid niet beleedigen, en zig wagtten voor de zucht om om voor geleerde vrouwen aangezien te worden. Hy zocht derhalven, door zyne schriften, haar de zedigheid en onschuld van 't hart aan te pryzen, en haare gezellige manieren te beschaaven, waarvoor hy zo beloond werd, dat zy hem als haaren zekersten raadgeever en vriend beschouwden.

In zynen daaglykschen omgang heerschte die edele onschuld en eenvoudigheid van zeden, welke men doorgaands heeft, wanneer men meer met geleerden verkeert, dan met de groote wereld, zonder nogthans geheel buiten haar gezelschap geslooten te zyn. Hy had in zyn uiterlyk voorkomen die stroefheid van de deugd niet, welke hun aankleeft, die zig alleen met geleerdheid en wetenschappen bemoeien. Zyn gezelschap werd reeds inneemend door de zachte en
te

tevens eerwaardige trekken van zyn gelaat. Zelden sprak hy van zig zelve, en altoos deed hy 't met die eerlyke bescheidenheid, welke schroomt te veel van zig te zeggen, schoon 't hem niet ontbrak aan dat gevoel, 't welk een bescheiden man billyk van zyne waardigheid mag hebben. In de laatste jaaren van zyn leeven was hy niet zeer spraakzaam: maar sprak hy niet veel, hy sprak nogthans edel, met kennis en vaardigheid, en had daarby die zeldzaame verdienste, dat hy niemand door zyne woorden beleedigde. Hy was inzonderheid een liefhebber van stigtlyke gesprekken, en werd nooit spraakzaamer, dan wanneer de godsdienst, de deugd of de verdienste 'er 't onderwerp van was.

Zo dagt, sprak en leefde Gellert tot zyn einde toe, zonder de hoop zyner zaligheid op zyne vroomheid en deugd te vestigen. Ik hoop, zegt hy in eene belydenis, nog by zyn leeven opgesteld, by God en mynen Verlosser, te sterven als een boetvaardig en begenadigd zondaar, die dikwils gevallen, en door Gods genade weder opgestaan is. 't Zou de wereld niet stigten, indien ik haar eene bekentenis van myne gebreken en zonden wilde onder 't oog brengen. God heeft my met veele bekommernissen bezogt; dit zyn plaagen, die ik niet in staat ben te beschryven. Eene verborgene moedeloosheid van den geest heeft my vervolgd, en my menigmaal myn eigen vyand doen worden. Traagheid in 't verrigten van 't goede en in 't bidden was 'er mede gepaard. Nooit heeft God my egter geheel troostloos gelaaten, en ik weet, dat hy my, ook in den doodsangst, met zyne hulp zal troosten. God geeft ons 't gevoel van onze on-

magt

CHRISTIAN FURCHTE GOTT
GELLERT.
DIESEM LEHRER UND RECHTSPEIER
DER TUGEND UND RELIGION
WIDMET DIESER DRITTE MAL
EINE GESELLSCHAFT
SEINER FREUNDE U. ZEITGENOSSEN
WELCHE VON SEINER VERDIENSTEN
AUGEN ZEUGEN WAREN.

*Geb. D. 4. Jul. 1715.
Gest. D. 13. Dec. 1769.*

magt, opdat wy mogen leeren en gewaar worden, dat zyne genade alleen door 't geloof aan onzen Zaligmaaker te verkrygen is. God bewaare alle menschen voor myn lyden, en doe hen hunne wysheid, hunnen troost, hunne sterkte en zaligheid alleen in de erkentenis van Jesus kruis en in hun geloof van den Heiligen Geest zoeken. Inzonderheid bid ik, dat myne vrienden, die by mynen dood niet zullen tegenwoordig zyn, God bestendig vreezen, en den godsdienst als den éénigen weg tot de rust des leevens en tot een blyden en zaligen dood beschouwen mogen.

Zulk een vroom en beminnellyk man was zo waardig, als ooit een mensch kan weezen, met een aangenaam gevoel der hoop, wier vervulling altoos zyn hartlykste wensch geweest was, in de eeuwigheid over te gaan, nadat hy, in een zeer smertelyk leeven, bestendig tot van de wereld genoegen en zegen geleefd had; een zeldzaam en kostelyk geschenk voor zyne landgenooten, wier smaak, zeden en deugd hem, nog by de nakomelingschap, grooten dank verschuldigd is. Eenigen zyner toehoorders en vrienden hebben, in de St. Jans-kerk, op welker begraafplaats hy, volgens zyne begeerte, ter aarde besteld is, reeds een gedenkteken voor hem laten opregten met een kosten, aan hunne dankbaarheid en vriendschap evenredig. Dit gedenkteken stelt den godsdienst voor, welke zyn afbeeldsel, in metaal gegooten, aan de deugd overgeeft. Beide beelden zyn van wit albast gehouwen. Even onder het voetstuk van zwart albast leest men den naam : CHRISTIAAN FÜRCHTEGOTT GELLERT; en op eene plint, tegen 't voetstuk rustende, staat

staat het volgend opschrift, door zynen vriend Heyne opgesteld : AAN DEEZEN LEERAAR EN VOORGANGER IN DEUGDEN GODVRUGT IS DIT GEDENKSTUK TOEGEWYD, DOOR EEN GEZELSCHAP VAN ZYNE VRIENDEN EN TYDGENOOTEN, DIE VAN ZYNE VERDIENSTEN OOGGETUIGEN WAREN. Geb. den 4 July 1715. overl. den 18 Dec. 1769. Ook heeft de Heer Profesfor Oefer een fraai gedenkteken van Saxisch marmer ter zyner eere vervaardigd, 't welk den tuin van den Heer Wendler verfiert (*). 't Gemetsfeld graf, waarin hy en zyn Broeder, de Opper-postkommisfaris van 't Keurvorstendom Saxen, die vier weeken na hem overleed, begraaven liggen, is gedekt met een zark, op welken dit korte opschrift is uitgehouwen : „Hier rusten CHRISTIAAN FÜRCHTEGOTT GELLERT, Profesfor der filozofie, geb. den 4 July 1715, overl. den 18. Dec. 1769, en deszelfs broeder FREDERIK LEBERECHT GELLERT, Opper-postkommisfaris, geb. den 11 Nov. 1711, overl. den 8 Jan. 1769”.

Dus tragten Gellert's vrienden en leerlingen de gedagtenis van hunnen vriend en leeraar te eeren. Onzeker is de verwondering en onsterflykheid, die de werken van genie kunnen verwagten, wegens de ongestadigheid en verandering, waaraan de smaak der volken onderhevig is; maar de roem van zyn zedelyk karakter is zo onverganglyk als de godsdienst en deugd, en kan dus geen anderen duur hebben, dan de eeuwigheid.

G E

(*) Zie deszelfs beschryving, hier agter geplaatst.

G E D E N K T E K E N

V O O R

G E L L E R T.

N

G E D E N K T E K E N

V O O R

G E L L E R T.

II

GEDENKTEKEN

VOOR

GELLERT.

Toen *Gellert* overleed, fchreef zekere Geleerde aan zynen zich in Leipzig bevindenden vriend, door wien hy dit treurig bericht had ontvangen, tot antwoord: „Hoe gelukkig is het, nu *Gellert* fterft, dat 'er een *Oefen* leeft, die hem een waardig Gedenkteken kan oprechten!” Eer dit bekend, en de wensch dat zulks gefchieden mogte algemeen was geworden, had de Heer Profesfor *Oefen* het patriotsche befluit reeds genomen, om den man, die Duitschland zo fterk aan zich verpligt had, ook door zyne konst te vereeuwigen. Hy beloofde ons een Gedenkteken, en heeft getrouw zyn woord gehouden. Zyn werk is voleindigd. Het is van wit marmer, by *Wiefenthal* gegraaven, uitgevoerd, en in 't midden van den tuin des Heeren *Johann Wendler* opgerecht; alwaar het van rondomme uit alle gezichtpunten kan befchouwd worden. Hier staat het, volmaaktlyk gefchikt voor de plaats; want fchoon het een treurig Gedenkteken is, benadeelt het geen oogenblik de vrolykheid van den hof. Te gelyk is het ongemeen welpasfende op het karakter, als fchryver, van den man, voor wien het geficht is. — Dit

karakter heeft de Heer Oefer op deeze wyze uitgedrukt. Duitschland mogt reeds vóór Gellert op uitmuntende Dichters roemen, die voornaamelyk door eene mannelyke sterkte, wysgeerigen ernst, schillerende verbeeldingskracht en zekere stoute vernufttrekken goedkeuring verwierven: maar de eerste, die onze Dichtkonst ligtheid, fynheid, behaaglykheid, in 't kort datgeene gaf, 't welk men, met eenvoudigheid en onschuld te samen vereenigd, bevalligheid noemt, was Gellert. Gellert derhalven was de vader der Duitfche Bevalligheden; doch hy ontviel haar door zyn sterven toen zy nog kinderen waren, en om haar tot volwasfenheid te brengen, liet hy haar aan andere handen over. Dit denkbeeld, 't welk zulk een' waaren en zulk een' gemaatigden lof voor Gellert bevat, geeft naar onze gedachten eene groote eer aan de oordeelkunde van den Heer Oefer. Het zegt van Gellert datgeen 't welk zelfs zyne strengste beoordeelaars in hem erkennen moeten; en is voor een Gedenkteken, 't welk anders de verdiensten van den verstorvenen doorgaans veel te hoog opvyzeld, op eene geheel onverwachte wyze, bescheiden. Het bevat ook in der daad den wezenlyken hoofdtrek uit Gellerts karakter, als schryver, uit welken alle zyne verdiensten gekend kunnen worden. Het is juist om deeze ligtheid en behaaglykheid en onschuld dat hy zo algemeen, ook van de laagere rangen van menschen en van het vrouwelyk geslacht is geleezen geworden, en daardoor den smaak van het leezen onder zyne landgenooten heeft uitgebreid; juist om deeze ligtheid en onschuld zyn
zy-

zyne fchriften tot de eerfte vorming der jeugd zo bruikbaar, en kunnen haar zo geheel zonder bedenken in de handen worden gegeven. — Hoe heeft echter de Heer Oefer dit denkbeeld uitgedrukt? Met de zelfde juistheid en naauwkeurigheid, waarmede hy hetzelfde gevormd had. Hy verzamelde om Gellerts Lykbus de drie Bevalligheden, die men aan haare uit Pausanias bekende kentekenen onderscheid; maar zy zyn nog kinderen, kleine lieve kinderen, die, in het toekomende, wanneer haare bekoorlykheid zich eens geheel zal ontwikkeld hebben, de beminnenswaardigste fchepfelen in haar doen te gemoete zien. Zy betreuren haar' Vader, en eeren zyne gedachtenis. Twee van de kleine Godinnen hebben zich weêrmoedig over zyne opene Lykbus uitgestrekt, die op eene onvoltrokken zuil rust. Beneden haar buigt zich de derde, aan den voet der Lykbus knielende, naar zyn medaillevormig afbeeldfel benedenwaart, 't welk, met laurierloof vastgeknoopt, aan de zuil hangt, en geeft hen door haar kenteken, de roos, zyn laafte fieraad. Het ligchaam der zuil is gegroefd; de ring aan den rand van den fchacht heeft, gelyk de kolommen van Antoninus en Trajanus te Rome, de gedaante van een' laurierkrans, en dit ftuk, van dikte volgens de onveranderde maat der oudheid, rust, met zyn beneden-eind, op het midden van een' vierkanten trapsteen. Aan de tegengeftelde zyde der beeldtenis leest men, in een aan dezelve in grootte, gedaante en verfiering gelyk rond, dat dit Gedenkteken aan Gellerts nagedachtenis geheiligd is.

Wieland was, voor zo veel wy weeten, onder de dichteren de eerste, die zyne wilvaardige Zanggodin de Bevalligheden in haare vroege jeugd deed affschilderen, en *Oefer* vormde, onder dichters en beitelkunstenaars, het eerst de gedachte, om ze in de gedaante van kinderen uit te houwen. De figuren zyn wat meer dan levensgrootte; de lykbus, die 3 voeten en 6 duimen hoog is, heeft, gelyk de schacht van de zuil, 3 voeten en 3 duimen middenlyns; met de figuren is de lykbus 5, de zuil met het voetstuk 8, en dus het geheele gevaarte 13 voeten hoog.

Men zoeken, op een' afstand van twintig schreden, de plaats: waar het hoofd van den Dichter, niet slechts een karakterizeerend, maar zyn volkomen gelykend profiel, het hoofdoogmerk aanduid. De voortreflyke werking van het geheel zal een' verdubbelden indruk op den kenner maaken, die de groote overwinning der zwaarigheid, in de samenstemming van zulke figuren, die in geslacht, ouderdom, waardigheid en bevalligheid elkanderen volkomen gelyk zyn, met de voordeelen, die zich in eene vryere verkiezing van verschillender karakters aanbieden, weet te vergelyken. De werkende figuur trekt onze eerste beschouwing tot zich: zy komt voor als de held van het gantsche samenstel, en de rustende groep, offchoon zy de bovenste plaats inneemt, blyft aan haar ondergeschikt. De gemelde rust is de fynste tegenstelling deezer hoofddaad. De kunstenaar verloochende ook hier zyn' smaak in het teekenen van kinderlyke figuren niet. Zyne kindertjes, zo goed als die van *Carpioni* en *Flamingo*, zouden

den, in een' zwermenden hoop vereenigd, voor studeerende Konstenaars een leerzaam schouwspel zyn! Hier heeft hy denkbeeldige tot karakters gegeven, die het merk der Godheid hebben. De uitdrukking der smart is overeenkomstig met de waardigheid van zulke kinderen, die boven gemeene kinderen verheven zyn. Geene woeste uitbarsting van traanen ontstelt hun gelaat, en hunne treurigheid schynt hunne bekoorlykheden te verheffen. De kleeding der figuren is geen werk van willekeurigheid: de waardigheid van het voorwerp vorderde dezelve in het ordineeren der beide vooroverliggende kinderen; daarom werd 'er, overeenkomstig met een verstandig beleid, met alle mogelyke spaarzaamheid gebruik van gemaakt. De ligging der plooiën maakt de ligtheid der dungeweeven zyden sluijers niet onkenbaar, die, schoon zy minder om de lendenen zweeven dan dezelve omspannen, echter het voorkomen behouden, dat zy door eene schielyke beweging los kunnen raaken, en door het zachtste windje opwaaijen. De lykbus en het verdere gestel, doen door hunne polysting de matgehouden figuren, zachtelyk voor uit dringen, die, als verwarmd en bezield, onze overtuiging sterken, dat in geene andere harde stoffe, de weekte van het vleesch zo wel naar waarheid is uit te drukken, als in marmer. De rykheid van schoonen omtrek, en de verscheidenheid der werkingen van het geheel, die uit de zo veelerleie rondom veranderde standpunten verschynen, geeven op ieder plaats nieuwe bewyzen van des Uitvinders juiste voorafbeoordeeling

zyns voorwerps , met betrekking tot de plaats aan welke hy bepaald was.

Dit kunstwerk kon in geene geschikter tydsomstandigheid , dan by de tiende jaarlyksche viering der stichting onzer akademie worden opgericht. Het brengt ons alle andere meesterstukken te binnen , en eene meenigte proeven , die geslaagd zyn in alle konsten , wier voortgang zich verder uitstrekt , dan de grenzen van een tienjaurig tydperk scheenen toe te laten.

De Heer Oefer heeft te gelyk met dit Gedenkteken den uitlander, de nog al te weinig bekende voortreflykheid van ons marmer aanbevolen. Het is uit de proeven , door hemzelven , door den overleden Professor Coudray , en reeds door Permoser in 't werk gesteld , openbaar , dat wy uit onze gebergten marmer graaven , welk aan dat van Paros ten vollen gelyk is. Dat van Wiesenthal en Crotendorf is zo wit en vast als dat van Carrara , en stryd mogelyk met hetzelfde om den voorrang. Men vind diergelyke geschenken der natuur ook in nabuurige strecken. Het is bekend dat de beroemde oudheidkundige Borrioni , en veele Roomsche marmerkeners , de hen toegezonden stukken marmer , Mühlader en Entzweygingen naamelyk , voor *Lumachello* en *Alabastro orientale* aanzagen ; en wy hebben nog kort geleden van hunne natie doorzichtige oudheidskeners in onze akademie gezien , die onder de proeffstukken van het marmer uit ons Ertzgebergte , die hen voorgelegd werden , nu *Giallo* , dan *Verde antico* geloofden te vinden , en iedere soort by den

den naam noemden, met welken in Italie de antieke foorten van marmer genoemd worden. Evenwel hebben wy tot nog toe uit andere Provintien van Duitschland, byzonderlyk uit Blankenburg en Saltzburg, marmer in menigte tot schoorsteenmantels, tafelbladen en diergelyke huisfieraaden, gehaald, en ons beter marmer een onbearbeid produkt gelaaten. De Heer Oefer hield het voor zynen pligt eene gelegenheid waar te nemen, waardoor hy ook van deeze zyde, het waare nut der aan hem toevertrouwde akademie kon aantoonen. Want onder verscheiden hoogloflyke oogmerken, van derzelve doorluchtigen Stichter, was wel een der voornaamsten: Konstenaars tot bearbeiding der produkten van het land herwaart te trekken. Het ontbrak niet aan voorwerpen, die door het onderwys van hunnen leermeester tot de konst van beeldhouwen bekwaam gemaakt waren. Het was niet enkel by proeven gebleven, maar volgens zyne modellen, en onder zyn opzicht, reeds iets in het grootte, doch alles slechts van zandsteen of albast, vervaardigd geworden. De kryptachtige weekheid van het laatste verbied hetzelfde de werkingen van de open lucht te wederstaan, en zyne zwarte aderen en streepen doen in figuren de nadeeligste werking.

Het eerste word ten minsten door zyne zuiverheid bevalliger, en is door zyne hardheid beter geschikt voor eene openlyke ten toon stelling; beiden blyven echter te onwaardig voor werken, die verordend zyn om de gedachtenis van mannen van verdiensten tot toekomstige eeuwen over te brengen. Gellerts dood be-

vorderde derhalven Oefers voornemen, om ons by eene plegtige gelegenheid de waarde van ons vergeeten marmer te binnen te brengen, uit het welk, byzonderlyk het gekleurde van Grünhayen, op het Amsterdamsche Raadhuis, onder de hand van Quellinus, voorwerpen onzer verwondering zyn voortgekomen. — De yver des konstenaars om het nut des lands, dat in het toekomende hier uit te hoopen is, te bevorderen, vond voor den troon van den besten Vorst het verzochte gehoor: de prys van het marmer werd, tot bevordering der konst, in de groeven, tot de helft verminderd; de gewelven onder de akademie-kamers, die anders tot de werkplaatsen der munt op den Pleisenburg behoorden, werden aangewezen om 'er een beeldhouwers winkel op te rechten; en boven dien werd allergunstigst bevolen: dat alles wat de Direkteur der Leipziger akademie tot zyn eigen gebruik verlangde, hem zonder betaaling uit de mergroeven zou geleverd worden. Op zulk eene wyze verligte de welwillende Augustus de schreden van den konstenaar, wien de toevlucht tot deezen hoogsten bystand, reeds by de overdenking van zyn edel ontwerp, alle de zwaarigheden, die het betreden van eene nieuwe baan vergezellen, vergunt te trotseeren.

Zyn eerste ontwerp van een Gedenkteken, om in een kerk opgerecht te worden, was eene van pracht ontbloote lykkist, die door eene console gedraagen en door een dunnen sluier bedekt word. Eene menigte Genien snellen met alle de kentekens der Konsten derwaart, die zich by Gellerts dood tot zyne vereeuwiging werkzaam

zaam toonden; zy worden echter allen door de Waarheid te rug gewezen, die zelf hem een bloem toewyd. Een jongeling, die de Nakomelingschap verbeeld, ligt den sluier nieuwsgierig op, en ontdekt onder denzelven, in de plaats van alle lofspraak, den naam van den vereeuwigten Dichter. — Wat man van smaak uitte den vroomen wensch niet, dat deeze fraai uitgedachte vinding een der gebouwen mogt te stade komen, in welken men de welvoeglykste versierfelen het minste behoorde te ontbeeren. De kunstenaar gaf echter aan een welmeenend voorstel gehoor, dewyl de omstandigheden hem geen vryheid lieten om geheel als kunstenaar te handelen, en stelde ons voor onze bedroogen verwachting schadeloos, volgens de bekende wyze van eenen vruchtbaaren geest, wien ieder toeval, als een eisch om nieuwe bewyzen zyner bekwaamheid te geeven, welkom is. Hy slaagde in het doen eener andere gelukkige verkiezing in de ryke bron zyner denkbeelden, tot het voorwerp eener stichting, die hy voor een open en aangenaam oord verordende. Lang was hy met zyn' vriend Sulzer van een gevoelen, die in zyne algemeene beschouwing der fraaije konsten wenscht: „ dat alle openbaare wandelplaatsen door Gedenktekens niet enkel verfraaid, maar scholen van deugd en vaderlandlievende geneigdheden mogten worden. ” Deeze toont 'er zeer duidelyk zyn ongenoegen over, „ dat men 'er zich mede vergenoegt, omtrent de begraafplaatsen, naar welken niemand zich gaarne begeeft, het aandenken der verstorvenen door ellendige Gedenktekens levendig te houden, en dat men daartegen op openbaare
plaat.

plaatsen, die elk met vermaak bezoekt, niets ziet, 't welk eene enkele gedachte, die rechtschapen geneigdheden tot haar doel heeft, verwekken kan." De Heer Oefer kwam derhalven dat edel verlangen voor; ten minste geeft hy eene aangename leuze tot verandering van het onder ons heerschend gevoelen, als of alleen kerken en kerkhoven geschikte plaatsen voor Gedenktekens zyn konden. — Zyne bescheidenheid vergunt hem, wegens de vrucht van zynen geest, minder vreugd dan vergenoeging over zyn welgelukt oogmerk: naamelyk het geeven van een bewys, overeenkomstig met de gelegenheid en de waarde des voorwerps, wegens de nuttigheid van zulk een voortreflyk voortbrengfel des lands. Hy noemt het eene proeve, en ziet zich ten vollen beloond door de goedkeuring van den doorluchtigsten Keurvorst, wegens zyn' yver en verdiensten, in de gunstigste uitdrukkingen te kennen gegeeven, toen hy dit werkstuk, nog onvoleindigd, in de akademie met zyne hoogste opmerkzaamheid ver eerde. In de Porcelein-fabriek te Meissen word de vermenigvuldiging vervaardigd van dit Gedenkteken, naar het oirsprongkelyk model, tot het welvoeglyk sieraad voor het museum van den geleerden of van den konstliefhebber; en vermoedelyk zullen ook, in de kamers van verstandige schoonen, de blinkende poppen van eenen Wattoau of van gemeener bedienaars der galanterie, voor hetzelfde plaats moeten maaken. Ook is 'er een koperen plaat onder het opzicht des meesters van gemaakt, dat voor de Beminnaars van Gellert en zyne schriften geen onaangenaam geschenk kan zyn. De

De bearbeiding van dit Gedenkstuk, heeft drie jaaren lang aan alle de akademisten; die der Beeldhoukunde gewyd zyn, tot nut gestrekt, om hunne beschouwelyke kennis daardoor uit te breiden; en de Heer Unger, een der bekwaamsten, die, naar een gesneden steen, het hoofd van Herkules levensgrootte vervaardigde, en, voor dit eerste werk, in Saxisch marmer uitgevoerd, door de akademie eene gunstige belooning verkregen heeft, vond hier weder de gelukkige gelegenheid, van onder de oogen zyns Leeraars, zyne volgzaame hand met goedkeuring te oefenen.

Men erkent in deeze vermeerdering der versierfelen van onze Stad de liefde voor de konsten van den Heer *Wendler*, die hy reeds vroeger toonde, dan toen hy het besluit nam, om een openlyk bewys zyner achting voor Gellert aan den dag te leggen. Zyn en des konstenaars oogmerken ontmoetten elkander; en wy genieten nu de vrucht van hunne gelukkige vereeniging. De vroegere Uitgever der eerste werken van Gellert, kan, wegens den loflyken stap, thans door hem gedaan, van de goedkeuring aller onpartydigen zich verzekerd houden, gelyk Millar, die in London, door een diergelyk eerbewys, jegens Thomson zich openlyk erkentelyk toonde, dewyl hy aan het uitgeeven der werken van deezen Dichter, een gedeelte van zyn vermogen verschuldigd was.

De Heer Wendler veroorloft alle beminnaars der fraaije konsten en van den vereeuwigden Gellert, den toegang in zynen tuim, die anders maar voor zyne vrienden open staat; en wy bezoeken denzelven

ven niet zonder den wensch, dat ook in onze openbaare tuinen, en op alle wandelplaatsen, den grooten mannen van ons Vaderland goedkeuringwaardige Gedenktekens opgericht mogten zijn!

volgende hand met god leening te oeffenen.
 genoot , van onder de oogen zyns leeraars , zyne
 vertoogen heeft , vord hier weder de gelukzige gele-
 genheid , door de arden een gunstige belooning
 digte , en , voor dit eerste werk , in Saxisch nimmer ni-
 tter , het hoofd van Hooft des lofzigen verjaar-
 Unger , een der bekwaamsten , die naar een gelinden

Maar eene in deze verandering der verhouding
 van omme 2nd de hield voor de konink van den heer
 W. van, die in reeds vroeger toonde, dat toen hij
 het beelde nam, om een openlyk bewys zynen aching
 voor Gellert aan den dag te leggen. Zyn en des kon-
 inkers oogenken oogenken elander; en wy ge-
 naten in de vrucht van hunne gelukkige vereeni-
 ging. De vroegere lijdgever der eerste werken van
 Gellert, kan, wegens den lofkyken flap, thans door
 hem gedaan, van de goedkeuring aller opzigtigen
 ziele verkeerde honden, gelyk Miller, die in Lon-
 don, door een diegelyk oepbewys, jegens Thomson
 zich openlyk erkentelyk toonde, dewyl hy aan het
 uitgeven der werken van deelen Dichter, een ge-
 dekte van zyn vermogen verschuldigd was.

De Heer Wendler verzoekt alle heeren van de
 stadsregering en van den vereenigden Gedeel-
 den Raad in zynen naam, die anders niet voor-
 zien worden op een feest; en wy bevestigen dezel-

1897

R O U W.

R O U W K L A G T

OP HET OVERLYDEN VAN

C. F. GELLERT,

D O O R

JOHANN ANDREAS CRAMER.

Zie hier, myn zoon! zyn graf, bezogt, beschreid
van alle deugdzaamen; het graf van den man, aan
wiens hart ik wensche dat het uwe gelyk worde!
Laat uwe traanen hier vloeien; my is 't onmooglyk.
De droefheid bedwelmt my! — —

Nog overweldigt my de smert! — Gaarne offer-
de ik mynen vriend traanen van broederlyke liefde,
van de getrouwste vriendschap; traanen, hoedanige
gy, o David, over uwen Jonathan vergoot! Gaarne
liet ik ze over dit graf vloeien, en veranderde myne
klagten in liederen, om den man, die, gelyk zyn ge-
zang, beminnellyk en vroom was, den edelen, he-
melsgezinden man, de verschuldigde eere te bewy-
zen; opdat zyn naam voor u, o nakomelingschap,
een zegen mogt worden, gelyk zyn leeven geweest
is, en opdat zyne gedagtenis voor 't laate nageslagt
nog tot eene leidstar in 't gevaar mogt verftrekken.

Voor zyne tydgenooten heeft hy reeds hiertoe ver-
ftrekt. Uit zyn leeven vloede een heilzaam licht voor
meer dan één volk. Welluidend was uw gezang, o
Gods-

Godsdienst; zo lieflyk als het getril der snaaren van Salem!

Klaagt, jongelingen, over 't gemis van den vroomen man! Treurt! Niemand, niemand, wien hy op eenen doolweg ontmoette, zweeg, hoe hy hem aansprak, als een Engel, door God afgezonden. O jammerlyk verlies! Hy was waarlyk voor uwe jeugd een hemelsche zendeling, een vriend uwer zielen; hy blies uwen harten 't gevoel van onschuld en deugd in. Helaas! hy is niet meer op de aarde! Schreit!

Nooit zal ik hem wederzien, die my tot een zo verheven verbond noodigde, om de geneugten van den Godsdienst met hem te bezingen! O zoete droom van 't uur der wederontmoetinge, gy zyt verdweenen! Verdweenen! Misschien zal ik in myn afgezonderd leeven myne traanen nog over zyn graf laten vloeien; zyne asch nog zegenen, en God verheerlyken, die my hem tot vriend gaf.

Hier rust hy, wiens vriendschap my zo dierbaar was! Ach! hoe veel heeft hy geleeden! Zyn hart bleef egter bestendig aan den hemel gehegt; zyn leeven, zyn gezang, 't voorbeeld zyner zeden, zyne zwaarmoedigheid en zyne smert ademden loutere godvrugt.

Gy hebt meer zangers, o Duitschland! Veele liederen zyn vol vuur! Maar is 't een vuur, dat zig naar God verheft? Ach! hun gezang weêrgalmt niet in den hemel; een gruwel voor 't oor der vroomen!

Hoe opgetoogen was zyn hart, wanneer hy de harp aangreep, om van Gods Zoon, van de godlyke goedertierenheid, van zyne geliefde deugd en haare hooge be-

belooning te zingen! Welke aandoeningen verwekte zyn gezang in ons! De ziel geraakte in rust, zo dra zy hem hoorde; door geene stormen geflingerd, voelde zy flegts eene zagte blydschap, werd verligt, en besloot bedaardlyk, dog tevens vaardig, hem in vroomheid gelyk te worden.

Wie vat nu de harp aan? Wie kan door een stree-
lend gezang, hoedanig het zyne was, de harten tref-
fen? Wie kan u, o jongelingen, tot de deugd leiden
door eenen dwang, waaraan elk zig terstond met blyd-
schap overgaf?

Gelyk de vroege straalen der lentezon, zig over
eenen berg verspreidende, de tedere spruit uit de
aarde lokken, het leeven in alle haare aderen opwek-
ken, en haar een cederboom doen worden, die zig
spoedig tot de wolken verheft: dus vormde hy de
harten zyner kweekelingen. Vol milde warmte, vol
ligt waren de lesfen des vroomen leeraars. Hoe zorg-
vuldig waarschouwde hy hen voor vleiende gevaaren!
Met welk eene tederheid vermaande hy hen tot hun-
nen pligt! Stond een jongeling beraadeloos op eenen
ongebaanden weg, hy riep hem op een biddenden toon
toe: „o jongeling, neem uwen loop langs dit man-
„nelyk spoor! Zie hoe de eer en 't genoeg hier
„onder de voeten des wandelaars ontspruiten!”

Waar is nu deeze morgenstraal? In de schaduw des
doods verzwolgen! Ach! in de andere wereld, waar
reeds veelen, die zig door hem veredeld hadden,
waar Gods zoon, waar de zon zelve haaren glans
verspreidt.

Zy zien hem, vliegen hem te gemoet en omfinge-
len

len de ziel; elk juicht haar toe: „ Heil, vreugde zy
 „ u en loon van God! Gy, gy hebt ons leeven, on-
 „ ze zielen gered. Uw wensch, om de behouder
 „ van *ééne* ziel te zyn, is verhoord. Verhoord! 't Is
 „ grooter vreugd een behouder van *veelen* te zyn.
 „ Nu kunt gy die verhevene vreugd smaaken!

„ Welaan! nader met ons den troon, waar God
 „ den zoonen des ligts zyn aangezicht volkomen open-
 „ baart. Neem deeze harp, om met ons dankliede-
 „ ren te zingen voor het geslagte lam. Hef aan, tot
 „ verheerlyking van den hoogen naam, die in de
 „ laatste snikken van uw leeven uit uwen mond her-
 „ waards klonk. Hef aan! Hierbeneden immers was
 „ het zalige gezang des hemels reeds uwe grootste
 „ vreugd.”

* *

*

T R E U R.

TREURZANG
BY 'T GRAF VAN
GELLERT,

DOOR
CHRISTIAAN FELIX WEISSE.

*Virtutem ———
Sublatam ex oculis quaerimus invidi.*

HORAT.

Hier, waar 't moederlyk aardryk reeds veelen, door den diepen slaap des doods bevangen, dekt; waar men geen geluk, maar veele bekommernissen verflaapt; waar geene vrees den mensch verschrikt, geene hoop hem misleidt; waar men sinds geheele eeuwen de zaaden spreidde, die eenen geduurigen oogst opleveren, en ieder van ons, vroeg of laat, het aantal der mosfige heuvelen vermeerdert; waar vriend en vyand in vrede nevens elkanderen liggen, de groote zynen minderen niet verdrukt; des dwaazen graf dikwils met eenen marmersteen vol leugens praalt, terwijl een veilspruitje dat der wysheid fiert: — hier ligt thans ook de man, aan wiens vroome zyde ik deeze plaats weleer menigmaal bezogt (*), wanneer hy, in
zy.

(*) Een zeer gewoone wandelweg van den overleedenen

zynen geest verblyd over den grooten Sabbath, om welken hy den hemel aanriep, en gemeenzaam zynde met het hier rustende gebeente, my bewoog 't een of ander graf te naderen, waar een zyner edele vrienden lag, en, fchreiende, veelmaalen myne tedere traanen uitlokte. — Hier ligt ook GELLERT! hier, in dit losse zand, met zilverwitte sneeuw omringd, waarnaast zyns broeders graf, met nog verschere aarde gedekt, opryst (*).

Hier ligt hy: — myne oogen, die van spraaklooze weemoedigheid overloopen, vallen bedrukt neder op dit vroome graf: — ik herdenk, wie hy was, die 'er in beslooten ligt. —

Ach GELLERT! — Wie kan eenen GELLERT naar zyne verdiensten pryzen? Noem al wat goed is; 't is hier: den digter, den menschenvriend, den kristen, den wysgeer, de vreugd des hemels, den luster der aarde! — Onderwond ik my, de deugden, die met hem van onze aarde wegvloeden, zelfs naar de traanen, die om hem vergooten worden, op te tellen, 't zou my nog altoos ondoenlyk zyn de som vol te maaken. En egter schreit een geheel volk. Ja, ge-

was de Kerkhof, waar hy zyne aldaar begraavene vrienden onder stigtlyke en treffende bespiegelingen bezogt, en zynen medgezellen wees, waar zy lagen.

(*) Zyn Broeder, de Opper-postkommisfaris alhier, overleed in de vierde week na hem, en had, by de begraaving van zyn Broeder, zyn eigen graf terstond naast hem laten gereed maaken.

geheel Duitschland schreit. Geen wonder! GELLERT was haar digter. — Niemands gezang had te vooren de gemoederen zo gestreeld. Geene veragting, maar een algemeene lof viel hem ten deel. Hy verwierf leezers, en geene berispers, en verwekte gelyke aandoeningen in aller harten. — In den tyd der oude digteren zou men gezegd hebben, dat Hybla's bye al vroeg zyne lippen bevogtigd, dat de Bevalligheden hem gewiegd, en de Zanggodinnen zynen mond met het water van de Aganippe gedrenkt hadden. Maar ons, ons gaf God dien edelen man, wiens hart zo zuiver was als zyn smaak. Hy was 't, die ons door zyn gezang en door zyn leeven tot leermeester en tot voorbeeld moest verstreken.

De waarheid, altoos geschuwd, wanneer zy zig in een flordig gewaad, en niet zelden ook, wanneer zy zig geheel naakt vertoont, verloor dikwerf onder ons de kragt der zachte banden, waardoor zy de harten tot zig trekt. Wy zagen haar in andere landen opgetooid door Gay en la Fontaine, en benydden hun vaderland. 't Was GELLERT, wien de menschlykheid de kragt der traanen gaf, wien de fabel haar lugtig gewaad leende. Hy trok het de waarheid aan. Straks pronkte zy met trekken van bekoorlykheid en harmonie. Elk opende voor haar met genoeg het hart, en naderde, en omhelsde haar. Geheel Duitschland, van den troon tot de stulp, op deezen Orpheus verliefd, kreeg beter smaak, en tevens betere zeden, mischien ook een beter hart.

Het wyze fabelboek van GELLERT was de eerste gift, waarmede de moeders haar teder kroost

befchonken. De kinderen ftamelden GELLERT's naam, leerden zonder te fchreien, en merkten zyne zedelesfen op. — Beweent zyn verlies, myne waarde kinderen, bezielt met liefde jegens uwen vriend. Gedenkt, met welk een zegenend gelaat hy u telkens toelagchte, wanneer hy u met een ftamelenden mond eenige trekken uit zyne fabelen voor hem hoorde opzeggen.

O Duitsch blyfpel! Menig zedig hart aanfchouwde u diestyds nog met afkeer of flaaperige onverschilligheid. Hy was 't, die u de bevallige lagchjes, het aangenaam gevoel van zagte traanen, de deugd en de befcheidene fchertsery leerde. Van toen af aan behoefde gy niet meer van Franschen of Britten het lighaam voor den Duitschen dragt te leenen. Men zag thans op Duitfche tooneelen ook Duitfche zeden, en gaf agt op binnenlandfche gebreken. —

Dog voor zulk een hart was de wereld veel te nauw; de menschlyke wysheid veel te bekrompen! 't Was niet genoeg, dat hy nut deed: hy wilde door heilige gezangen ook voor anderen heilig zyn. De moedig wierp hy zig voor Gods troon in 't ftof neder, en smeekte met een ftil gemoed om geest en kragten (*). De Almagtige hoorde zyn gebed, zag neder en blies den vroomen man geest en vermogen in. Hy zong. — Zo geestryk, kragtig, fchoon en treffend hadden weinige menfchentongen God, den Mid-

de-

(*) Hy zeide zelf, dat hy, voorneemens zynde geestlyke liederen te maaken, God vuuriglyk om zynen zegen aangevoepen had.

delaar en den Godsdienst door haare liederen verheerlykt. Ieder toon was de stem van 't hart.

Dus hief hy door zyn gezang duizenden zwakke zielen met zig opwaards naar 't stargewelf. De spotter zelf wordt aandagtig en leent reeds met minder tegenzin het oor aan de voorschriften des heils. Hy wordt getroffen, gelooft aan eenen God der Goden, verootmoedigt zig in 't stof, en bidt, en dankt, en erkent GELLERT in alle eeuwigheid, voor 't werktuig zyner behoudenis. —

Heil u, o GELLERT! heil! Wanneer uw lofzang, als een morgenoffer, van de dankaltaaren, opwaards ryst, heft de godvrugtige den dank voor u met zyne gebeden hemelwaards. Dikwils luikt de slaap hem de oogen, onder de stigtlyke overdenkingen, die hy aan u verschuldigd is. In uw zoetvloeiend lied lokt hy de engelenwagt tot zig, en rust zagt, en wenscht in zynen droom den man, die hem deeze aangename versterking gaf, nog vrede toe. Ja, gy verschaft hem zelfs troost op zyn sterfbed. Daar spreekt hy in zyne laatste oogenblikken, al snikkende, nog van u, en sterft met uwen naam in den mond, terwijl zyn geest naar God vliegt.

Triumf, o GELLERT! Hoe veele duizend zegeningen volgden uwe eigene ziel! Hoe veele vloogen haar uit den hemel reeds te gemoet, toen zy haare bouwvallige woonstede verliet. Ja, och! wie zegt my, hoe menigvuldige liederen van uwe vrienden, 't gezang der engelen, der zaligen beantwoordden, en den geheelen hemel deden weêrgalmen, toen uw sterfuur naderde? en welk een eenpaarig gejuich 'er

onder de hemellingen was, wanneer uw Engel met u in hunne vergadering verscheen? hoe toen de stem van duizend vroomen getuigen galmde: „hy is't”...

Dan waarheen? — Een verblindend licht werpt my te rug in een diep stilzwygen. — Ik voel myne stoflykheid. — Ja, ik voel ze. — Ik blyf nog staan by GELLERT's graf. — De droefheid breidt haare zwarte wieken over my uit.

Hier zie ik nu, wat ik, wat de geheele wereld verloren heeft. Ik zie den jongeling met snelle schreden voortspoeden naar den leerstoel, weleer van eenen grooten drom omringd, waar hy den balsam van zyn onderwys plag uit te storten, om den gemoederen deugd en vroomheid mede te deelen; waar de krygsheld, onder 't woeden van 't oorlogsvuur, vaak dicht by den gryzaart en jongeling zat, en — (o heerlyke belooning voor den leeraar!) met vredenwenschen vervuld, gaarne den lauwerenooft vergat, en met een menschlyker hart naar 't leger wederkeerde. — Ik zie de leergierige armoede geschaard voor de deur, die altoos tot haare toevlugt openstond, terwyl zy, aan de deur des rykaarts, haat en verwytingen, in plaats van liefde en medelyden ontmoette. — Ik hoor de stem der vaderen, die u bidden om een vader en vriend van hunne zoonen te zyn. En wie zag ooit, dat gy weigerde aan iemands bede het oor te leenen? Wie durft zig beklagen u om bystand aangesproken te hebben? Wie der geen, die de Zanggodin hier heeft aangekweekt, is zo vermetel, dat hy, sedert uwe verdiensten, door geheel Duitschland, alom erkend worden, de verpligting durft

durft verlochenen, welke hy aan u als leeraar heeft, schoon zelfs zyn hart u onteere?

Helaas! uw oor is thans doof; de deuren zyn geflooten; de leerstoel is eenzaam en ledig! — De jongeling ziet van verre derwaards, terwyl hy in heete traanen uitberst. „Ach!” zegt hy, „daar, daar stond hy, die my van 't pad der dwaasheid afrukte, die my verlatenen zyne liefderyke hand toereikte, en my den weg naar den hemel wees!” — Ja, jongeling, hy heeft u begeeven! Door menigvuldige smerten afgesloofd, rust hier zyn heilig gebeente. — Gun uwen vroomen leeraar zyne zagte rust! De vrede van God zy met hem! Och mogt ieder mensch, na 't voleinden van zynen levensloop, in die rust overgaan, welke hy hier geniet! Het zaad, 't welk hy, door zyne lesfen en door zyn leeven, hier op aarde zo honderdvoudig gespreid heeft, zal zelfs by den naneeff opgroeien tot de heerlyste vrugten, die in de andere wereld nog gedyen.

Gy, kleine lievelingen, getuigen der vaderlyke smert, welk een geluk is 't, dat gy hem nog gekend hebt! — Gekend? — Ach! flegts gekend! — Och of ik uwe harten door zyne hand gevormd zag! — Ik zal menigvuldigmaalen met u deeze hoogte beklimmen, en terwyl gy, vol kinderlyke vrolykheid, jonge bloemtjes plukt, u onder eenen vloed van traanen aanwyzen, welke heilige asch daaronder rust: „'t Is GELLERT's asch! God woonde in zyn hart, en menschlievendheid bezielde zyn gemoed. Zyn ernst was met vriendlykheid gepaard; zyne schertfery bleef altoos heilig; en weldaadigheid was zyn

„grootst vermaak. Bemind en ontzien van den gry-
 „zen ouderdom en van de tedere jeugd, waardeer-
 „de hy den Godsdienst en de kristlyke pligten veel
 „hooger dan eene geheele wereld; en vond hy geene
 „deugd, hy prees zelfs de Vorsten niet.” — Dan
 zult gy beiden my op dit graf zweeren, u aan de
 egte wysheid toe te wyen, en GELLERT niet al-
 leen als digter te eeren, maar hem ook in vroom-
 heid na te volgen.

G E Z A N G
OP DEN DOOD VAN
G E L L E R T,
D O O R

M I C H A E L D E N I S,

tot de maatschappy der Jesuiten behoorende, Leer-
aar aan 't Keizerlyk Koninglyk Collegium
Theresianum.

Vanwaar gy, huiverig windje? — De dag is nevelig. —
Geen vogel bevind zich in 't bladerloosgeboomte! —
Geen zwaan roeit in 't water! — Akelig tooneel van den
winter! — Vol naare denkbeelden zit ik eenzaam
en leun op myn speeltuig. — Welk een klaagend
geluid! ô windje, uw geblaas ruist door myne snaa-
ren. — Is dit niet de adem van 't graf? Is 't niet
een lyktoon? Heeft een Held, een Zanger ons
verlaaten? — Vanwaar gy, huiverig windje?

„ Van de oevers der duistere Pleisfe kome ik tot u,
„ ô Zanger! Daar heb ik om GELLERT's graf he-
„ nen geflodderd. In de bloemen kon ik niet zugten.
„ De grafheuvel staat nog dor, totdat de lente
„ hem met bloemen bekleedt. Ik heb rondom in de
„ bladerlooze struiken gezugt. ”

't Is

't Is genoeg. Geen noordelyke storm moete u verzwelgen, ô zagte koelte! tedere treurbode! — En gy, snaaren, zakt tot eenen doffen toon! tot den laagen graftoon!

ô Kinders van Duitschland, gy mist uwen leeraar! en gy mist uwen leidsman, ô reien van Zangers! Hy leeft niet meer, uw verkondiger, o deugd! uw vreugd, o jongelingen! uw vermaak, o maagden!

Onder het ruifchen der Pleisfe vloeiden zyne liederen. Ach! de Pleisfe blyft ruifchen; maar nimmer, nimmer mengt 'er zyn lied zich meer onder! Zugt, ô oevers, bloemen, die de oevers bekleedt, en gy elzen, die uwe schaduw over de oevers uitbreidt! Nimmer, nimmer mengt zyn lied zich onder haar geruisch!

Van het Dennengebergte rolde menig troebele waterval (*). En nu ontspringt aan den voet des bergs eene zuivere, volmaakt heldere fontein. De kinders des wouds snellen al huppelende van den troebelen waterval naar de klaare bron, en drinken het zuivere welwater. Dus lokte gy de dorstende volken tot u. — De koningin der byen verzamelt haar talloos heir, en voert het naar lenteademende weiden, en iedere bye komt met honig beladen te rug: even zo onthaalde gy de Duitfche jongelingschap in digterlyke lesfen op het aangenaame van uw hart!

Helaas! De fchicht des doods heeft dit hart door-griefd! Treurt, volken! Treurt, Duitfchers! De bron is gestopt! De lente is verstorven!

Ik

(*) De Duitfche fabeldigters vóór GELLERT.

Ik was een jongeling, en myne neiging tot de vaderlandfche digtkunst lag nog in twyfelende fluimering. Ik hoorde uw lied: ftraks ontwaakte myn digtlust uit zyne twyfelende fluimering (*). En indien myn vaderland thans naar my luistert, indien oudere digters vriendlyk hun hart voor myn gezang openen; en myn kruin den heiligen eikentak niet ontëert: ik ben 't aan u verſchuldigd. Neem tot dank aan 't geen ik vermag; een lied en traanen!

Ryst nu, myne ſnaaren! Ryst naar het heldere, hemelhooge toekomende! Myn oog dringt door de winterwolken henen, en wordt hem gewaar, den verzadigden levensgast, onder de digters der vroegere tyden. Ik zie allen opryzen van hunne wolkenzetels voor den verbinder der harten, den leeraar der deugd, den verbeteraar der zeden, den beminlyken, menschlievenden wyze. Gelyk de dunne voorjaars nevels van den vrugtbaaren grond optrekken, dus verdwynt de tedere zwaarmoedigheid van 's digters gelaat. Onder de omhelzingen van onſterflyke zangers — (Helaas! niet onſterflyk voor ons! De nydige tyd onttrok ons hunne zeden, hun lied; hun lied in opene eikenboſſchen, hun lied onder den maaltyd van dappere Vorſten, hun lied, onder 't luidrugtig gedruis van eenen veldſlag, midden onder de veelverwige ſchilden, gezongen!) (†) Onder de omhelzingen van deeze zangers ziet hy met een lagchend

(*) 't Eerſt dat den digteren van Haller's tyd onder 't oog kwam waren GELLERT's fabelen.

(†) Zie Tacitus over de zeden der Duitschers.

chend gelaat neder op zyne geliefde nagebleven landgenooten, die hem, van naneef tot naneef, in hunne gezangen, met liefde beloonen en vereeuwigen. Hy hoort de vreemdelingen aan den Rhy en aan de Po zyn liederen in hunne taalen (*) zingen, en Duitschland zegenen, waaraan de Hemel eenen GELLERT gaf.

Gaa dan, myn lied, naar 't akelig winteroord. Maar gy, windje! indien gy nog hier zyt in de bladerlooze ahornlaan, neem dan de beste toonen uit hetzelfde, en wanneer de wederkeerende lente den grafheuvel des Digers met bloemen bedekt, zugt ze dan na in die bloemen, op den heuvel, welken meest nederwaarts hangen.

(*) In Fransche en Italiaansche vertaalingen.

G E D I G T
OP DEN DOOD VAN
G E L L E R T,
DOOR
C A R L M A S T A L I E R.

DE DIGTER en de ZANGGODIN.

DE DIGTER.

Waartoe dit floers aan uw speeltuig? Vanwaar die smert in 't godlyke oog? Wee Duitschland! Gewislyk geldt dit eenen digter van de eerste grootte.

DE ZANGGODIN.

Ach! Gy ziet hier het speeltuig van den digter der natuur! Hy vermaakte door zyn gezang de Donauw en de Spree. De hoogmoedige Seine zingt zelfs ter eere van hem.

DE DIGTER.

Hoe! GELLERT! — want wie kan, buiten hem, deeze digter zyn? — Ach! GELLERT alleen! — en deeze is dood! Helaas! Waarom kost gy hem de onsterfelykheid niet geeven?

DE ZANGGODIN.

Ik leerde dien edelen digter een onsterfelyk gezang. Dit alleen kon ik doen. Zyn gezang blyft, gelyk zyne ziel, onsterfelyk en schoon: maar zyn lighaam is asch.

DE DIGTER.

Och! verzamel deeze asch, opdat ze door geen onheilgen voet onteerd, door geen noordewind verwaaid worde! Laat ze onder de bloemen zo zagt rusten als hy leefde.

DE ZANGGODIN.

De enkele naam des Digers, zo als die van de
 lyk-

lykbus afstraalt, geheel doervlogten met de lauweren des roems, geeft haar deeze rust: oost- en noordewind moeten haar eeren.

DE DIGTER.

Wien zal nu die cyter toebehooren, welke zo onnavolgbaar klonk? ô Zanggodin, bemint gy de zoonen van Duitsehland, geef ze dan aan geen en nabuur! Zy zagen met hoogmoedige oogen op de Duitschers neder:

DE ZANGGODIN.

Wees gerust! Zonder een hart, zo vol oprechtheid, wysheid, deugd en menschlievendheid, zal nooit iemand derzelve snaaren spannen, al was hy een Orpheus.

DE DIGTER.

Laat ze dan daar praalen, waar de lier van Orpheus praalt! Laat ze daar helderder, pragtiger glans van zig geeven! In 't starrenruim flonkert helaas! nog geen Duitsch speeltuig.

DE ZANGGODIN.

In den tempel der natuur is haare plaats bereid; want die plaats behoort haar alleen toe. Daar zingt hy in het toekomende, geheel omvangen met verhever toonen.

DE DIGTER.

Zagt was de toon, dien de natuur hem deed treffen. Nauwlyks hoorden wy den weêrgalm, of wy digtten reeds, in navolging van hem, Duitfche liederen, ter uwer eere.

DE ZANGGODIN.

Genoeg! De fmert roept my naar 't graf van mynen lieveling. Langen tyd zal ik daar om hem fchreien. Ons lied eert hem meer dan gevoellooze gedenktekens.

E I N D E.

2 Rumpf

Cramer, Johann Andreas,

C. F. Gellert's leven Neveus de afbeeldingen en beschryving der
gedenktekens, ter zyner eere apgereg, enz

Amsterdam 1774

40.6899

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10702486-7

VD18 14649780-001